

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1921.

Andra kammaren.

Nr 4.

Tisdagen den 18 januari, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 12 innevarande januari.

§ 2.

Fortsattes den från gårdagens sammanträde uppskjutna debatten rörande Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov, samt nr 2, om tilläggsstat till riksstaten för år 1921; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.*

(Forts.)

Herr R ö i n g, som yttrade: Det är herr talman, utan tvivel den svåra ekonomiska kris, vilken vi här i Sverige genomleva, som föranlett det stora intresse, som i allmänhet är rådande både inom och utom riksdagen för ekonomiska frågor, och som föranledde den långa remissdebatt, som ägde rum i går och som avbröts först vid $\frac{1}{2}$ 12-tiden på natten, då ytterligare 16 talare hade begärt ordet.

Det var helt naturligt med en rätt stor spänning, som vi väntade statsverkspropositionen för att få kännedom om de riktlinjer, som regeringen tänkte följa rörande vår finanspolitik, liksom och om det sätt, varpå den eventuellt uppkomna bristen borde täckas. Det borde för regeringens ledamöter ha varit odelat angenämt under den långa debatten i går, att icke en enda talare, såvitt jag kunde finna, tog avstånd från de riktlinjer rörande landets finanspolitik, som regeringen uppdragit i den föreliggande statsverkspropositionen. Den kritik, som under debattens gång kom till stånd, berörde dels de olika anslagskrav, som begärts, dels ock det sätt, varpå regeringen föreslagit, att den uppkomna bristen skulle täckas. Jag tillåter mig först att stryka under, att de riktlinjer, som regeringen tänker följa rörande landets finanspolitik, helt och fullt ansluta sig till de uttalanden, som dels gjorts av 1920 års finanssakkunniga, dels av Brysselkonferensen, och till sist av det ekonomiska rådet.

1920 års finanssakkunniga yttrade: »Det ekonomiska återställelsearbetet i första hand borde inriktas på prisstegringens hejdande och på att förhindra varje ny höjning av prisnivån. Då en stabilisering av det då gällande penningvärdet skulle innebära ett

Vid remiss av
stateverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

avsiktligt fastslående av det dåvarande oeffterrättlighetstillståndet, anslöte sig de sakkunniga vidare till uppfattningen, att såsom närmaste mål borde uppställas den svenska valutans återförande till guldparitet, sedelinlösningens återupptagande och guldexportförbudets upphävande, så snart sådant utan fara för den svenska valutans internationella värde kunde ske.»

Å Brüsselkonferensen uttalades enhälligt av de mest sakkunnige, som finnas på detta område i världen, följande grundsatser: »Beträffande spørsmålet om *statsfinanserna* framhålles, att den brist i budgeten, som uppkommer genom att statens utgifter ständigt överskjuta dess inkomster, utgör ett av de förnämsta hindren för en ökning av produktionen, i det den förr eller senare har till följd

- a) en ytterligare inflation av krediten och av sedelcirkulationen;
- b) en fortsatt nedgång av köpkraften hos den inhemska valutan och ännu större fluktuationer i de utländska växelkurserna;
- c) en ytterligare stegring av prisnivån och av levnadskostnaderna.»

Till sist uttalade det ekonomiska rådet, då detsamma avgav yttrande i valutaspörsmålet, följande: »I avseende å prisbildningen för varor och arbete i svenska kronor synes detta särskilt innebära: att ingen ytterligare stegring äger rum i de genomsnittliga varupris- och arbetslönenivåerna i Sverige;

att sänkning av varupris- eller lönenivåer i länder med effektiv guldvaluta åtföljes av en motsvarande sänkning i Sverige; samt

att en sådan utveckling av förhållandet mellan arbetslönenivå och varuprisnivå förebygges, som skulle medföra en skärpt konkurrens om inhemska varor med uppdrivning av dessas pris och en fortsatt import av utländska varor i sådan omfattning, att den överstiger landets verkliga förmåga att betala.»

Det är uteslutande glädjande, att regeringen helt och fullt anslutit sig till dessa principiella uttalanden, och att under gårdagens långa debatt icke från något håll någon som helst anmärkning gjorts mot denna regeringens ståndpunkt, eller att någon uttalat att andra linjer och andra vägar borde följas än de här utstakade. Det gäller för oss, mina herrar, att här i riksdagen noga tillse vid varje anslagssummas beviljande, att vi icke frångå dessa linjer och dessa principer. Man har då anledning att framställa den frågan, om regeringen å de olika huvudtitlarna tillräckligt beaktat dessa principer, som ha godkänts av densamma. Jag vill öppet erkänna, att, såvitt jag kan finna, regeringen nedlagt ett förtjänstfullt arbete på att i rätt hög grad minska de orimliga krav, som från olika myndigheter framställts till regeringen med anhållan att regeringen måtte för 1921 års riksdag framlägga propositioner, innebärande anslag till olika angivna ändamål. Men jag nödgas dock instämma med flera föregående talare därutinnan, att det är nödvändigt att riksdagen i ännu högre grad, än det lyckats regeringen, gör begränsningar och tillser, att icke alla de anslagssummor beviljas, som regeringen föreslagit. Jag ger herr Lindman fullständigt rätt däri, att beträffande anslag, som riksdagen beviljar, emedan riksdagen ansåg desamma

synnerligen beaktansvärda och vilka anslag skulle utgå under vissa år, t. ex. för skolbyggnader, för byggandet av sjukhus etc. riksdagen nu bör noga undersöka, huruvida icke riksdagen, till följd av den förändrade ekonomiska situation, i vilken vi befinna oss, måste omlägga den plan, som en gång är beslutad och bestämd och enligt vilken dessa arbeten skola utföras under vissa år, och nu måste besluta att anslagen skola fördelas på en längre tid, än som förut varit avsedd och förut varit beslutad. Detta är helt naturligt fallet med socialministerns huvudtitel, och jag anser också, att riksdagen under nuvarande förhållanden måste pruta ned rätt avsevärt vissa av de anslag, som kommunikationsministern begärt, och jag ansluter mig till det uttalande, som gjorts både av herr vice talmannen och av flera andra talare här i riksdagen i går, att den nuvarande ekonomiska situationen oavvisligen kräver att ytterligare besparingar och begränsningar göras bland annat på fjärde huvudtiteln. Jag är den förste, herr talman, som erkänner det sakliga och skickligt lagda anförande, som herr försvarsministern hade i går, när han försvarade de krav, som regeringen framställt under fjärde huvudtiteln. Ur försvarssynpunkt äro utan tvivel de skälen i stort sett bärande, men vi riksdagsmän kunna allra minst i den nuvarande ekonomiska situationen se försvarsfrågorna på det sätt, som de militära myndigheterna göra, utan vi måste se till, att till följd av den ekonomiska krisen, alla de besparingar göras, som denna situation kräver, och vi behöva icke vara alltför rädda för att vi rörande vårt försvar komma på efterkälken, om vi göra dylika besparingar långt utöver vad Kungl. Maj:t här gjort, då, såvida jag icke är felaktigt underrättad, vårt broderland Norge vågat sig på att göra en sådan begränsning i försvarsutgifterna, att dess försvarsbudget för detta år i runt tal endast uppgår till 40 miljoner kr.

Det är oavvisligen nödvändigt, om penningvärdet skall bli ett helt annat och om den svenska kronan skall få en helt annan köpkraft än den nu har, att riksdagen i första rummet för den strängaste sparsamhetspolitik, som över huvud föras kan. Men det är icke nog härmed. Riksdagen måste också se till, att en mängd avgifter o. dyl. icke bli förhöjda utan om möjligt nedsatta. Men innan jag går in på det kapitlet, skall jag tillåta mig yttra några få ord rörande det sätt, på vilket Kungl. Maj:t föreslår, att den brist, som Kungl. Maj:t utgår ifrån, skall täckas. Jag får då i strid mot flera andra talare uttala såsom min åsikt, att riksdagen i det stora hela icke bör ha någon större anmärkning att göra mot det sätt, varpå Kungl. Maj:t föreslagit, att denna brist skall täckas.

Det är rätt egendomligt att höra en och annan talare så skarpt reagera mot, att en eller annan direkt skatt införes — i den händelse det är nödvändigt att införa några nya skatter — då riksdagen, såvitt jag erinrar mig, fullständigt eller så gott som enhälligt anslutit sig till det ytterst viktiga principuttalande, som 1920 års bevillningsutskott gjorde, nämligen att vi nu hava nått gränsen, och vi icke ha överskridit densamma, för den direkta beskattning, och att vi således

Vid remiss av
statsverke-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

nu, i den händelse att nya skatter behövas, måste tillgripa indirekta skatter.

Den kris, som vi nu genomleva, är, mina herrar, icke blott av ondo, utan den kommer utan tvivel en gång, när vi ha genomlevat densamma, att visa, att den i vissa hänseenden även varit till nytta, och att vi under densamma ha lärt oss mycket och mycket, som vi förr förbisett. Denna kris kommer säkert att lära många, som ansett det vara en lycka för ett land att ha sina statsinkomster huvudsakligen baserade på en enda skatteprincip, den direkta skatten, och först och främst inkomst- och förmögenhetsskatten, att detta skattesystem icke är lyckligt för landet. Pågår denna kris ännu under någon längre tid detta år, kunnen I vara övertygade om, mina herrar, att den direkta skatten, inkomst- och förmögenhetsskatten, icke drabbar de samhällslager, som i stor utsträckning förut ha burit denna skattebörd, nämligen förnämligast våra näringar, utan den kommer under sådana förhållanden först och främst att drabba arbetare och andra löntagare. Då bör åtminstone det ljuset gå upp för dessa samhällsklasser, att ingenting kan för ett land vara olyckligare i skatteväg än att ha godkänt single-tax-systemet med en direkt skatt. Våra skatter måste naturligtvis läggas så, att såväl de direkta som de indirekta bli väl avvägda och på olika sätt drabba de olika samhällsklasserna.

Jag har visserligen aldrig under alla de år, som jag tillhört bevillningsutskottet, varit med om att tillstyrka en förhöjning av kaffetullen. Jag har aldrig någonsin i riksdagen ännu röstat för en förhöjd kaffetull, men den ekonomiska situationen har heller aldrig, herr talman, under de femton år, som jag har tillhört andra kammaren, varit sådan, som den är nu år 1921. Nu gäller det för var och en, som sakligt vill pröva varje fråga, att icke känna sig bunden av uttalanden, gjorda under normala förhållanden, och därför fasthålla vid desamma under förhållanden, som äro så abnormala, som de överhuvudtaget kunna vara. Ur den synpunkten kan jag icke finna annat, än att om det är nödvändigt att införa en ny skatt, för att en eventuell brist i budgeten skall täckas, så bör man icke tveka att i denna situation ge sin röst till förmån för en förhöjd kaffetull.

Herr vice talmannen yttrade, att kaffet är en nödvändighetsvara. Jag vill icke medgiva, att det påståendet är riktigt. Jag kan ge honom rätt i, att man icke kan säga, att kaffet under alla förhållanden uteslutande är ett njutningsmedel. Man vet, vad det betydde under världskriget, att soldaterna i löpgravarna då och då erhöilo en kopp kaffe, men vi få väl dock här i landet fortfarande huvudsakligast betrakta kaffet som ett njutningsmedel. Man bör väl icke under så abnormala förhållanden som nu tveka att vara med om en förhöjning av en tull på ett dylikt njutningsmedel, när man, mina herrar, riksdag efter riksdag icke tvekat att vara med om att bibehålla en sådan beskattning som exempelvis sockeraccisen, som drabbar fattiga och rika lika mycket, emedan den fattige använder socker minst lika mycket som den rike. Sockret är dock icke i första

rummet ett njutningsmedel, utan ett livsmedel med ett mycket stort näringsvärde. Man bör därför icke a priori under de exceptionella förhållanden, vari vi nu befinna oss, ställa sig som motståndare till kaffetullen.

Man börjar dock både utom och inom riksdagen att bliva orolig över att skatteskruben alltför mycket användes, då regeringen har att besluta i frågan om vissa avgifter. Jag tänker närmast på de nu utgående telefontaxorna, vilka visa, att avgifterna nu ha överskridit bristningsgränsen, då icke blott telefonsamtalen ha minskats i hög grad, utan även enligt dæens tidningar abonnenternas antal avsevärt avtagit. Det gäller, mina herrar, att noga undersöka, huruvida det icke är möjligt, att även i detta verk sådana besparingar, sådana begränsningar i tjänstemännens antal genomföras, att det snarast skall bli möjligt för regeringen att nedsätta dessa taxor, som i så hög grad betunga icke minst vårt näringsliv.

Det glädde mig att i går afton höra det korta anförande som statsrådet Murray höll och som, om jag icke missuppfattade honom, gick i den riktningen, att situationen krävde att man tillsåg, att taxorna icke ytterligare höjdes, även beträffande våra postavgifter, vilka praktiskt taget i fjol fördubblades. Ja, man gick då till och med så långt, att lokalportot helt och hållet borttogs. Jag har till min förvåning sett, att icke ens denna höjning av postavgifterna skulle vara tillräcklig för att få postverkets stat att gå ihop, icke ens med den förhöjning av utrikesportot med 100 %, som beslöts på postkonferensen i Madrid för några månader sedan, utan att vi antagligen ytterligare måste finna oss i förhöjda postavgifter för inrikes brev och andra postförsändelser. Jag vädjar till regeringen att noggrant i tid undersöka, huruvida det icke är möjligt att slå in på en annan väg, för att få postverkets stat att gå ihop, än att ytterligare beskatta svenska folket genom förhöjda postavgifter.

Det får, ers excellens, icke upprepas, att den nu sittande regeringen nödgas behandla denna fråga på samma sätt som för ett år sedan den då sittande regeringen fick göra, då generalpoststyrelsen fann, att vissa beräkningar icke voro hållbara, och då fyra sakkunniga tillsattes, som fingo en kort tid på sig att vara generalstyrelsen behjälplig att utarbete ett förslag, hur den konstaterade bristen skulle täckas. Ännu finnes det tid att ägna ett par månader till en utredning, huruvida det icke inom postverket liksom inom statens järnvägar är möjligt att göra besparingar i utgifterna, varigenom postverkets stat kan gå ihop utan ökade postavgifter.

Till sist frågar man sig: Om nu riksdagen följer de sunda ekonomiska linjer, som regeringen har accepterat, och om riksdagen ser till, att all sparsamhet iakttages, är då allt gjort, som göras kan, för att den svenska kronan skall få den köpkraft, som vi alla önska? Nej, för visso icke. Det finnes ännu många hinder, som statsmakterna måste undanröja, för att den svenska kronan skall få den önskade köpkraften. En av orsakerna till, att vi icke utan vidare kunna nå detta resultat, är att söka i vissa organisationer, som finnas inom näringslivet, och vilka organisationer i viss utsträckning hava

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

fått en sådan maktställning, att de göra näringsfriheten illusorisk och till konsumenternas skada lyckats föra en sådan prispolitik, att konsumenterna icke få varorna så billigt, som världsmaknadspriserna möjliggöra, och vilket medför att den svenska kronan därigenom icke erhåller den köpkraft, som den borde hava. Jag vet, att föregående regeringar hava vidtagit olika förberedande åtgärder för att hindra dessa sammanslutningar att eventuellt missbruka sin maktställning. Jag vet, att en kommitté är tillsatt för att utreda mellanhandsproblemet i livsmedelsbranschen, och att man kan vänta, att denna kommitté snart skall inkomma med sitt yttrande och att regeringen ämnar framkomma med en proposition i ämnet. Vi känna också till, att en jurist har fått i uppdrag att utarbete ett reviderat förslag till ockerlagstiftning. Men det uppgives beklagligtvis, att den person, som fått detta uppdrag, nu nödgas nedlägga sitt arbete på en annan uppgift. Det är dock i hög grad önskvärt, herr justitieminister, om denna fråga snarast möjligt kunde beredas av någon för uppdraget kvalificerad jurist, så att riksdagen med det snaraste kunde motse en proposition i ämnet.

Till sist känna vi alla till, att den Brantingska regeringen tillsatt en trustkommitté, en åtgärd, som borde hälsas med glädje av var och en, som önskar sunda förhållanden inom vårt näringsliv. Denna kommitté har som bekant endast arbetat en kort tid. Man kan således icke begära, att denna kommitté redan nu skall ha kunnat komma fram med något betänkande; men det uppgives, att så stora förarbeten äro gjorda, att det torde bliva möjligt för denna kommitté att inom de närmaste veckorna inkomma med vissa förberedande förslag, och det vore önskligt, ers excellens, om dessa förslag vore av sådan art, att regeringen redan vid 1921 års riksdag kunde framlägga en proposition i ämnet.

Ni fråga er möjligen, mina herrar, om det verkligen är möjligt att det inom vissa branscher i vårt näringsliv finnes sammanslutningar, som genom sin starka organisation kunna hindra det prisfall, som uppstått på världsmarknaden? Jo, förvisso finnas sådana organisationer inom vårt näringsliv. Och jag skall endast för att icke trötta er med ett alltför långt anförande framdraga ett enda exempel. Huru äro våra minuthandlare inom järnvarubranschen organiserade? Tro ni, att det är möjligt för vilken köpman det vara månne att mot kontant betalning inköpa de järnvaror, han eventuellt önskar börja försälja? Det torde endast stå som regel de järnhandlare till buds, vilka tillhöra sammanslutningen eller upptagas i densamma. Enligt mig från mycket vederhäftigt håll lämnad uppgift, så skulle även om jag erbjöd mig betala till exempel 100.000 kronor i förskott till en järnvarugrossist för att därför erhålla järnvaror och sedermera börja en järnvaruaffär, han av hänsyn till minuthandlarnas organisation vägra att mottaga beloppet och utföra ordern, om jag icke invalts som medlem av nämnda organisation. Den prispolitik, som föres inom den branschen, är för lantmännen väl bekant, de veta, vilka priser de få betala för alla de olika förnödenheter inom branschen, vilka jordbrukets män behöva.

Det intresserar mig att ibland gå in i olika minutaffärer för att undersöka, vilka priser begäras för artiklar, vilka jag har kännedom om, vad de kosta hos den svenske fabrikanten. Jag gick för en månad sedan in till en av järnvaruhandlarna här i staden, medtagande en kniv — det är ju en artikel, som alla måste hava — vilken kniv jag visste hos fabrikanten kostade 2 kronor och 55 öre, när den såldes till järnhandlaren. Jag frågade i affären, där de icke visste, vem jag var, om de hade en liknande kniv av samma märke till salu. Det var en kniv med ett vanligt utseende och av en känd fabriks tillverkning. Jo, för all del, blev svaret och en liknande kniv framvisades. — »Vad är priset?» — »6 kronor och 50 öre.» — Järnvaruhandlaren pris inneslöt alltså en avans av cirka 160 å 170 % på denna nödvändighetsartikel.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Detta får icke uppfattas, som om jag skulle anse, att sammanslutningar inom näringslivet i och för sig äro av ondo. Självklart äro de det ej lika litet som fackföreningar inom arbetarevärlden eller andra liknande organisationer inom andra samhällsklasser; det gäller endast att staten ser till att dessa sammanslutningar icke missbruka sin maktställning. Det är detta, som staten har en oavvislig skyldighet att göra, icke minst i dessa tider, då knappast någon tillvaratager konsumenternas berättigade intressen.

Det kanhända förvånar en och annan, att jag, som själv är köpman, är den, som framdrager denna sak. Herr vice talmannen antyde visserligen med några få ord i sitt anförande detta förhållande utan att framdraga något exempel. Men jag reagerar såväl mot dessa som mot många andra försök, som göras för att hindra, att den svenska allmänheten kommer i åtnjutande av de billigare priser, som världsmarknaden numera möjliggör för köparna att anskaffa varorna till. Och Ni skola icke tro, att det är av någon illvilja från näringslivets sida, som allmänheten mången gång nödgas betala alltför höga priser för en massa nödvändighetsartiklar, det vet jag på grund av många samtal med olika industriidkare i vårt land. Men det är beklagligtvis mången industriidkare, som enligt min mening har en oriktig uppfattning om vad situationen kräver, och vilket föranleder, att den prispolitik följes, som nu äger rum. Jag har frågat framstående industriidkare inom beklädnadsbranschen: »Hur är det möjligt, att ni föra den nuvarande prispolitiken på den och den produkten, då råvarorna fallit i pris så avsevärt?» — »Jo», svarar man, »våra kunder minuthandlarna hava redan i somras och i höstas gjort upp stora kontrakt hos oss till då gällande priser och de hava stora partier på lager osålda. Skulle vi nu till följd av råvarornas och halvfabrikatens fall i Amerika och annorstädes ute i världen sänka våra priser, så skulle vi därmed bidra till att dessa våra kunder, mellanhänderna = minuthandlarna, gjorde avsevärda förluster, och det vilja vi gärna söka förhindra.» — Jag kan icke dela denna uppfattning. Det går icke an, att industriens organisationer och mellanhändernas organisationer samarbeta för att hindra ett prisfall inom landet, när varorna fallit avsevärt i utlandet. Lika väl som mellanhänderna utan anmärkning kunna, när varupriserna stiga, höja

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

sitt pris i förhållande till prisstegringen å världsmarknaden, så anser jag, att handelsmän måste finna sig i att de förlora penningar och kanske avsevärda belopp, när varorna fallit på världsmarknaden. Det skulle glädja mig, om dessa mina ord möjligen kunde hava till följd, att en och annan industriidkare tänkte över, om jag icke har fullkomligt rätt i den uppfattning som jag nu uttalat.

Det är, herr talman, egentligen endast ett enda uttalande, som jag livligt beklagar, att det förekommer i den föreliggande statsverkspropositionen. Det uttalandet framhölls av bland andra herr Lindman i går. Det är den olyckliga siffran 260 rörande levnadskostnadsindex för 1922. Man frågar sig själv, när man läser igenom statsverkspropositionen: avser regeringen, att, om riksdagen bifaller dess olika äskanden, prisnivån icke kommer att falla mera eller att den svenska kronan icke får större värde, än att indextalet behöver beräknas så högt som till 260, när det gäller år 1922? Det glädde mig att från regeringsbanken i går av herr finansministern få den förklaringen, att denna siffra endast är en kalkylerad basis, ej ett uttryck för regeringens uppfattning om indextalet för 1922. Det skulle utan tvivel ha varit synnerligen önskligt, om ett sådant uttalande gjorts i statsverkspropositionen, och jag ger herr Lindman rätt däri, att psykologiskt sett kommer alltid denna siffra, som står utsatt i Kungl. Maj:ts proposition, att verka olyckligt.

Det är en och annan både inom och utom riksdagen, som förväntat sig över, att man bland inkomsterna i statsverkspropositionen saknar en väntad avkastning från Vin- och spritcentralen. Jag skall icke tillåta mig göra någon anmärkning häröver, emedan jag icke med säkerhet känner till förhållandet mellan Vin- och spritcentralen och staten. Jag meddelade herr finansministern i går, att jag med några ord skulle komma att beröra denna fråga och att det ur olika synpunkter vore synnerligen önskligt att från regeringsbanken få en klarläggande uppgift om Vin- och spritcentralens förhållande till staten, och jag fick även herr finansministerns löfte, att han i dag skulle lämna en dylik redogörelse. Men beklagligtvis erfar jag, att finansministern till följd av illamående icke är i tillfälle att bevista detta plenum. Nog är det emellertid hög tid på att riksdagen och den svenska allmänheten får reda på, om Vin- och spritcentralen både formaliter och realiter är ett enskilt företag, eller om Vin- och spritcentralen formaliter är ett enskilt företag men realiter är ett statsföretag, ett företag, från vilket staten erhåller hela avkastningen sedan viss utdelning åt aktieägarna ägt rum, eller om detta bolags 10 aktieägare i samförstånd med den sittande regeringen äga eller icke äga rätt att bestämma huru vinsten skall disponeras, som uppkommer i Vin- och spritcentralen. Det kan icke vara tillfredsställande ordnat, om förhållandet är det — jag önskar ännu en gång framhålla, att jag icke har fullständig kännedom om förhållandet — att Vin- och spritcentralen realiter är statens, att riksdagen då icke är den, som bestämmer, huru den vinst skall användas, som uppkommer på Vin- och spritcentralens drift. Det är icke tillfredsställande, om det är

staten, som skall hava denna vinst, att dessa tio aktieägare i samförstånd med den sittande regeringen få bestämma vinstens användning.

Det skulle utan tvivel vara ett och annat att anmärka mot vissa uttalanden av talare, som yttrade sig i går, men jag skall begränsa mitt anförande till att endast beröra några få yttranden. Herr Lindman framhöll, att det icke är nog med att regeringen ägnar sin uppmärksamhet åt förhöjda finanstullar, om så kräves, utan ävenledes åt rena lyxtullar, så att dessa höjas, och det kan näppeligen någon hava någonting emot. Men jag är övertygad om, att många av kammarens ledamöter fingo det intrycket av herr Lindmans anförande, att han, då han omedelbart därefter nämnde tull på automobiler och pianon, ansåg dessa två tulltaxerubriker i tulltaxan gälla tullar, som han kunde hänföra till lyxtullar. Jag har förskaffat mig visshet av herr Lindman själv, att det aldrig var hans avsikt, så det är ej min mening att angripa herr Lindman, utan endast att försöka skingra ett eventuellt missförstånd hos en och annan av kammarens ledamöter. Skall man införa en förhöjd tull på automobiler eller på pianon, mina herrar, så bli dessa förhöjda tullsatsen rena skyddstullar, som komma automobilindustrien och pianoindustrien tillgodo och icke statskassan, ty en förhöjd tull på dessa två artiklar medför icke eller avser icke att medföra detta, utan man hoppas, att den förhöjda tullsatsen medför minskad import och ökad inhemsk produktion. Anser man, att dessa artiklar däremot äro lyxföremål, som böra beskattas, så skall riksdagen icke söka beskatta dessa lyxvaror genom förhöjda tullar, utan då skall skatten uttagas på ett annat sätt.

Vidare gjorde herr Lindman i går liksom vid föregående remissdebatter ett angrepp — och fick understöd från det vänstersocialistiska partiet — det är ofta som les extrêmes se touchent — mot tillsättandet av denna mängd olika kommittéer. Men jag vill fråga herr Lindman och många andra av kammarens ledamöter: vems är skulden till att flertalet av dessa kommittéer tillsättas? Jo, riksdagen själv. Det är ju vi som i skrivelser anhålla att Kungl. Maj:t torde utreda den och den frågan. Åtminstone borde väl icke Kungl. Maj:t klandras därför från riksdagens sida, att Kungl. Maj:t i överensstämmelse med riksdagens uttalanden genom särskilda sakkunniga utreder det önskade spörsmålet. Det framkom som en underström från en och annan talare, att dessa kommittéuppgifter äro så lockande och lukrativa, vilket framgår däraf att de kosta staten så enormt. Tron I, mina herrar, att det för oss, som bo i landsorten och som måste tillbringa den tid, som vi använda tillfölje sådana uppgifter här i Stockholm, är något så synnerligen ekonomiskt lockande eller frestande, då vi erhålla för vårt arbete 18 kronor om dagen, när riksdagen icke är samlad? Jag uppehöll mig tillfölje ett dylikt uppgifter här i Stockholm i höstas. På samma hotell, där jag tagit in, bodde en borgmästare från västkusten, som av Kungl. Maj:t hade erhållit ett dylikt uppgifter och i ersättning för sitt arbete hade 18 kronor om dagen. Denne tjänsteman måste avstå 10 kronor om dagen till sin vikarie och hade således åtta kronor över att leva på, men trots att han hade ett jämförelsevis litet rum på hotellet, så hade han redan 2 kro-

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
 statsverks-
 propositionen
 m. m.
 (Forts.)

nors deficit, när han steg upp på morgonen, ty rummet kostade 10 kronor om dagen. Tron i verkligen, att det är ekonomiskt lockande att åtaga sig ett sådant kommittéuppdrag? Nej, man gör det, emedan man känner ett ansvar mot regering och riksdag, i förhoppning, att man genom att antaga ett sådant kommittéuppdrag kan göra någon nytta för att få den föreliggande frågan utredd. Det är verkligen på tiden, om det nu existerande kommittéväsendet skall angripas, att man åtminstone angriper rätt forum, nämligen riksdagen själv, som är skulden till dessa kommittéers tillsättande och icke någon utomstående.

Herr Nylander uttalade sitt beklagande över, att riksdagen i fjol avtog den motion, som från högerhåll väckts angående en generell tullförhöjning till följe penningvärdets fall, och trodde han att vi genom ett bifall redan under senare hälften av 1920 och under 1921 skulle haft betydligt ökade inkomster av tullmedlen. Åsätter man en vara en ökad tull, är denna åtgärd avsedd att verka i den riktningen, att importen skall minska, och i så fall hade man väl icke nått det resultat, som herr Nylander önskade. Hade 1920 års riksdag godkänt den från högerhåll väckta motionen i detta hänseende, då hade 1920 års riksdagsbeslut just verkat i den riktningen, att den svenska allmänheten icke kommit i åtnjutande av den prissänkning, som ägt rum på den utländska marknaden. Men såvitt jag fattade herr Nylander rätt, gjorde han någon minut senare en kullerbytt, när han yttrade, att det är lyckligt att tanken på en schablonmässig förhöjning av tullarna över lag är ur världen. Nu däremot, sade han, pågår en utredning, varigenom varje industri skall få ett provisoriskt förhöjt tullskydd alltefter behovet. Nej, herr Nylander, gudskelov pågår icke en sådan utredning. Det vore nog i hög grad lättsinnigt av den nuvarande regeringen, om den skulle framkomma med ett dylikt förslag till en provisorisk tulltaxa, där varje industri skulle erhålla det tullskydd, varav den är i behov under nuvarande förhållanden. En utredning har påbörjats och pågår, vilken utredning man kan hoppas blir färdig inom de närmaste månaderna, för att undersöka, huruvida i något eller några enstaka fall tillräckligt tungt vägande skäl föreligga för en provisorisk tullförhöjning, när det gäller ett varuslag, vars inhemska produktion är för landet betydelsefull och av synnerligen stort värde. Skall riksdagen slå in på sådana vägar som att hjälpa landets industrier ur sitt nödläge genom sådana statsåtgärder som provisoriska tullar i förhållande till dessa industriers behov, ja, då stryka vi, mina herrar, ett stort streck över vad finanssakkunniga, över vad Brysselkonferensen, över vad det ekonomiska rådet har yttrat i denna fråga. Det skulle föga hjälpa att uppehålla produktionen. Det skulle som regel endast hava till följd, att vi ytterligare försvårade tillvaron för vår exportindustri, vilken industri har kanske lika stora svårigheter som någonsin de industrier, vilka tillverka varor för inhemska konsumtion. Det skulle föranleda, att den nuvarande lönenivån upprätthölls. Det skulle medföra, att vi fortfarande skulle hava en stark känning av den dyrtid, under vilken vi ännu leva. Det enda

rätta är att följa den väg, som de finanssakkunniga, Brysselkonferensen och det ekonomiska rådet hava utpekat. Det är även min livliga förhoppning, att 1921 års riksdag även noga skall tillse, att den vägen följes.

Vid remiss af
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

Vidare anförde:

Herr H a g e: Herr talman, mina herrar! Det var en ny och mycket angenäm erfarenhet att höra herr Röing i senare delen av sitt anförande uppträda emot mellanhänderna. Det händer icke ofta i denna kammare, att herr Röing talar så. Däremot måste jag säga, att herr Röings anförande med avseende på den indirekta beskattningen icke var tilltalande, och jag skall be, att, eftersom jag har ordet strax efter herr Röing, få säga några ord med anledning av herr Röings principiella förklaring i detta fall, särskilt därför att herr Röings anförande ju kan innebära, att vissa stora delar av det liberala partiet nu tänker kapitulera i *den* frågan och gå in på den indirekta beskattningens väg. Jag hoppas det icke kommer att ske, men det är ju möjligt.

Herr Röing gjorde gällande, att, skall man gå fram på den *direkta* beskattningens väg även i framtiden, skulle detta icke komma att i så stor utsträckning träffa kapitalet, utan det skulle fastmera i stor utsträckning träffa tjänstemännen och arbetarna. Ja, låt gå för att det kanske i någon mån förhåller sig på detta sätt. Men även om det förhåller sig så, att en sådan skatt skulle träffa även arbetarna och tjänstemän i tämligen blygsamma förhållanden, är det dock icke då riktigare, att denna skatt träffar dem på det sättet, att de bland arbetarna och bland tjänstemännen, som ha större inkomst, få betala en högre skatt, som det sker enligt den *direkta* skattens princip, än att skatten utmätas i förhållande till familjens storlek, som det sker enligt den *indirekta* beskattningens metod? I senare fallet får ju den, som har en större familj och alltså konsumerar mera, betala en högre skatt än den, som har en mindre familj och alltså konsumerar mindre. Jag tror det skall bli mycket svårt för herr Röing att bland arbetare och tjänstemän få tag i ett större antal, som ansluter sig till herr Röings uppfattning i denna fråga.

I detta sammanhang skall jag också be att få säga några ord om, hur man betraktar denna sak i Norge. För mig har jag på min bänk liggande ett kommittébetänkande från Norge, där man för att reda sig i den ekonomiska situationen, i vilken detta land befinner sig, förordar en utväg, som även varit under diskussion hos oss, nämligen dels tvångslån från kapitalet och dels även läggande av en ganska skarp skatt på de högre förmögenheterna ävensom på inkomsterna. Jag har endast velat nämna detta, icke för att göra några särskilda reflexioner med anledning därav, utan endast som en motvikt mot den stora agitation för indirekt beskattning, som bedrivs här i dessa dagar.

Emellertid var det icke egentligen för att säga detta, som jag begärde ordet, utan fastmera därför, att jag skulle vilja, trots det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.) att herr utrikesministern icke är här, framföra några synpunkter till försvar för min partivän herr Vennerström. Herr Vennerströms fråga gällde bland annat möjligheterna att få till stånd politiska förbindelser med Ryssland. Om det svar, som herr utrikesministern lämnade på *den* frågan, måste man ovillkorligen säga, att det var mycket undvikande och mycket knapphändigt. Herr utrikesministern sade nämligen, att han ansåg, att tiden för inledande av sådana politiska förbindelser icke var lämplig. För min del måste jag säga, att ett sådant svar är i högsta grad undvikande. Det är icke något svar på frågan. För min del skulle jag därför vilja — det är möjligt, att jag icke får något svar härpå — ytterligare framställa några frågor. Jag skulle nämligen vilja fråga herr utrikesministern: vad kan anledningen vara till, att tiden icke är lämplig? Varpå beror detta? Är det möjligt, är det tänkbart, är det troligt, att tiden senare blir mera lämplig? Vidare skulle jag vilja fråga så här: är det så, att man i Sverige, särskilt på grund av påstötningar från annat håll, icke anser tiden vara lämplig? Eller förhåller det sig på det sättet, att *nationernas förbund* icke anser tiden vara lämplig? Eller kanske den aldrig blir lämplig? Och slutligen skulle jag vilja fråga: kan det möjligen förhålla sig så, att den nuvarande regeringen anser, att orsaken till att tiden icke är lämplig, är den, att Ryssland representerar ett annat ekonomiskt system än det privatkapitalistiska? Frågorna äro kanske en liten smula näsvisa, men jag ber om ursäkt, om de skulle anses vara så.

Nu skulle jag särskilt vilja säga med avseende på den senare frågan, att *den* behöver jag väl icke rikta till den avgående *socialdemokratiska* regeringen, ty det kan man väl aldrig tänka sig ens i sina mest elaka tankar, att det skulle förhålla sig så, att en *socialdemokratisk* ministär på grund av *sådana* skäl icke skulle vara villig att inleda förbindelser med Ryssland. Och jag är övertygad om, att därest den avgångne utrikesministern vore här närvarande, så skulle han giva ett mycket tillfredsställande svar på den frågan. Beklagligtvis är han ju i London. Inom parentes vill jag säga, att här äro nog många i denna kammare, som beklaga, att herr Palmstierna nu är i London.

Det var egentligen icke ens främst för att säga detta, som jag begärde ordet, utan det var egentligen för att framföra en protest mot en del åtgärder med avseende på statsförvaltningen, som visserligen icke äro verkställda av regeringen, men som säkerligen, så vitt jag kan förstå, ske med regeringens tysta medgivande. Jag syftar därmed på de avskedanden i tusental och åter tusental, som i dessa tider ske vid statens verk, särskilt vid kommunikationsverken. För övrigt är det ju att märka, att dessa stackars människor, som utkastas i tusental, skola också genom den kommande indirekta beskattningen, genom kaffetullen, bidra till, att medel tillföras statskassan. Dessa människor, som nu avskedas, så hänsynslöst, särskilt i kommunikationsverken, måste ju känna detta synnerligen bittert. Det har ju i första hand varit så, att man avskedat de tillfälligt anställda, sedan de extra och därpå de extraordinarie. Men nu till sist ha av-

skedandena utsträckts att gälla sådana människor, som synnerligen länge varit anställda i statsverkets tjänst samt gifta personer med familj. Det har ju alltid förut hetat, att statens kaka är liten men säker. Häromdagen läste jag — trots vad man kan konstatera i dessa dagar — i en liberal tidning, att de statsanställda borde känna sig tillfredsställda i dessa tider, därför att de i alla fall sutto säkra. Sannerligen, detta är ett påstående, som behöver korrigeras i dessa tider!

Man måste ju dock säga, att dessa avskedanden, som man får konstatera i dessa tider, förvärra det allmänna tillståndet, förvärra det därför, att de inträffa under en tidpunkt, då man samtidigt i mycket stor utsträckning avskedar personer inom den enskilda verksamheten. Följden av, att det samtidigt försiggår ett avskedande vid statens verk blir ju, att den arbetslöshet, som kanske icke kan undvikas vid de enskilda företagen, utökas och blir ännu mera svårartad. Och det beklagliga därvidlag är ju även det förhållandet, att de utgifter för det allmänna, som bliva en följd av detta avskedande, träffa kommunerna i mycket stor utsträckning och träffa dessa synnerligen ojämnt, låt vara att staten på något sätt kommer att tillskjuta en del medel åt dessa kommuner för att därigenom hjälpa dem. Det är ju så, att dessa statsföretag, som många gånger äro ganska stora företag — en verkstad, en större övergångsstation och sådant — kunna finnas i ganska små samhällen. Då det nu sker avskedanden, så blir följden, att dessa ofta ekonomiskt ganska svaga samhällen få på sig en utgift, som ekonomiskt trycker ned samhällena i högsta grad. Det blir med andra ord icke ett jämnt fördelande av de ekonomiska konsekvenser, som uppkomma av avskedandena.

Nu vet jag ju mycket väl, att det kan påstås och göras gällande såsom ett genmål till, vad jag framhållit: det är ju så, att riksdagen för sin del sagt, att statens ekonomiska företag skola drivas affärsmässigt och att man icke skall använda mera personal än som verkligen behöves. Ja, det är riktigt detta, och jag för min del vill naturligtvis understryka det. Jag kan icke vara med om, att medborgarna i vårt land skola för direkt försörjning taga på sig större bördor för personalkostnader i statsverken än som motiveras av behovet. Men frågan är, om det är motiverat, när man konstaterat ett sådant förhållande som detta, att man icke behöver mer än en viss personal, att man hux flux och utan sociala hänsyn kastar en mängd människor på gatan utan att söka överföra dem till annan verksamhet eller eventuellet behålla dem under en viss övergångstid. Man kan ju tänka sig den möjligheten, att man fastställer det antal personer, som behöves, och sedan försöker att genom gradvis skeende åtgärder komma ned till detta antal. Härvidlag skulle jag för övrigt vilja säga, att detta avskedande resulterar ju i alla fall icke uti, att det blir så, att det allmänna fullständigt kan frigöras från utgifterna för dessa människors försörjning, utan tvärtom förhåller det sig ju på det sättet, att dessa människor som avskedas måste leva. Någonstädes måste man taga penningarna för att försörja dem, och följden blir, att dessa utgifter, som man avlyftar från ett område, återkomma på ett annat. Härvidlag skulle jag vilja föra fram

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

den synpunkten, att det måste vara så med avseende på statens verk, att man icke kan med avseende på dess företag *uteslutande* göra gällande, att de skola drivas efter de privata företagens regler i det här avseendet, utan det måste alltid vara på det sättet, att en statsverksamhet alltid måste taga vissa *sociala* hänsyn, som man sålunda icke kan frigöra sig från beträffande sådana företag.

Jag skulle i detta sammanhang vilja kasta fram ett förslag, som jag varit inne på förut beträffande kommunikationsverken. Det är ju för övrigt på det sättet, att dessa kommunikationsverk antagligen efter en viss tid komma fram till en tidpunkt, då man behöver dessa människor, som man avskedat. Det måste sålunda alltid finnas en marginal beträffande personalbehovet. Då skulle det kunna tänkas, att man ginge tillväga på det sättet, att man bibehölle en viss marginalpersonal, som avlönades genom ett anslag för sociala kostnader, så att man i bokföringen endast upptog kostnaden för den personal, som verkligen behövdes, under det att kostnaden för verkets marginalpersonal överfördes på den sociala huvudtiteln. På detta sätt kunde man i viss utsträckning bibehålla marginalpersonalen, utan att man behövde tynga ned utgifterna för kommunikationsverken. En sådan anordning borde ju kunna glädja herr Lithander.

Tillsammans med min partivän herr Vennerström väckte jag förlidet år en motion, som gällde bl. a. dessa frågor. Det gällde därvidlag att försöka åstadkomma en lagstiftning eller åtgärder, som gingo ut på att vid behov föra över folk och arbetskraft från ett arbetsområde till ett annat. Jag vill icke påstå, att denna motion och de riktlinjer, som angåvos i densamma, skulle kunna motarbeta den oerhörda arbetslöshet, som inträffat under nuvarande tid på grund av den allmänna depression, som vi nu kommit till. Men jag vill, i likhet med vad riksdagen då uttalade, säga, att de riktlinjer och de vägar, som omnämndes i denna motion, dock borde kunna åstadkomma något. Jag vill erinra, att hägge kamrarna beslutade en utredning i den här frågan, och jag föreställer mig, att ärendet nu vilar i socialdepartementet. Det skulle vara intressant att höra av den nuvarande socialministern, vad man tänker kunna göras på detta område.

I detta sammanhang skulle jag vilja fråga, i vilket läge utredningen om *arbetslöshetsförsäkringen* befinner sig. Man måste om denna utredning säga, att den går mycket sakta fram. Det var så, att min partivän herr Karlsson i Sandviken år 1919 interPELLERADE dåvarande civilministern om denna sak, och det antyddes då av civilministern, att man tämligen snart skulle söka åstadkomma något i frågan. Men så vitt man kan se både av trontalet och annat, finnes icke någon antydning om, huru långt denna sak har avancerat. Jag tror för min del, att i en tid, då arbetslösheten tränger så på, som sker i nuvarande tid, en fråga sådan som den om arbetslöshetens motarbetande måste tränga sig fram och bliva aktuell. Jag finner därför, att det skulle vara både nödigt och lämpligt, om herr socialministern i

denna debatt kunde giva oss något slags upplysning, huru denna sak verkligen ligger.

Jag skall, innan jag slutar, be att få säga några ord även om budgeten. Här har förut betonats, att med avseende på budgeten kan man konstatera det förhållandet, att man ganska kraftigt beskurit de *produktiva* utgifterna, under det man däremot har tillåtit, att de *improduktiva* fått breda ut sig, speciellt beträffande de militära bördorna. För min del skulle jag vilja säga, att detta är en mycket dålig utväg att förbättra det nationalekonomiska tillståndet. Jag tror knappast, att det finnes någon nationalekonom, som, om man frågar honom, huru man skall göra för att förbättra det nationalekonomiska tillståndet i ett land, skulle vilja säga: jo, tag och öka de improduktiva utgifterna och minska de produktiva, så komma ni snart i ett utmärkt gott nationalekonomiskt läge. Jag tror tvärtom, att en verklig nationalekonom skulle säga: nej, skola ni öka utgifterna, så öka de produktiva och minska de improduktiva, ty de produktiva resultera ju dock i en behållning av det utförda arbetet och däruti, att nationaltillgångarna ökas. Om man bygger en järnväg och ger anslag till järnvägar, så framkomma ju av det arbete, som härvid presteras. Järnvägar, som öka nationaltillgångarna, under det att om man däremot kastar ut diverse improduktiva utgifter, så blir följden av detta förhållande, att sedan man en gång gjort dessa utgifter, intet återstår som resultat av desamma.

Jag tror alltså, att man kan anlägga dessa synpunkter, när en ökning av de improduktiva utgifterna förordas. Jag tror därvidlag också, att man kan resonera på det sättet, att om man ökar de improduktiva utgifterna och minskar de produktiva — t. ex. sådana, som erfordras för anläggande av järnvägar o. d. — så blir följden en minskad arbetstillgång. Och vad blir följden av en minskad arbetstillgång? Jo, följden måste bli en ökning av arbetslöshetsanslagen, d. v. s. en ytterligare ökning av de rent improduktiva utgifterna.

Jag tror därför, att jag för min del icke kan instämma med dessa personer, som sagt, att man nu måste på grund av vissa svårigheter minska de produktiva utgifterna. Tvärtom skulle jag vilja göra gällande, att man måste hålla dessa produktiva utgifter uppe. En sådan uppfattning har också i viss mån regeringen deklarerat då den tillstyrkt beviljande av anslag för Inlandsbanan. Men jag beklagar i det sammanhanget, att regeringen föreslagit anslag för en del andra banor, t. ex. den bana, som berör min hemtrakt, järnvägen Jörn—Gubblijaure.

Jag uppregar, att i en tid som denna, då vi ha arbetslöshet och måste söka sträva för en minskning av arbetslöshetsanslagen, vi böra öka anslagen för anläggning av järnvägar och mera sådant. Därvidlag vill jag dock säga i detta sammanhang, att när det gäller anläggning av nya järnvägar i mera avlägsna bygder, det bestämt bör poängteras för dem, som makten hava på detta område, att man här icke förväntar sig järnvägar av den sort, som vi hittills haft, utan att man kan i dessa fall nöja sig med banor av tertiärbanetyp. Jag

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

skulle därför vilja uttala, att, när det gäller dessa nya järnvägar, de måtte anordnas med billigare omkostnader, än vad hittills skett.

I detta sammanhang, och när det gäller statsverkets omkostnader, skulle jag också vilja säga några ord med anledning av ett yttrande av herr Lindman. Herr Lindman var inne på frågan om, att statens administrationskostnader skulle kunna nedbringas något. Han liksom jag har förut väckt motioner i detta ämne, vilka resulterat i riksdagsskrivelse. Men såvitt man förstår av statsverkspropositionen, har det ännu icke gjorts något i saken. Men det är nödvändigt, att den saken påskyndas. Nu vill jag emellertid inom parentes till herr Lindman säga, att han och hans parti har nog ett Janusansikte, när det gäller den här saken. Jag kommer ihåg många gånger, då jag stått och bekämpat herr Lindman, många tillfällen, då jag sökt bringa ned antalet ämbetsmän och administrationskostnaderna, men nu först under senare tider har herr Lindman och hans parti börjat att tänka på, om man icke skulle kunna förenkla administrationen. Det är bara synd, att herr Lindman icke alltid varit inne på de där vägarne.

Slutligen ber jag få säga några ord med avseende på trontalet. Däri talas om, att vi troligtvis få till stånd en ändring av vallagen. Förekomsten av detta »troligtvis» tycker jag är synnerligen beklagligt; det hade varit önskligt, att detta ord icke kommit med. Riksdagen har ju förut eller redan 1918 uttalat sig för en ändring av vallagen, åsyftande att åstadkomma större valkretsar, så att även de mindre partierna skulle bliva bättre representerade i förhållande till sin styrka. Redan 1918 uttalade sig riksdagen för detta. Nu har frågan varit föremål för en utredning, och jag måste verkligen beklaga, att man icke ens kan giva bestämt besked på detta område, så att man med bestämdhet kan veta, att nu år 1921 framkommer förslag om förändring av vallagen i nämnda hänseende. Det är ju nämligen så, att, få vi icke fram ett sådant förslag nu, så måste en hel valperiod förflyta, innan dessa nya bestämmelser kunna tillämpas, och under tiden komma alla dessa olägenheter, som följa med små valkretsar, att kvarstå.

Vidare skall jag be att få säga några ord med avseende på bostadsfrågan och hyresstegringslagen. Här ropas allmänt och mycket högljutt från husägareintresset, att hyresstegringslagen skall upphävas. Nu pågår en utredning om denna sak, och yttranden väntas inkomma och ha inkommit. Men man vet icke, huruvida prolongerandet av hyresstegringslagen skall bli föremål för denna riksdagsbehandling eller icke. Nu äro riksdagsmännen i den synnerligen obehagliga belägenheten, att, om motionstiden för motioner till de ständiga utskotten utgår på fredag, utan att någon motion i ämnet väckts och regeringen icke väcker förslag om prolongering av hyresstegringslagen, då skulle det kunna inträffa, trots att det kanske förefinnes majoritet för en förlängning av hyresstegringslagen, att vi under sådana omständigheter på grund av riksdagstekniska förhållanden plötsligen kunde få konstatera, att denna tillfälliga lag upp-

hörde, och man sålunda stode utan någon hyresstegringslag. Det vore att göra den sista villan värre än den första. Ett sådant upphävande skulle ju direkt motarbeta en sänkning av prisindexen, som man på sina håll talar så varmt för. Ty det är givet, att komma vi fram till en tidpunkt, då hyresstegringslagen plötsligen upphäves, så komma vi att stå inför hyresstegringar, som måste drabba småfolket oerhört tungt och i oerhörd grad medverka till ökning av den jäsande förbittring, som redan förefinnes inom de djupa lagren på grund av arbetslösheten, det sociala eländet och all den nutida nöd nere i botten på samhället.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Ekeberg: Herr talman! Herr Røings anförande gav mig anledning att begära ordet för att lämna ett par meddelanden.

Den ärade talaren uttalade önskemålet, att åtgärder snarast möjligt måtte vidtagas, för att man skulle nå fram till en väl avvägd prisockerlagstiftning, som skulle ersätta den nu gällande provisoriska prisockerlagen, vilken, som bekant, visat sig vara föga verksam. Jag vill i anledning härav nämna, att denna viktiga lagstiftningsfråga är föremål för regeringens livliga intresse. Frågan är emellertid av ytterst svår och invecklad natur, och det har därför mött stora svårigheter, trots upprepade försök, att få arbetet lagt i fullt förfarna händer. Dess bättre har jag nu grundad anledning att tro, att jag har funnit de rätta männen och att arbetet omedelbart med all kraft skall kunna sättas i gång.

Herr Røing berörde också frågan om trustlagstiftningskommittén och uttalade sin förhoppning, att denna kommittés arbete skulle kunna avsätta en första frukt redan denna riksdag. Som en och annan av herrarna möjligen sett av berättelsen om vad i rikets styrelse sig tilldragit, har trustlagstiftningskommittén i sin årsberättelse uttalat den förhoppningen att kunna framlägga ett första förslag redan under innevarande månad. Tyvärr har ett sjukdomsfall inom kommittén föranlett något dröjsmål, men detta dröjsmål torde icke medföra längre uppskov med förslagets framläggande än en eller annan vecka, så att man i varje fall i början av februari skulle kunna motse ett förslag. Genom kommitténs ordförande håller jag mig underrättad om arbetets gång och om de resultat, till vilka man väntas komma, och till följd härav är det mig möjligt att bättre planera för förslagets fortsatta beredning inom regeringen. Sin slutliga ståndpunkt kan regeringen naturligtvis icke taga, innan arbetet inom kommittén blivit färdigt, men jag kan försäkra, att jag skall göra allt vad i min förmåga står för att bringa frågan till avgörande så snart sig göra låter. Ehuru uppgiften är mycket vansklig, tiden knapp och regeringens arbetsbörda betydande, ser jag för min del optimistiskt på möjligheten, att regeringen skall komma till ett resultat i så god tid, att ett förslag kan föreläggas redan denna riksdag.

Herr Hage berörde frågan om vissa ändringar i vallagen. Denna fråga är i det hela i ungefär samma läge som den nyss berörda.

Vid remiss af
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Tyvårr har ett sjukdomsfall medfört dröjsmål jämväl i den kommittés arbete, som sysslar med denna fråga, och detta förklarar tillräckligt den försiktighet, varom uttalandet i trontalet bär vittne. Men jag vill ärligt lova, att allt vad göras kan skall göras också i denna fråga.

Slutligen berörde herr Hage frågan om hyresstegringslagens förlängning. Det är en fråga, som berör även min kollega socialministern, och då jag har anledning antaga, att han skall yttra sig i detta ämne, anser jag mig icke behöva här närmare gå in på det samma.

Herr L i t h a n d e r: Herr talman, mina herrar! Herr vice talmanen började sitt anförande i går med en maning till den svenska riksdagen att följa den vädjan, som nationernas förbund hade gjort, att inskränka rustningarna. Jag skulle i detta avseende vilja säga, att jag tror, att nationernas förbund kan med mycket stort lugn taga underrättelsen om de rustningar, som försiggå här i Sverige. Jag tror snarare, att om någon anmärkning skulle kunna riktas mot oss från nationernas förbund, så vore det den, att uraktlåtenheten att tillse vad vi därvidlag böra göra snarare gjorde oss till en mindre värdig medlem av förbundet på ett sätt, som från dess sida ej vore önskvärt.

Den förutvarande handelsministern reagerade här mot ett anslag på 15 miljoner för försvaret. Jag skulle vilja säga det, att han reagerade vida mindre, när mer än sjudubbla beloppet rann bort kommissionsvägen. Jag tror, att om vi koppla bort den synpunkt, som så ofta anlägges, så fort det gäller anslag till försvaret, och tänka på vad detta ytterst och innerst innebär, nämligen ett värn om riket, en utgift, som vi under alla förhållanden böra finna oss i för att värna om de högsta värdena, så skulle vi komma in på den rätta vägen. Jag vill med flit börja vad jag här har att säga med ett ord för försvaret för att därmed ange den ställning, som många med mig antaga, att det är i alla fall en primär och icke en sekundär uppgift, som det i den delen gäller att fylla.

Under behandlingen av budgeten har särskilt från herr Lindmans sida, men även från övriga talare, så mycket ordats om de affärsdrivande verkens budget, att något nytt knappast kan vara att tillfoga. Jag skulle dock beträffande postverket vilja säga, att det är mycket beklagligt att ett verk, som dock under alla år har lämnat ett visst tillskott till statskassan, nu med hänsyn till sin stora budget har det så ställt, att utgifter och inkomster väga lika mot lika, och att det skall hänga på dyrtidstilläggets storlek och en och annan portoförhöjning, huruvida det går ihop eller icke. Man vet emellertid, att här i detta verk pågått ett målmedvetet strävande att hålla kostnaderna inom en rimlig ram. Man säger inom de olika affärsdrivande verken, att riksdagen har förrvickt deras ekonomi genom att fastställa en högre lönestat. Men jag skulle vilja säga, att de affärsdrivande verkens styrelser ha väl i alla fall en egen mening i avseende å den norm, efter vilken de anse rättvist och riktigt att gå i av-

seende å avlöningsfrågan, och jag menar, att de böra väl kunna säga sitt eget ord: det och det är rimligt, det och det lönar sig, det och det kunna vi antaga, om det gäller att driva våra verk affärsmässigt; går riksdagen däröver, så sker det på dess eget ansvar. Den förklaringen bör man ifrån riksdagen ha rätt att fordra att få fram, så att man vet vad verken själva vilja giva för direktiv därvidlag. För övrigt skulle jag vilja säga, att verken torde väl ha varit i så pass intim kontakt i en så viktig sak som fastställandet av löne-
staten, att de haft både möjlighet och även skyldighet att redan på ett tidigt stadium säga ifrån sin mening, så att icke ansvaret sedan kunde vältras över på riksdagen.

I en liten detalj tror jag, att postverket skulle kunna åtminstone bokföringsvägen tillföras ökad inkomst. Jag tror nämligen, att i fråga om den ersättning postverket får från andra statens verk, särskilt socialstyrelsen och riksförsäkringsanstalten, för att med portofrihet eller mot viss avgift befordra en mycket stor mängd av trycksaker, det skulle verka välgörande, om i det avseendet en viss begränsning ägde rum. Ty om för en ringa ersättning ett mycket stort arbete ålägges postverket, så måste det i alla fall ha personal sysselsatt med detta. Jag tror det skulle verka välgörande, om man därvidlag iakttog en viss kontroll, så tillvida att detta, jag skulle vilja kalla det formulärraseri, som utvecklas från en del ämbetsverk, i någon mån begränsades, samtidigt som man också begränsade den arbetsbörd, som man lägger på postverket. Det är även tryckningskostnaderna och kostnaderna för papper och sådant, som för statens verk härvidlag skulle kunna inbesparas.

I avseende å telegrafverket måste man givetvis instämma i kravet på, att det verket följer den maning, som nu tvenne gånger av statsrevisorerna riktats till detsamma, att inleverera medel i riktig ordning och icke själv handskas med dem, även om det givetvis icke är så, att dessa medel därför försvinna. Det är inte det rätta tillvägagångssättet, som telegrafverket härvidlag praktiserat.

Jag har fått en skrivelse från industrikammaren i Göteborg och verkstadschefernas förbund, som påpekat den ytterligt stora olägenhet för näringslivet under nedåtgående konjunkture, som ligger i onormala taxor, nu särskilt beträffande telefonen, men i övrigt beträffande kommunikationsverken i allmänhet. Jag ber att få bringa denna skrivelse vidare till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet. Vidare har man ansett, att den begränsning av 2,000 meter för den lägre avgiften för samtal inom samhällen är väl snävt tillmätt.

Jag skall be att få efterlysa den utredning som sattes i gång, jag tror i juni 1919, och som enligt meddelanden i pressen skulle varit slutförd under slutet av sista året, beträffande statens järnvägars ekonomi, vilken utredning emellertid ännu icke kommit riksdagens ledamöter tillhanda i tryck och därför ej kunnat tjäna som material vid bedömande av de ekonomiska frågorna. Härigenom undanryckes man också möjligheten att i detalj göra ett påpekande beträffande de inskränkningar och förenklingar, som från sakkunnigt

Vid remiss av
statsverke-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

håll påyrkats, men som man nu icke vet, i vad mån de tagits om hand av denna kommitté eller icke. Jag vill också uttrycka den mening, att i en så viktig fråga, där varje dag, som går, betyder så oerhört mycket i utgifter, det hade varit önskvärt, om denna kommitté kunnat arbeta raskare, än vad den gjort. Jag vet, att den har sammanträtt ofta, och jag vet, att man sökt under arbetets gång rätta till vad som visat sig felaktigt eller bort rättas till, men i alla fall har dock pågått halvtannat år en utredning, i fråga om vilken det om någonsin skulle varit önskvärt, att den bedrivits i ett mycket raskare tempo.

Det var ett i visst mån ledsamt meddelande, som herr kommunikationsministern gav oss i går, då han nämnde, att det var under förutsättning av normal drift, som nästa års stat för järnvägarna skulle kunna vidmakthållas. Här balanseras det nu så nära, som är tänkbart, och för såvitt jag kan se, så är även det resultat vartill man kommit beroende därpå, att man räknat med en osäker fordran hos malmbolaget, som man processar om. Jag minns nu icke siffran exakt, och den betyder ej heller så mycket, men jag vill minnas, att det gäller en post på 26 miljoner eller däromkring, som erfordras, för att det över huvud skall gå ihop. Antag nu, att staten förlorar denna process — och den möjligheten finnes väl alltid, då det är fråga om en tvistig sak, om vilken man behöver processa — då försvinner överskottet, och det hänger sedan på, om det blir normal drift eller icke. Under dessa förhållanden är läget ingalunda glädjande. Ty det kunna vi väl tämligen säkert emotse litet var, att en normal trafik går det icke att under nästa år upprätthålla. Då ha vi lagt oss ombord med en utgiftspost till en oerhört stor siffra, och vi kunna nätt och jämnt räkna med att det skall gå i lös. Det har ju förut visat sig, att när beräkningar ha gjorts, så har man sedan i avsevärd mån nödgats avvika därifrån. Se exempelvis på 1918 års stat. Där beräknades driftkostnaderna till 28 miljoner och belöpte sig i verkligheten till 44. Skola vi nu ett kommande år få något liknande, då får jag säga, att det hade varit mer än eljest önskvärt, om denna utredning rörande ekonomien hade i ett tidigt skede kommit oss tilhanda. Och jag kan icke neka till, att det varit riktigast, att ekonomien hade uppgjorts, innan vi definitivt fastläst en lönestat. Vi hade kunnat taga denna som ett provisorium för en övergångstid, men vi borde icke ha fastläst den utan att förut ha kunnat blicka in i konsekvenserna. Jag vill peka på, att enbart åttatimmarsdagen har för statens järnvägar betytt en ökning på 6 miljoner utöver det, som man räknat med.

Det är en sak, som inom vida kretsar av vårt land väckt ganska mycket uppmärksamhet, nämligen när järnvägsstyrelsen indrog de viktigaste förbindelserna mellan rikets större orter, Malmö—Stockholm, Göteborg—Stockholm. Och det skedde beträffande de mest trafikerade tågen. Jag gjorde på sin tid en hemställan till regeringen, att den ville taga denna fråga under förnyad prövning på grund av dess stora betydelse för allmänheten. Man avgav svaret den 1 oktober, samma dag indragningen skedde, och svaret innebar,

att framställningen icke ledde till någon åtgärd. Sedan gjorde jag en förnyad hänvändelse till vederbörande och ville ha fram kalkylerna för att få veta, vad det hade kostat att driva ifrågakvarande tåg och vad det gav i inkomster. Järnvägsstyrelsen svarade med en allmän statistik eller rättare sagt hänvisade till en allmän statistik för hela landet, som man emellertid icke kan vara betjänt med, när det gäller att bedöma denna fråga. Ty man måste veta exakt, vad detta kostar och vad det har givit för inkomster. För lekmän, och jag ville säga även för många inom järnvägs-kretsar, har riktigheten av att vidtaga denna åtgärd stått som ett frågetecken, och jag skulle vilja hemställa — även utan någon särskild interpellation — om icke herr statsrådet skulle vilja litet speciellt undersöka den saken, huruvida kostnadsökningen för framdragandet av dessa längre, tyngre tåg, där allmänheten med mycket stort omak måste finna sig i att vara hopplessade — de långsamt gående dag- och nattågen — kompenseras av den minskning, som de andra indragningarna medföra, och om icke försvårandet av samtrafiken med andra banor — man skall betänka, att här gäller det att avskära vissa strängar i förbindelse med bibanorna — i realiteten inneburit för statens järnvägar förlust och icke besparing.

Jag tror, att det skulle vara önskvärt, att man i bokföringshänseende skilde ifrån sådana järnvägar, som icke bure sig, som betraktas som kulturbanor eller sådant, men som ändå skola hållas i gång, så att det bleve föremål för riksdagens beslut, i vad mån dessa banor skola hållas i gång, och att man beviljade medel härför. Däremot borde man icke gå till våga som nu, så att man indroge trafiken på leder, som äro att betrakta som stora pulsådor, för att det hela icke skall förryckas. Jag tror även, att nödig hänsyn till befolkningen i tätt bebyggda orter kräver, att man går den vägen. Jag tror med ett ord, att fränsett den skyldiga hänsyn till allmänheten, som borde finnas, man har allt skäl att kräva en omläggning i enlighet härmed. Man vet ju också, att trafiken faktiskt går över till enskilda banor, den går alldeles särskilt till Bergslagsbanan. Samtidigt med det, att staten försvårar trafikmöjligheterna, gör det obekvämare och gör det långsammare, så gör Bergslagsbanan prisnedsättning i sina tariffer, som åstadkommer en förskjutning av trafiken. Jag vet sålunda, att flera finnas, som resonera så: nej, när statens järnvägar förlänga restiden och behålla sina dyra taxor, då fara vi icke med dem. Det är svårt visserligen att få fram någon statistik, men en undersökning, i den mån den är möjlig att åstadkomma, kan enligt min mening vara på sin plats och skulle kanske litet vederlägga den utgångskalkyl, som man tagit för detta steg.

Jag talade något om samtrafiken på bibanorna och har här från ett mycket vederhäftigt håll uppgifter över, vilka olägenheter som den trafikerande allmänheten ganska hänsynslöst utsättes för genom dessa åtgärder. Ett av huvudskälen för järnvägsstyrelsens åtgöranden var den osäkra koltillförseln. Det skälet är nu fullkomligt borta, ty det finns god tillgång på kol och tillgång på billiga sådana. Jag vill således hemställa till herr statsrådet, om icke hela frågan kommit

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

i ett annat läge, så att vi icke skola behöva skjuta upp denna sak till nästa sommar, såsom järnvägsstyrelsen ställt i utsikt, utan att allmänheten redan dessförinnan får de trafikmöjligheter, som den bäst behöver.

Så vill jag peka på en annan sak, som heter kortare tågsätt. Man kan draga fram korta tåg. Vi ha erforderlig linjepersonal och annan personal, materiel, o. s. v., och vi kunna lätta på de tyngre tågen och få tåglägenheter, som samla trafiken under dagens lopp och snabbare befordra folk, som ha bråttom, från och till huvudstaden. Jag tror, att om man vill se saken riktigt kallt och icke bita sig fast vid det en gång fattade beslutet och säga: det skola vi hålla på, så skulle saken lätteligen kunna ordnas. Om det sålunda kan gå för sig, så böra vi även göra det, då vi därigenom fylla ett allmänt behov. Ty kommunikationslederna äro ju till i alla fall för allmänheten och för att i möjligaste mån komma denna till godo. Det är en väsentlig skillnad för handeln, industrien och även enskilda, om man kan på en halv dag komma fram till huvudstaden. Man har då förmiddagarna för sig till att klarera sina angelägenheter i huvudstaden eller de andra orter, varom det kan vara fråga, och kan i alla fall komma hem på kvällen. Det blir härvidlag en så betydande skillnad, att jag sannerligen ej undrar på, att allmänheten mycket skarpt reagerat mot dessa indragningar. Men tyvärr har jag funnit det vara så, som någon talare i går sade, att om man gör en framställning till järnvägsstyrelsen, så är det som att köra huvudet i väggen. Därför vill jag nu vända mig direkt till herr statsrådet och be, att man på försök sätter in kortare tågsätt så snart som möjligt. Är det så, att det visar sig av kalkylerna, att detta icke bär sig, då måste vi finna oss i att taga bort dem igen; men man bör i alla fall göra ett försök. Enligt min mening utgör denna åtgärd, som jag nyss talat om, ett nytt bevis på bristande ekonomisk blick hos ledningen av statens järnvägar och därav förorsakat vacklande hit och dit.

Under den verkliga högkonjunkturen 1916—1918 bibehöllo statens järnvägar den gamla alltför låga taxan »för att icke skada näringslivet», men inskränkte samtidigt trafiken på ett sätt som omöjliggjorde för industrien att fullt utnyttja högkonjunkturen. Att denna trafikpolitik måste bliva olycklig såväl för statens järnvägar som för näringslivet, är påtagligt. Hade järnvägsstyrelsen i likhet med de enskilda järnvägarna i rätt tid såväl höjt taxan som övergått till vedeldning, hade statens järnvägar under nämnda år kunnat lämna ett betydande nettoöverskott, utan att en sådan trafikpolitik på något sätt skadat industrien, då huvudsaken för industrien vid denna tid var att få fraktmöjligheter, ej att få tillgodonjuta fraktsatser, som alls ej motsvarade den allmänna prisnivån.

Nettoöverskottet från högkonjunkturen hade sedermera kunnat i viss mån användas för utjämnande av driftresultatet under nu rådande lågkonjunktur, utan att järnvägsstyrelsen behövt, såsom i förklaring över tågindragningarna den 11 oktober 1920 säges, »ständigt vara beredd att tillgräpa eller ingiva förslag angående *snabba åtgärder* för ekonomiens förbättrande».

Envisheten att under högkonjunkturen under alltför lång tid fasthålla vid en för låg taxa har nu förbytt i ett ständigt vacklande beträffande icke endast taxan utan även med avseende på tidtabellen och tågantalet m. m. Vintern 1917—1918 var antalet tågakilometer sålunda minskat med 44 procent av det år 1916 utförda antalet. I oktober 1919 gjordes en utvidgning av tågantalet, men redan den 1 juni 1920 företogs återigen tågindragningar. Just i dagarna har järnvägsstyrelsen i skrivelse till Göteborgs handelskammare ställt i utsikt flera tåg under instundande sommar.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Taxeförändringar företagas numera så ofta, att den icke särskilt intresserade har svårt att hålla reda på dem.

Järnvägsstyrelsen synes ämna införa ett system i det stora verk den har att förvalta, som kan betecknas med orden »ur hand i mun».

Det är ju klart, att allmänheten och näringslivet skola bliva i hög grad lidande på denna osäkerhet i skötseln av landets största ekonomiska verk, varav dock alla äro mera eller mindre beroende.

Jag har velat yttra detta i avseende på själva driften. Men det är en annan fråga, som jag har tillåtit mig vid ett föregående tillfälle att vidröra, nämligen 1912, genom en interpellation till dåvarande civilministern. Den gäller elektrifieringen av statens järnvägar. Redan då voro vi utsatta för höjda såväl kolpriser som priser i allmänhet. Redan då hade den viktiga frågan om elektrifiering av statens järnvägar fördröjts sedan år 1905, då vi köpte vattenfall för 4 miljoner, för, som det då hette, »en snar elektrifiering av statens järnvägar». Sju år senare riktade jag min fråga till dåvarande civilministern, samma civilminister, som hade 1905 genomdrivit beslutet om inköpet av vattenfallen med motivering, att det gällde »en snar elektrifiering». Sedan förgingo åren, och under hela tiden har erfarenheten och utvecklingen på elektricitets område varit tillräckligt stor för att kunna verkställa denna elektrifiering. Och jag vill hemställa till herrarna, vad det hade betytt för oss under de år, som gått, om den tanke, som låg till grund för beslutet 1905 och om vilken jag erinrade 1912, hade förverkligats. Nu ha vi kommit till en tidpunkt, då arbetslöner och allt har stigit till sådan höjd, att det ykande, som järnvägsstyrelsen gjort förra året, nu har måst tagas tillbaka, därför, att vi kunna icke taga steget fullt ut, vi kunna icke offra de 75 miljoner, som elektrifieringen skulle kräva. Vi veta för övrigt icke, om det icke kan komma att krävas vida utöver det beloppet. Och nu har i det sista frågan om enfass — eller jag vet inte vilka faser det är — erbjudit en räddningsplanka ur det ekonomiska kaos, i vilket denna fråga har tillåtits att komma, och detta till en oerhörd förlust för hela landet. Vi ha enbart på den frågans lösning, såsom den beslöts, kunnat klarera en hel del av våra försvarskostnader och utgifter för andra ändamål, som vi nu få avböja, därför att rikets inkomster icke handhafs med ekonomisk omsikt eller skötts med den ekonomiska och praktiska blick och vidsynthet, som tidsläget krävt. Man kan icke annat, det får jag lov att säga, än uppöras rent av inför en sådan uraktlåtenhet att handla på rikets vägnar, som i alla fall denna fråga vittnar om. Och jag kan inte annat än

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

anse, att det är att betrakta som ett utslag av järnvägsstyrelsens brist på ekonomisk blick, då styrelsen förra året framkom med förslag om att elektrifiera banlinjen Stockholm—Göteborg *just* vid en tidpunkt, då arbets- och materialprisen stodo på sin höjdpunkt. Förslaget är nämligen baserat på kalkyler, som icke kunna karakteriseras annat än som hasard. I dessa har förutsatts icke endast en oerhörd trafikstegring under de närmaste åren, vilken påtagligen icke kan förväntas, utan även att kolprisen skola hålla sig uppe på den s. k. krigstidens höga nivå under flera år framåt. Blir detta icke fallet, uppstå enligt kalkylerna årliga förluster på elektrifieringen, vartill kommer förlusten av anläggningens utförande till dyrtidspris.

De andragna förhållandena torde otvetydigt giva vid handen, att vår nuvarande järnvägsstyrelse, vilka förtjänster den i övrigt kan hava, saknar nödig ekonomisk blick för att sköta statens största affärsdrivande verk. Affärsförmåga och en markerad känsla för ekonomin borde för framtiden vara ett oeftergivligt villkor för ledande befattningar inom detta statens viktigaste affärsdrivande verk.

Det är icke med glädje, man gör dessa uttalanden, men man kan såsom riksdagsman icke med korslagda armar tyst bevitna, att ett kapital på ett tusen miljoner kronor finnes där och delvis upplånat, på vilket staten årligen har att betala ränta. Detta kapital har under stundom icke avkastat ett enda öre, alltså icke ens en låg ränta på fyra procent, vilket skulle betytt fyrtio millioner kronor. Fastmer måste man t. ex. 1918 av skattemedel taga sextio miljoner kronor ur fickorna på landet innevånare för att täcka bristen. Jag menar, att man har skyldighet att, till dess andra förhållanden inträda, upprepa de erinringar, man såsom riksdagsman har skyldighet att göra. Det är för övrigt icke bara fråga om de särskilda utgiftsposterna, utan det gäller den inverkan på hela hushållningen i övrigt, som det skulle få, om dylikt oanmärkt finge passera.

Det är en särskild sak, som jag vill fästa herr statsrådets uppmärksamhet på. Det är frågan om det s. k. järnvägsråd, vi äga här i landet. Tanken vid dess tillsättande var den, att man skulle taga efter något, som i utlandet var brukligt, att man från näringslivet skulle så att säga sträcka ut tentakler in i järnvägsledningen. Jag har studerat ursprungshandlingarna till detta råd i statens järnvägars historik. Där finner man, hurusom redan i början detta råds inflytande nämligen mycket begränsades. Jag får lov att säga, att i tillämpningen sedan det övriga har tagits bort. Rådet sammankallas nämligen så sällan, att det många år i följd inte alls gör skäl ens för tryckkostnaderna för den årliga förteckningen i statskalendern över ledamöterna. Man gör en gest utåt, mot allmänheten, och under mycket ostentativa former kan man säga försiggå valen till järnvägsrådet; det publiceras i pressen, att den ena eller andra stora sammanslutningen har valt den ena eller andra ledamoten; allmänheten vet icke, att rådet så gott som aldrig sammankallas. Jag tror för min del, att det skulle vara till nytta, om detta råds befogenhet utvidgades, så att det verkligen bleve ett språkrör hos järnvägsstyrelsen som därigenom sattes i livligare kontakt med näringslivet,

vilket ju från början var avsett. Jag skulle alltså vilja hemställa, att herr statsrådet välvilligt toge upp frågan och antingen gäve rådet en sådan instruktion, att det kunde uppfylla sin mission, eller ock upplöste hela rådet.

En annan fråga, som jag vet skall beröras av en redan anmäld talare och som jag alltså icke skall gå in på, är ångfärjefrågan. Men jag skulle dock i detta sammanhang vilja säga, att innan vi besluta något i detta avseende, vi noga böra pröva de ekonomiska kalkylerna. Ja, man har blivit bränd av statens järnvägars ekonomi. Vi få i varje fall icke kasta oss in i något alldeles oprövat, som kan ytterligare betunga de skattskyldiga vid ett eventuellt underskott. Jag hemställer, om icke denna prövning skulle kunna ske snarast möjligt, ty redan det osäkerhetstillstånd, som nu råder, då alltså den enskilda sjöfarten står inför möjligheten att helt berövas tillfälle till ifrågavarande trafik, gör, att trafiken blir sämre ställd än om järnvägsstyrelsen och regeringen gäve ett klart och tydligt besked: ja eller nej.

Herr statsministern sade i går, att han icke hört, att det skulle vara ett önskemål, att kommittén rörande de enskilda järnvägarnas förstatligande skulle upphöra. Vi ha dock här i andra kammaren från vårt håll till protokollet uttalat mycket starka betänkligheter mot de enskilda järnvägarnas förstatligande, och för min del har jag ifrån denna plats sagt ifrån, att det vore en *riksolycka*, ifall de enskilda järnvägarna förstatligades. Då finge vi på skattsedlarna varje underskott, som bleve följden av statsdriften, och man kan icke tillräckligt varna för någonting sådant. Vill herr statsministern minska budgeten genom att borttaga anslagen till denna kommitté, tror jag, att det icke skulle bli någon sorg bland de allra flesta inom denna kammare.

Jag vill också säga, att regeringen synes böra tänka sig för mer än en gång, huruvida det är skäl att följa järnvägsstyrelsen i dess planer beträffande bangårdsfrågan i Göteborg, i den mån dessa planer strida mot vad hela samhällets representation därvidlag uttryckt som sin önskan.

Jag skall till herr statsrådet genom protokollet — han är nu icke närvarande — rikta en hemställan därom, att han ville granska de kontrakt, som upprättats mellan järnvägsstyrelsen och Transportkompaniet, ett tioårigt kontrakt, som enligt mitt förmenande har öfverhövan bundit handlingsfriheten och heller icke är för statsverket ekonomiskt fördelaktigt. Det har vidare väckt stor uppmärksamhet inom speditionsnärigen, att ett liknande tioårigt kontrakt upprättats mellan statens järnvägar och speditör i Trälleborg. Det har även påvisats, att speditionen icke på ett för statens järnvägar ekonomiskt fördelaktigt sätt skötts heller på andra orter. Jag kan vid detta tillfälle icke lämna herr statsrådet de detaljerade upplysningar beträffande denna sak, som för hela frågans bedömande äro nödiga, men jag är säker på, att han sitter inne med möjligheter att företaga en verkligt ingående prövning i denna fråga. Jag vill även anhålla, att han föranstaltar om en utredning i den fråga, som herr Nylander

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

detaljerat var inne på, nämligen den, som rör uppgjorda frakter med utlandet. Det sker här ett orimligt gynnande av utlandet till förfång för våra intressen.

Det är även i fråga om ett annat spörsmål, som jag skulle anse det vara önskvärt, att herr statsrådet vidtog en undersökning. Det är nämligen med avseende å frågan, i vad mån och i vilken utsträckning statens järnvägar begagnas utan någon som helt ersättning, i vad mån alltså fribiljetter användas. Utan att härvidlag ge något bestämt uttryck för vad jag anser vara rimligt och rätt, skulle jag dock vilja säga, att man kanske får taga denna fråga en smula annorlunda under de förhållanden, då statens järnvägar äro en god affär, och de förhållanden, då de äro en dålig affär. Är det förra händelsen, kan man tillåta sig saker, som man eljest icke kan göra, men är det så, att det svenska folket skall av skattemedel taga hundra miljoner kronor understundom för att täcka bristerna, måste man se saken på ett annat sätt. Jag tror, att det vore önskligt att få från vederbörligt håll utrett, i vad mån de anmärkningar, som man undan för undan hör från enskilda personer rörande missförhållanden i denna punkt, äro befogade eller icke. Jag har skaffat mig det kungliga brev, som innehåller bestämmelser rörande fribiljetter, men det synes mig, att vid en dålig ekonomi det är åtskilliga begränsningar, som böra göras. Jag kan för min del inte se någonting, som hindrar, att om det än medges en del personer rätt att åka fritt på järnvägarna, det dock häröver föres en viss kontroll av den institution, som är statsunderstödd, i fall det blir ett underskott på rörelsen. Det förefaller mig, att det icke bör möta hinder, att lika väl som järnvägsrådets medlemmar, när de någon gång göra resor, måste köpa sina biljetter, men få avgifterna restituerade, då det visas, att de rest i tjänsteärenden, det tillämpas samma princip i övriga fall. Jag menar, att man nog på den punkten skulle kunna få till stånd en mera ingående kontroll än nu är fallet. Det gäller för övrigt icke endast själva biljetterna, utan även rättigheten att fritt få frakta på statens järnvägar. Man kan taga den frågan under överbägande på ett annat sätt nu, än vad man kunde förr, därför att det nu kommit till en kompensation av dyrtiden för järnvägspersonalen; man har givit den en så stor kompensation t. o. m., att det är fråga om, huruvida den går att uppehålla i längden. Herr Hage nämnde att »kronans kaka är liten, men säker». Ja, nu har i vissa fall kronans kaka blivit så stor, att det framstår som en ren konsekvens, om den blivit osäker. Det går icke att i längden hålla fast vid det nuvarande systemet. I varje fall skall jag be, att herr statsrådet undersöker saken.

Jag har från en på sin ort mycket aktad person fått ett exempel i avseende på fribiljetter, som är rätt belysande. Han reste vid ett tillfälle från en stad till en annan. Det var kort efter det järnvägarna höjt biljettpreisen, så att det var litet dyrare än förut att åka i andra klass. I varje fall ville han åka bekvämt och reste, som sagt, i andra klass salongsvagn. Av femton personer i kupéen var det då bara en, som betalade biljett till statens järnvägar, de andra hade

fribiljetter! Detta är kanske ett extremt fall. Säkert är dock, att förhållandena inte äro bra sådana som de nu äro.

Jag bemärkte med glädje, att herr finansministern ställde i utsikt, att det gångna årets utgifter och lönepolitik på detta område skulle bli föremål för revision. Jag har redan förut i dag uttalat den meningen, att man borde ha gått fram på annat sätt och gjort löne-regleringen provisorisk. Men nu är i alla fall beslutet fattat och är gällande. Vi måste emellertid i detta fall helt enkelt gå till rätta med ekonomien på annat sätt, än vad vi hittills gjort. Det stod i dag en jämförelse i tidningarna mellan vad som enligt skiljedomsbeslut vid de enskilda järnvägarna visat sig vara sådan avlöning, med vilken det mycket väl går att hålla driften i gång, och vad som, tillämpat vid statens järnvägar, skulle visa sig vara ekonomiskt. och det var en avsevärd differens. Sådant måste prövas. Det blir framför allt nödvändigt att pröva det, då en under kristiden alldeles onormalt stor utökning av personalen givetvis tvingar till inskränkingar, när avlöningarna gå upp och det hela låser sig. Man tvingas då till ett steg tillbaka, som ingalunda är angenämt eller roligt att ta, men som helt enkelt blir följden. Då är ju bättre, att man försöker lägga det hela på en så pass sund ekonomisk basis, att det går att hålla i gång och bibehålla status quo även under dåliga konjunkturer.

Jag har här exempel på, hur löntagare med mycket små kvalifikationerna komma till löneinkomster i statens tjänst, som faktiskt med den föregående korta utbildningen icke kunna betraktas annat än såsom alltför stora och i varje fall icke vittna om hushållning med statens medel. Här har jag hört en person, som skildrar, vilken mängd av personal som mötte vid en station i Småland för att ta emot tåget. Jag skall icke gå in i detaljer. Jag tänker, att dylika saker ha tillräckligt visat sig vid den utredning, som nu har pågått. Men jag kan säga så mycket, som att jag var ute på resa i England i somras, och det var anmärkningsvärt att konstatera skillnaden och se, hur lite personal, som där gick svsslolös längs järnvägslinjerna. i jämförelse med den mängd, som här stå med händerna i byxfickorna nästan så gott som vid varje station man kommer in till. Det ligger en förklaring därtill däri, att i det ena fallet gällde det enskilda järnvägar, där man hushållar med ekonomiska ting, och i det andra fallet gäller statsdrift, där man bara går till riksdagen och säger, att så och så stort underskott förefinnes, man har räknat fel, så och så mycket fordras och var nu god och satsa. Det är i varje fall den skillnaden, som är yttersta anledningen till förhållandet. Jag skall, som sagt, icke exemplifiera med några detaljer; saken är tillräckligt känd för att vara vittnad.

Jag skulle vilja säga en sak rörande indexen, som varit på tal förut under denna debatt, och det är därför, att den saken ju har en så stor betydelse för oss i budgetärt hänseende. Denna index räknas ut inom socialstyrelsen, och vi hörde, att herr socialministern i går var inne på den frågan. Men jag kunde icke uppfatta själva innebörden av hans anförande då. Jag ville emellertid säga, att jag

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

tror det vore önskvärt — om herr statsrådet berörde den sidan av saken, ber jag om ursäkt — om riksdagen bereddes litet mera möjlighet att kunna kollationera de primäruppgifter, på vilka dessa ytterst viktiga siffror baseras. Jag tror, att man då skulle kunna i varje fall för egen del förvissa sig om, att det man kommer till, är det rätta. Nu får man meddelande från socialstyrelsen och regeringen om en siffra och därmed punktum, och så multipliceras det på grundval av den beträffande de olika lönestaterna, och så är saken klar. Detta är så mycket mera viktigt, som det icke är utan exempel på, att enskilda verk såsom försäkringsanstalter, banker och andra inrättningar, också vilja lägga samma index till grund för sina lönestater. Så mycket mer är det av vikt, att svenska folket genom sina representanter får litet större inblick i den frågan, än som för närvarande är fallet. Och jag skulle vilja säga, att jag kan förstå, att man liksom väjer för att gå tillbaka i indexen, men väl icke för att gå upp. Det är ett stort önskemål givetvis för stora grupper, att den siffran icke skall bliva för låg, ty det är den, som är bestämmande för avlöningarna. Det är dock ur alla synpunkter önskvärt, tror jag, att man där kunde förvissa sig om, att utgångspunkterna äro de riktiga.

Herr Vennerström yttrade i går beträffande 8-timmarslagen, att han ansåg herr Lindmans yrkande om dess borttagande omotiverat just nu, när arbetslöshet råder. Jag skulle till herr Vennerström vilja säga det, att frågan om 8-timmarslagens borttagande har inverkan icke allenast på tillverkning utav saker och ting — ty det veta vi, att där har en naturlig minskning inträtt, och jag tror vi skulle vara glada, om arbetstillfälle funnes för de 8 timmarna — utan det finnes andra områden, där ett fastlåsande av 8-timmarslagen har synnerligen vittgående ekonomiska följder, detta särskilt för statskassan och icke minst för det verk, som jag nyss talat om, nämligen statens järnvägar. En hel del s. k. passningstjänst, får nu tack vare 8-timmarslagen lov att ordnas med flera skift, så att, som jag nyss sade, järnvägsstyrelsen på detta sätt fått en extra utgift på 6 miljoner kr., som den icke har räknat med. Det är alltså icke småsummor det gäller, och detta äger rum vid flera verk än statens järnvägar. Det är ett fall, som icke alls har med tillverkningstiden att göra, men där ändå en ändring i 8-timmarslagen är nödvändig. Och det finnes många arbetsområden inom vårt land, där flera skift få anordnas, men där man icke kan jämföra arbetet med sådant arbete, där en ansträngning utföres eller tjänsten är prövosam, utan där i varje fall en mycket stor del av den s. k. arbetstiden utgöres av vila.

Så vill jag också säga till herr Vennerström beträffande det, som han särskilt riktade sig emot och mest tänkte på, nämligen själva arbetet vid tillverkningen, att vi, som icke voro med på 8-timmarslagen, ha dock icke något emot att 8-timmarsdagen tillämpas, där det är fritt avtal om den saken. Men vi vilja icke i detta fall ha ett fastlåsande genom lag, utan om såväl arbetsgivare som arbetare anse, att här är bättre att ta ett tag till och hålla utlandets produktion borta, så skall icke lagen lägga hinder i vägen därför.

Jag vill också säga, det jag tror, att det finnes lika mycket känsla för arbetarna, lika mycken måhnet om, att de skola ha det ekonomiskt bra och tryggade möjligheter, och detta icke blott för tillfället, från det håll, där man ger dem arbete, som från det håll, där de ha sina politiska målsmän i det offentliga livet. Jag anser, att det bör ordnas så, att det blir under alla förhållanden en större anpasslighet än som nu är för att möta industriens krav. Vi fingo i går en konfirmering på de farhågor, som vi en gång uttalade mot denna lag. Det uttalades då från vår ledare, amiral Lindman, att arbetsintensiteten icke skulle höjas, och herr statsministern sade i går, att han beklagade, att så blivit fallet, den har icke höjts. Jag har här statistik från stora industrier, som visar, att produktionen gått ned precis i samma proportion som timantalet, och där lämnas icke ringaste bevis för, att arbetsintensiteten ökats. - Det går, mina herrar, att hålla industrierna i gång under tider sådana som varit, men låt utlandet ligga på här! Vi se nu i alla fall, hur vår inhemska produktion kommer till korta gent emot utlandet, ofta tack vare låga kurser och sådant, men icke minst för att man där arbetar på ett annat vis, än vi i många fall göra här. Vi vilja komma därhän att lagen icke hindrar oss från att använda de möjligheter vi ha, det må gärna ske i form av en full och fri överenskommelse med arbetarna.

Hans excellens herr statsministern sade också, att han icke ville vara med om lagens borttagande, därför att densamma under så många år varit ett önskemål för arbetarna. Jag tror för min del, att lagen mera varit ett önskemål för ledarna än för arbetarna, och jag tror mig kunna konstatera, att den glädje, som skulle följa på detta beslut, har ingalunda svarat mot vad man tidigare velat göra gällande skulle komma att inträffa.

Det är ytterligare en sak, som jag skall be att något få vidröra, nämligen i fråga om budgeten. Det erkännandet anser jag böra ges regeringen, att den har ärligt strävat till att begränsa utgifterna. Vi ha också under debatten i går helt naturligt berört frågan, huru vi skola kunna bringa ned levnadskostnaderna i vårt land. Det är för oss alla, vare sig man berör av indexen eller inte, en fråga av mycket stor vikt. Jag skulle vilja säga, att en utav de saker, som medverka till dyrtiden och till dess fastlåsende, är det, att man har sökt återinföra ett medeltida skräväsande så att säga, som icke tillstodjer fri tävlan på olika områden, utan det skall vara vissa grupper förbehållet att förrätta det och det arbetet, och när det icke passar dem, så ha de rätt att mot hela samhället göra sina krav, ofta ekonomiska, stundom av annan art, gällande. I varje fall vilja de ha rätt att hindra den fria tävlan, som skulle göra det omöjligt att mot samhället att förrätta det och det arbetet, och när det icke passar dem, det. Sedan kommer man in till riksdagen, när det blir rubbningar i de normala möjligheterna till inkomster, och begär av den arbetslöshetsunderstöd. Men jag hemställer till eder, mina herrar, är detta ett önskvärt förhållande, är detta över huvud taget för någon ett önskvärt förhållande, ja, är det önskvärt ens för de grupper, som på

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.
(forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

detta viset nu intaga en maktställning? Jag tror det icke, ty även för dem skulle fri tävlan på detta område på ett helt annat sätt, än nu är fallet, framskapa förnödenheter, bostäder och annat, som behöves för livets uppehälle och nödortf.

Jag vet, att vad jag nu säger är som att röra vid vitögat på socialdemokratiska partiet, men jag kan dock icke underlåta att göra det. Är det icke upprörande att något sådant kan existera, som att tidningen Social-Demokraten, på vars första sida står tryckt ordet »frihet», på fjärde sidan, spalt upp och spalt ned, är fylld med annonser om blockad och förtryck i den mest förhatliga form, där medmänniskor förbjudas att utföra ett för samhället nyttigt och nödigt arbete. Den sidan svär ju mot det stolta ordet frihet på första sidan, och det är icke lyckligt för samhället att sådant äger rum. Detta tillhör visserligen icke i sträng mening budgeten, men det tillhör dock budgeten så till vida, att så länge dylika förhållanden få existera, ha vi att år efter år räkna med dyrtid och högre levnadskostnader, än eljest skulle behöva vara fallet.

Det är för övrigt icke endast i Social-Demokraten som man kan läsa dylika annonser. Även i den press, som utgör språkrör för den yttersta vänstra flygeln av socialisterna, finner man spalt efter spalt ett oerhört antal annonser, där medborgare förbjudas arbeta vid det eller det bygget eller den eller den fabriken, därför att det icke passar den eller den. Jag anser, att det för regeringen i varje land borde vara en viktig uppgift att bibehålla medborgarna vid deras rätt att oförkränkt arbeta. Ett eklatant bevis på, vart det kan leda, är det, när till och med nödhjälpsarbeten förklaras i blockad.

Herr vice talmannen riktade i går en maning till oss att avblåsa meningsslösa strider inom näringslivet. Jag hoppas, att vi, när den dagen kommer, då vi skola söka trygga denna frihet för alla att arbeta, också må finna herr vice talmannen bland dem, som vilja avblåsa dessa meningsslösa blockadstrider, som existera inom näringslivet. Det är rätt anmärkningsvärt att finna, att den frihet man nu söker återinföra, kom till uttryck redan i inledningen till Turgot's lag 1791 i Frankrike, där det heter att »rätten att arbeta är var mans egendom, och den rätten är den första, den heligaste och den viktigaste av alla».

Jag vill hemställa till regeringen att, i den mån det är möjligt för regeringen att kunna inverka till förmån för ett för hela samhället lyckligare förhållande härvidlag än det, som nu råder, den icke skall uraktlåta att också göra det.

Det är en annan fråga, som jag också skulle vilja föra fram och som jag ber att särskilt få rikta till herr justitieministern, i förhoppning att det skall visa sig vara möjligt för regeringen att komma fram med ett förslag till lösningen av ett spörsmål, som är av betydelse för många samhällen. Jag skall nämna ett exempel. På landsbygden, exempelvis i en kommun med ordnad ekonomi, uppväxer ett industri-samhälle, som småningom, tack vare nu gällande rösträttsbestämmelser får hela avgörandet av ortens angelägenheter i sin hand. Landsbygdens befolkning kan mangrant infinna sig på stämmorna, men kan

icke göra sin röst gällande. Den får icke bestämma över sina egna angelägenheter, det är andra, som bestämma om den saken. Nu vill jag hemställa till regeringen om det icke skulle låta sig göra att utfinna något sätt, som möjliggjorde för landsbygden att i dylika fall själv få sköta sin ekonomi. I ett fall, som jag känner till, hade ett industrisamhälle mot alla rösterna från landsbygden beslutat, att kommunen skulle upptaga ett lån på 31,000 kronor till en folkpark och likaså beviljat 20,000 kronor till arbetslöshetsunderstöd. Detta genomdrevs, utan att landsbygdens befolkning hade någon möjlighet att inverka på saken, och nu får lantbefolkningen finna sig i att bidra till dessa utgifter. Det var kanske ändå icke så mycket utgifterna, som upprörde denna befolkning, men det beslöts också, att den skola, som sedan långliga tider varit dess och där dess barn varit vanä att gå, skulle flyttas in i industrisamhället. Fattigvårdsbördan träffar ju också hela landsbygden, och i detta fallet är att märka, att i hela socknen fanns det utanför industrisamhället icke mer än ett enda fattighjon. Man kan förstå, att den jordbrukande befolkningen reagerar, när den blir utsatt för sådant, och frågar sig, om det icke finnes någon möjlighet att komma ut ur detta bedröfliga förhållande. Jag tror, att frågan är svårlöst, men det finns ju nu framstående juridisk sakkunskap på regeringsbanken, och jag vill hemställa till regeringen att taga upp frågan och se till, om det icke finnes någon framkomlig väg, som kan bereda rättvisa åt båda parterna. Vill industrisamhället betala sin budget för sig, så gärna det, det har jag ingenting emot, men låt icke ett dylikt samhälle vara till förfång för befolkningen från den kringliggande landsbygden.

Jag vill hemställa till regeringen, om det icke finnes någon möjlighet att göra den förändringen i budgeten, att de medel, som skapats genom överskottet i krigsförsäkringskommissionens verksamhet, må kunna återbördas i någon form till sjöfarten för något densamma gagnande ändamål. Det har väckt förstämning i sjöfartskretsar, att en behållning, som uppkommit genom sjöfartens egen verksamhet, skall användas till att täcka allehanda brister, brister i övriga kommissioners verksamhet och brister i statsbanornas drift. Jag inser och behjärtar den synpunkten, och vill därför hemställa till regeringen, om det icke finnes någon möjlighet att lösa detta problem.

Vad kommittéerna beträffar vill jag instämma med dem, som yrka på begränsning, och jag vill upprepa vad jag tillät mig säga vid fjolårets remissdebatt, nämligen att det är önskvärt både för riksdagsarbetet och ur andra synpunkter, att den sakkunskap, som är nödvändig för utredningar utöver vad som kan göras i departementens tages *utanför* riksdagsmännens krets. Det är icke sällan, som arbetet här förryckes, genom att arbetsuppgifterna äro fördelade på olika håll. Jag skall villigt erkänna den mycket stora och dugande insats, som gjorts från riksdagsmannahåll på detta område. Men det hindrar icke, att själva systemet, särskilt i den utsträckning, vari det numera kommit att tillämpas, icke är riktigt.

Nu kommer jag, mina herrar, till kontrollstyrelsen. I en tidning för den 15 januari, som jag läste häromdagen, fanns ett uttalande från

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

kontrollstyrelsen, där det hette, att denna styrelse endast fullgjorde sin plikt, då den tillsåg att gällande lagbestämmelser iakttogos. Jag vill göra gällande, att kontrollstyrelsen har gått vida utöver sin befogenhet. Den har förvägrat klara och tydliga krav, byggda på vad lagen tillstodder svenska medborgare att göra. Den har medverkat till att skapa ett monopol, som står i strid med förordningen, med regeringsformens § 60 och med en vitt utbredd uppfattning hos det svenska folket om vad som är riktigt och rätt. Kontrollstyrelsen har i en mängd enskildheter gjort sig till förmyndare för svenska folket, något som ingalunda varit avsikten med förordningen och icke heller kan spåras i dess motivering, utan helt enkelt är en självtagen och godtycklig åtgärd. Man har genomdrivit ett mattvång, som är så mycket besynnerligare i dessa tider, då man vet, att en stor del av Europas folk svälter, och som vållar ett absolut förstörande av födoämnen, vilka på andra håll sannolikt skulle hälsas som den största välsignelse.

Jag har under årens lopp varit i tillfälle att taga del av mer än en handling, där kontrollstyrelsen har vägrat svenska medborgare deras lagliga rätt. Jag har sökt att få rättvisa genom att vända mig till justitieombudsmannen, men fått handlingarna tillbaka, utan att min framställning föranlett någon åtgärd. Jag vill hemställa, om det icke skall finnas någon möjlighet att hos den nuvarande regeringen i alla fall få dessa saker bragta på rätt bog. Jag vill därför hemställa, särskilt till herr justitieministern, som jag vet sitter inne med djup lagkunskap och som jag dessutom vet är besjälad av känsla för vad som är riktigt och rätt, att han ville gå in på dessa frågor och pröva befogenheten av kontrollstyrelsens åtgärder mot svenska medborgare.

Jag har här i min hand en skrivelse ställd till Konungen, vari en person begär att få den rätt till partihandel som motiveringen till lagen förutsatt och lagen själv föreskriver, men som kontrollstyrelsen vägrar att bevilja. Handeln till allmänheten skall visserligen gå igenom systembolagen, men mellan dessa skall göra sig gällande ett moment av fri tävlan, för att, såsom fallet alltid är vid fri tävlan, bästa möjliga resultat skall kunna uppnås. Nu har kontrollstyrelsen bidragit till att helt avkoppla denna tävlan, och styrelsens skäl till vägran härvidlag förklaras vara, dels att styrelsen genom beslut den 31 december 1918 meddelat A.-B. Vin- och spritcentralen med fyra dotterbolag rätt att idka dylik handel med rusdrycker, och dels att landets legitima behov av spritdrycker kan fullt tillgodoses genom den redan existerande partihandeln. Nu är det emellertid inte fråga om, huruvida det legitima behovet kan tillgodoses av dem eller inte, utan det är fråga om, huruvida lagen efterleves eller inte, och att så inte är förhållandet, det är nog en allmänt utbredd, bestämd mening. Det har visat sig, att man inte kan komma till rätta med denna till synes oansvariga styrelse. Men det kan hända, att det växer upp en storm av övilja inom landet, som lyfter även den ur sadeln, och det vore önskligt, om i varje fall strävandena att få rättvisa på detta område vunne ett markerat och obetingat stöd ifrån regeringen.

Jag vill också nämna, att även gamla firmor, som ha haft fullt klar och tydlig rätt att fortsätta, ha förvägrats detta. Vad det beträffar, finnes det tillräckligt material, för att regeringen skall kunna bilda sig ett omdöme om saken. Man har inom kontrollstyrelsen inte ens behandlat deras ansökningar, förrän fatalitetiden varit ute, trots att handlingarna voro inlämnade inom den tid, det ålåg dem. Utan att alltså gå in i några detaljer, skall jag be, att denna fråga i hela dess vidd måtte bli föremål för regeringens uppmärksamhet. Den har varit tillräckligt debatterad i pressen, och helt säkert kommer regeringen, när den tar upp den frågan, att få ett så rikligt material till sitt förfogande, att den enda svårigheten blir att hinna igenom allt.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Nu kommer jag, mina herrar, till Vin- och spritcentralen. Jag skulle egentligen ha sagt, att jag kommer tillbaka till budgeten, men vi kunna ju gå den vägen i alla fall. Ty budgeten är anmärkningsvärd, inte bara för vad som finns där, utan även för vad som saknas där, och när jag läste igenom den, gjorde jag genast den reflexionen: var finns redovisningen för medlen ifrån Vin- och spritcentralen? Det är anmärkningsvärt, att det växer upp i skydd av en kunglig styrelse ett monopol, som hetes skola befrämja rikets inkomster och som tillvällar sig en maktställning, som är exempellös, men att man sedan i budgeten inte får se ett ord om denna statsinstitution. Jag är ledsen, att inte herr finansministern är här, ty han kunde måhända ge en förklaring. D. v. s. det kan ju hända, att detta är sådana saker, som man helst inte vill röra vid.

Koncernen har farit fram så hänsynslöst gent emot svenska medborgare, att det saknar motstycke inom vår historia. Jag vet fall, där personer ha blivit avfordrade förbindelser att lämna sin näring, som de bedrivit under långliga tider och på vilken de ha vunnit sin bärgning för sig och sina familjer, för en liten, understundom ingen ersättning. De ha tvungits att skriva på i många fall, att för framtiden den grenen skall vara stängd för deras verksamhet. Jag vet ett fall, där personen i fråga på ett annat område förut avfordrats en likadan förbindelse. Han är stängd på två vägar. Jag måste säga, att den metoden icke är värdig människor emellan, och jag vill på det skarpaste reagera emot den framfart, som Vin- och spritcentralen tillåtit sig mot svenska medborgare i skydd av det, som kallas för lag.

Regeringsformens § 60 säger, att Konungen icke må instifta några monopolier. Här har icke Konungen instiftat ett monopol, men en kunglig styrelse har tillåtit sig att realiter åvägbringa ett slutresultat, som står i strid med lagen.

Det är även en annan synpunkt, som kan göra sig gällande, och det är den, att riksdagen har grundlagsenlig rätt att vara svenska folkets representant i avseende å beskattning. Svenska folket skall sig självt beskatta, och vi veta, att det vid varje frågas behandling i bevillningsutskottet är ett nagelfarande av, hur mycket som skall uttagas genom skatt, hur mycket genom tull och hur mycket genom

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

accis. Men genom denna åtgärd — enligt min mening i klar strid emot lagen — har det skapats möjlighet för ett enskilt bolag — jag kallar det enskilt, därför att det drives enskilt och utan offentlig revision ifrån statens sida — att beskatta svenska folket genom att godtyckligt höja eller sänka sina pris, och ingen annan har rätt att tävla med dem eller rätt att bjuda någonting bättre. Att det inte gäller någon liten beskattningsmöjlighet, det torde vara klart för var och en, men jag skall i alla fall nämna, att med en årsomsättning, som enligt uppgift skall uppgå till 38 miljoner liter av s. k. rusdrycker, innebär en kronas ökning i pris 38 miljoner kronors skatt av svenska folket, där varken riksdagen eller bevillningsutskottet tillfrågas, och vi veta, vilka prisförhöjningar, den svenska allmänheten understundom utsatts för i dylika fall.

Vidare är varje kontroll utesluten över, hur dessa varor inköpas. Jag vill inte göra något påståande i den vägen nu, men jag vill säga, att systemet är sådant, att man kan tänka sig den följden, att de ledande inom bolaget för egen räkning kunna komma i åtnjutande av provisioner och annat, som svenska staten icke har tillfälle att följa. Jag betonar, att jag icke gör något påståande i det fallet nu, ty jag har inga bevis för eller anledning att antaga något sådant, men jag vill påpeka, att systemet är sådant, att det ligger nära till hands, att om personer komma till ledningen där, som äro mindre nogräknade, detta kan bli följden. Och säkert är, att det inte är önskvärt ur någon synpunkt, att det finnes en enda köpare för hela landets behov; det är icke önskvärt ifrån vår sida och säkert icke från de vinproducerande ländernas. Man har emellertid på detta område avkopplat den möjlighet till fri tävlan, som lagen föreskriver, och som är a och o i all affärsverksamhet.

Vi ha heller ingen kontroll på den affärsmässiga skötseln av dessa företag. Det heter, att det skall vara till statens gagn, men vi ha ingen inblick i detta, och det är ett byråkratiskt system, som man icke kan komma till rätta med.

En produktion, som förr existerade här i landet, har också numera försvunnit, tack vare detta monopol, nämligen de svenska bärvinerna, och ingen annan får lov att framställa dem. Om man går in i denna fråga, är det ett moment, som torde klargöra, att det är fråga om ett våld på den svenska allmänheten, liksom det varit ett våld på de enskilda näringsutövarna förut. Många agenter äro kastade ur sadeln. Jag vet fall, verkligen upprörande fall, där folk ha satts i misär genom åtgärder ifrån detta monopol, där folk tvingats att sälja sitt bohag för att kunna existera, under det att de förut haft en tillräcklig utkomst för sig och sin familj. Och samtidigt avlönas personer, som förut aldrig ägnat sig åt denna näring, med mycket stora belopp, och vilkas enda kvalifikation är, att de händelsevis stå de styrande och ledande nära. Detta är ett tillskapande av förhållanden, som vi icke kunna vara med på och som vi böra skarpt reagera emot.

I en skrivelse, som är inlämnad till regeringen, framhålles detta, att man har tvingats till att skriva under dylika kontrakt, och jag

skall be att få citera, vad denne person anför. Handlingen ligger hos regeringen, så att regeringens medlemmar kunna taga del av den där. Med hänsyn just till det förhållandet, att näringsidkarna avfordras förbindelser att icke ägna sig åt den näring, de förut utövat, säger han: »Jag är således i verkligt behov av att komma i åtnjutande av rätten att arbeta. Skulle konkurrensklausuler, sådana som den. Vin- och spritcentralen åberopar, få anses äga bindande verkan, innebure detta ett återvändande till mindre personliga rättigheter än livegenskapen utgjorde. De livegna ägde rätt både att arbeta och att erhålla sitt uppehälle, under det att ifrågavarande konkurrensklausul, om den är bindande, omöjliggör båda delarna.» Något sådant måste uppröra, och jag tror, att regeringen, om den granskar handlingarna och förhållandena på detta område, skall komma till samma resultat.

Jag har ju inte kunnat underlåta att beröra det, som man ur rent mänsklig synpunkt måste anse vara upprörande, men man kan ju, eftersom vi tala om en budget, även anlägga den synpunkten på saken: är det över huvud taget förenligt med statens ekonomiska intressen, att detta förhållande fortgår? Är det inte så, att ett stort antal av på olika håll arbetande självständiga personer, så som lagen tillstädjer, är det mest förmånliga även ur denna synpunkt? De tillföra dock staten skatteinkomster. Den synpunkten anser jag, att herr finansministern bör taga i övervägande, när han bedömer saken, ty det kan rent av ur finansiell synpunkt vara oriktigt, att det förhållande, som nu äger rum, får fortsätta.

Hur denna verksamhet bedrives, framgår bl. a. av att då jag kom till Stockholm i november förra året, möttes jag av helsidor i Dagens Nyheter med en annons från ett monopolbolag, som alltså kostat på sig en helsidesannons för att tillkännagiva för svenska folket, att bolaget hade de och de varorna, men utan att ange priset. Det är någonting så huvudlöst, att en enskild firma aldrig skulle tillåta sig något dylikt. Det kan endast ett dylikt bolag göra, som med det ryggsöd, det har fått, tror sig kunna göra vad som helst.

Det är emellertid inte endast till denna gren av verksamhet, som detta bolag har sträckt sina tentakler. Vi ha sett, att det, med den makt, som det har kunnat förskaffa sig, har sträckt sina tentakler också till hotell- och restaurangrörelsen. Även i det fallet anser jag, att det gått utöver vad som är riktigt. Men nu har det planerat en sak till. Det vill nämligen så att säga ställa svenska folkets hälsa på aktier. Det vill skapa ett läkemedelsmonopol, i klar och tydlig strid mot vad apoteksvarustadgan föreskriver. Man vände sig till den förra regeringen med förfrågan, huruvida inte detta kunde tillstädjas, och den dåvarande socialministern, som kanske i detta såg ett nytt hägrande förverkligande av socialiseringstanken, sade ja. Jag vill hoppas, att den nuvarande regeringen säger nej. Säkert är, att det skulle gå emot vad den övervägande delen av Sveriges folk tänker och känner, om på detta område tillåtes skapandet av ett monopol. Man har visserligen sagt, att det finns garantier för att det bästa kommer fram på den väg, som man sålunda beträtt, och att allting skulle komma att gå under riktig ursprungsbeteckning. Jag

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

har tillåtit mig att här i denna kammare exemplifiera, hur det skedde i det avseendet i fjol beträffande sulfitspriten och andra tillverkningsningar. Vi ha inga garantier för, att ett monopol, som har visat sig hava sådana tendenser, skulle vara det rätta att taga hand om en så viktig sak som hela den svenska läkemedelsproduktionen. Jag vill på det starkaste varna för varje steg i den riktningen. Det är inte för ro skull, som man har kommit till en sådan paragraf i regeringsformen, vilken alltså icke kan avskaffas utan grundlagsändring, som den, att inga monopol skola få instiftas. Det är gamla tiders erfarenhet om varthän sådant leder, som är förklaringen hertill. Och det inte bara i vårt land! Redan på 1600-talet hade man i England kommit till insikt om det galna och dyra för folket i monopol. Och det är rätt intressant i detta sammanhang att konstatera, att i början av 1600-talet tillskapades någonting, som motsvarade vår nuvarande vin- och spritcentral. Men år 1603 tillsattes en kommitté för klagomål, och dess första åtgärd blev ett upphävande av dåtidens vin- och spritcentral. Jag vill livligt hoppas, att regeringen icke skall vara mjuk i handen, när det gäller att taga i håll med den här saken. Herr justitieministern yttrade nyss i ett svar på en fråga angående ett svårlöst prisbildningsspörsmål, att regeringen har sin uppmärksamhet fäst på saken. Och det blir givetvis av intresse att se, till vilket resultat den kommer. Jag skulle vilja göra ett uttalande, som jag tror innefattar vad som på det området visat sig vara en erfarenhet, nämligen att det bästa sättet att få fram den lägsta möjliga norm, det är, att man på alla håll värnar om den enskilda tävlan, att alltså denna får göra sig gällande. Är det någon, som går över märket, så skall någon annan kunna träda in och verka reglerande. Det har i alla tider visat sig vara den säkraste och bästa regulatoren. Jag medger, att det är svårt att under stundom komma sammanslutningar till livs, men jag tror, att man kommer säkrast fram på den vägen, att man inriktar sig på att i möjligaste mån bibehålla den prisreglerande tävlan, som alltid inträder, ehuru den kanske har svårare att komma till sin rätt under stigande än som nu under vikande konjunkturen. Staten må givetvis träffa de bestämmelser, som anses lämpliga för att reglera livet i samhället. Men jag vill säga, att varje budget kommer att ha gagn av att fri tävlan inom varje verksamhetsområde tryggas, och att alltså inga monopol och intet skråväsen tillåtas uppkomma, utan som sagt trygghet skapas för den fria näringsutövning och den fria tävlan, som gör att den starkaste vinner. Det har hela samhället nytta av och det kommer ytterst även den budget till godo, som vi i dag diskutera och till vars remiss, herr talman, jag ber att få yrka bifall.

Herr Bratt: Herr talman, mina herrar! En lycklig omständighet gjorde, att jag i går förmiddag fick mitt namn på talarlistan antecknat omedelbart efter den föregående ärade talarens! Det sätter mig nämligen i stånd att ännu medan intrycket av hans kritik är färskt och kan göra sig starkt gällande försöka att i någon mån bidra till att belysa halten av denna kritik. Visserligen är det

också en annan omständighet under förmiddagens debatt, som skulle kunnat motivera att jag begärt ordet, nämligen ett omnämnande från herr Röings sida, att han för sin del svävade i en viss okunnighet om Vin- och spritcentralens allmänna ställning i förhållande till statsverket. Emellertid önskade han få ett uttalande från chefen för finansdepartementet, och jag för min del beklagar livligt, att han på grund av herr finansministerns bortovaro inte kunnat få det. Ett yttrande från min sida därvidlag kan i intet avseende ersätta det han begärt. Men det kan tänkas, att jag skulle kunna på detta område lämna en del upplysningar, som kunde skingra den obekantskap med förhållandena, som herr Röing tillstod för egen del och som måhända delas av åtskilliga av kammarens ledamöter.

För egen del vet jag knappast, vilket som är mest anmärkningsvärt, när det gäller Vin- och spritcentralen: det utomordentliga intresse, den uppmärksamhet och den kritik, som detta bolag lyckats ådraga sig, eller den svårighet, med vilken kännedomen om dess tillkomst, motiv och allmänna ställning har att breda ut sig och nå fram dit den bör komma.

Herr Lithander har angripit dels kontrollstyrelsen och dels Vin- och spritcentralen. Det kan ju egentligen inte vara på sin plats, att jag försvarar kontrollstyrelsen. Det är ett ämbetsverk, i vars beslut jag icke har någon del. Men då det är så ordnat, att Kungl. Maj:t utser ett kontrollråd, som av kontrollstyrelsen tillkallas vid viktigare frågor avgörande och jag är en av de sex eller sju ledamöter, vad det nu kan vara, som detta råd inrymmer, så är det klart, att kritiken å de punkter, där jag själv varit med att tillstyrka den kritiserade åtgärden, i någon mån åtminstone drabbar även mig. Och det må därför ursäktas mig, om jag även vidrör detta ämne.

Jag skall emellertid, då det ligger litet vid sidan av vad jag har att säga, be att få börja med kritiken mot kontrollstyrelsen. På vissa punkter var den kritiken sådan, att jag måste komma tillbaka till den, då jag talar om Vin- och spritcentralen. Herr Lithander beskyllde nämligen kontrollstyrelsen — för vilken gång i ordningen, kan jag inte erinra mig — för att ha begått rena olagligheter, då denna styrelse skulle förvägrat svenska medborgare deras i lag tydligt utskrivna rättigheter och gjort detta till förmån för ett enskilt bolag, Vin- och spritcentralen. Men han spelade jämväl på den strängen, som så ofta anslås i den offentliga diskussionen, att kontrollstyrelsen gjort sig till förmyndare för svenska folket, och med de idé-associationer, som härmed hänga samman, ville han väcka opinion mot detta ämbetsverk. Härvidlag tror jag icke, att jag skulle göra rätt, och jag tror icke heller, att det skulle lyckas mig, om jag på formella grunder sökte avvältra från mig viss del av ansvaret, när det gäller tillskapandet av de bestämmelser, han här kritiserade. Det är nämligen uppenbart, att det restriktionssystem, som för närvarande råder i Sverige i fråga om spritdrycker och viner, medför ett visst förmynderskap. Man kan icke komma ifrån den saken. Man har haft att välja emellan de båda ytterligheterna att antingen förbjuda dessa drycker med de konsekvenser på ont och gott, som därav kunna

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

följa, eller också att släppa denna handel fri. Gör man detta senare, åstadkommer man onekligen mycket ont. Men jag vill icke förneka, att man också på vissa områden därigenom kunde åstadkomma någonting gott. Ty varje inskränkning i näringsfriheten, och icke endast i näringsfriheten utan även i försäljningen av en åtrådd vara, medför olägliga symtom, som man skulle vara blind — åtminstone om man har med den saken att göra så mycket som jag — för att inte se. Jag tror emellertid, att man åsyftat — och det skulle jag nu helt kort vilja här vidröra — att i stort sett lämpa sig efter den rättsåskådning, den lämplighetsåskådning jämväl, som finns hos den stora massan av det svenska folket vid restriktionernas utformning. De kunna dock icke ha undgått att väcka mycken kritik på många håll, och jag tror, att de, som bli förargade och känna sig kränkta av dessa restriktioner, ofta ha en gällare stämma och i varje fall oftare lyckas få den hörd i pressen, än de, som i själva verket finna, att det är ganska förnuftigt och bra ordnat. Förmynderskapet finns där emellertid. Att här i dag gå in på och söka visa, huruvida det har sträckt sig för långt, om det på någon punkt kan mildras, det förbjuder både tiden och även platsen. Det skulle bli en detaljanalys av de bestämmelser, som finnas, och vilka ha attraherat så mycket uppmärksamhet och kritik, vilken ofta fört tankarna alldeles bort från det stora målet och de stora principerna för det hela. Det vill jag endast säga vad min egen verksamhet beträffar och vad de mäns åskådning beträffar, med vilka jag samverkar, och — ehuru jag icke är bemyndigad att säga det — jämväl med hänsyn till kontrollstyrelsen, att jag tror, att alla dessa skulle hälsa med stor och uppriktig tacksamhet möjligheten att på någon punkt verkligen kunna minska det intrång, som göres i hedervärda och hyggliga medborgares liv och villkor, därest man icke ansåge, troligen ganska välgrundat, att man därigenom äventyrade saker, som åtminstone i begynnelsen av restriktionstillståndets tillämpning icke få äventyras. Jag bjuder inte ens till att försöka lämna ett bevis för detta. Jag vill endast hava sagt det såsom en allmän deklaration.

Herr Lithander kunde emellertid på tal om dessa restriktioner icke undgå att vidröra en sak, som särskilt under sista tiden varit så mycket debatterad, nämligen det s. k. mattvånget. Han gjorde det onekligen i en originell kombination, då han satte mattvånget mot bakgrunden av svälten i Europa. Jag tror, att proportionerna äro för orimliga för att det skall kunna i själva verket göra någon verkan. Och jag vill säga, såsom en som har att leda även restaurangföretag i ganska stor utsträckning och har under mig en personal, av vilken jag kan få alla nödiga upplysningar på området, att såsom mattvånget tillämpas i Stockholm i regel ingen mat förfäres. Det är åtminstone mycket ovanligt, att så sker. Men i någon mån kan det naturligtvis inte nekas, att det inte blir så, som det är tänkt, att personer, som gå på restaurang för att äta, jämväl där skola få förtära dessa drycker, utan det blir nog ofta så, att man går dit, därför att man vill ha dessa drycker och då även ser sig tvungen att äta. Det blir ju härigenom en överkonsumtion, som ju strängt taget är oekonomisk.

Men jag undrar, var man skall kunna genomföra bestämmelser på något område, så fullkomliga, att icke följer skola kunna komma därur, som icke äro avsedda eller i och för sig icke önskvärda. Vad mattvånget i övrigt beträffar är det nog för närvarande ett nödvändigt komplement till de inskränkande bestämmelser på minuthandelsområdet, som finnas. Det är möjligt, att det kan ändras, att det kan lättas på det senare, det vill jag icke yttra mig om. Att det skulle vara olagligt förnekar jag. Och jag vill till herr Lithander såsom en allmän replik säga, att då han beklagar sig över så mycket olagligheter på detta område, så behöver detta inte bero därpå, att lagarna blivit överträdna, utan det kan — och det förefaller rent av som det sannolika för den, som följt herr Lithanders kamp under många år — också bero därpå, att han läst och tolkat lagen oriktigt. Detta är väl i och för sig icke så otroligt. Herr Lithander har gjort mångfaldiga hänvändelser till kontrollstyrelsen, till justitiekanslern, till regeringen, till justitieombudsmannen — alla äro de ju döva för dem. Det kan ju hända, att detta beror på, att herr Lithander icke vet och känner till, vad lagen i själva verket innebär. Och jag tror, att det skall bli ganska lätt att visa upp, att det just förhåller sig på det sättet.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Till den kritik herr Lithander riktade mot att kontrollstyrelsen vägrat enskilda rätt att fortsätta sin rörelse, att gamla firmor likaledes, till förmån för Vin- och spritcentralen, vägrats sådan rätt, när »fatalietiden utgått», skall jag återkomma. Men en sak i denna inlösningsfråga vill jag redan nu framhålla. Herr Lithander slog nämligen an på mera mänskliga strängar, eller försökte åtminstone göra det, då han förklarade, att han kände till upprörande fall, då enskilda personer hade blivit brödlösa och hemlösa genom detta hänsynslösa bolags framfart. Jag vill säga till herr Lithander, att skulle det förhålla sig så i ett eller flera fall, är jag den förste som beklagar detta, och jag skall vidtaga alla de åtgärder jag kan för att rätta det. Men ett litet medansvar till denna olyckliga följd måtte ändå herr Lithander ha, som icke vänt sig till detta bolags ledande män eller styrelse för att åvägabrinda rättelse. Jag vet ej i något fall, där det gjorts hänvändelse till Vin- och spritcentralen eller dess ersättningssakkunnige, av vilka jag är en, där vi ej ha till och med gått långt utöver vad man i själva verket skulle kunna tänka sig, att vi hade rätt att göra, och som påpassliga offentliga revisorer, vilka icke äro, som herr Lithander föreställer sig, obefintliga, skulle kunna gå med på. Vi ha varit med om att bevilja pensioner till gamla vinhandlareänkor, vilkas män innehafv firmor, som slutat för 20 år tillbaka, och till vilka det ej finns någon anledning att ge något, mer än att man kan säga att där en gång långt borta i tiden fanns en vinhandlare, som efterlämnat en änka som nu är i nöd. Vi ha försökt med de mest krystade motiveringar för att kunna lämna de understöd, som rent mänskligt sett varit i hög grad av behovet påkallade.

Herr Lithander läste upp något av en skrivelse. Han nämnde icke namnet på den som skrivit under densamma. Det skulle vara

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

en vinhandlare. Jag tror mig förstå vilken det är. Herr Litliander sade, att denne skrivit under en förbindelse att icke vidare driva affärer i vin och spirituosa. Det tyckte herr Lithander vara så upprörande. Jag undrar, om icke detta förekommer på ofantligt många områden av rent enskild verksamhet, att då ett affärsföretag ger viss ersättning till viss person, motprestationen då är att denne person ej vidare ägnar sig åt denna rörelse, ehuru personen har fullt laglig rätt att ägna sig åt den. Vi ha å andra sidan förbundet oss till statsmakterna att i fall, där det gäller smärre agenter, ersätta dem minst efter tobaksmonopolets grunder. När en sådan man, som haft 1—2,000 kronor om året — han har väl då haft annat yrke vid sidan — och fått ersättning på sex, åtta, tio, tolv tusen kronor, olika efter de olika inkomster vederbörande haft, ha vi alltid dessutom tagit hänsyn till ålder, försörjningsförmåga o. d. Då är det klart, att detta kapitals ränteavkastning icke ensam kan räcka till hans utkomst. Men jag undrar, var man kan träffa en sådan uppgörelse, att en person skall få så, att han kan leva ensamt därav under framtiden? Man har gått efter skäliga och rimliga grunder, när man prövat dessa ersättningskrav, och man bara förvänar sig, då man ser deras deklarationssummor, hur de ha kunnat leva förut. När inkomsten varit liten förut, har ersättningen ej kunnat bli så stor.

Jag ber nu få före mitt svar till herr Lithander på hans sakliga anmärkningar i övrigt förutskicka en kort orienterande framställning över aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Herr Röing frågade: Är det formaliter enskilt, är det även realiter enskilt, är det formaliter statligt och är det så även realiter? — Till det kan jag säga, att om han fordrar ett svar, ja eller nej, på den frågan, så kan det ej lämnas ty det finns många underliga blomster i vår herres örtagård. Bolaget är något mitt emellan statligt och enskilt. Till sin natur är det givetvis ett enskilt bolag. Initiativet är enskilt; det finns intet tvivel därom. Initiativet togs år 1916, innan den nya rusedryckslagen var antagen, och det skedde genom att aktiebolaget Stockholmssystemet, som är ett systembolag liksom övriga i landet ehuru väl det största, helt enkelt inte kunde få köpa konjak direkt från de stora franska husen utan hänvisades att köpa genom en av dem, som de själva beklädde med rättighet. Då köpte Stockholmssystemet aktiebolaget Grönstedt, och sedermera har under intim samverkan — jag vet icke med hur många finansministrar — hela denna plan genomförts men mina herrar, utan samverkan med det ämbetsverk, som herr Lithander beskyller för denna samverkan, nämligen kontrollstyrelsen. Det är ingen hemlighet, utan det finns i papperen tydligt utsagt, att kontrollstyrelsen ställt sig mycket tveksam, snart sagt, åtminstone till en tid relativt avog emot hela denna rörelse, mot hela detta bolag som bildades och köpte alla vinhandelsfirmor utan något positivt stöd från kontrollstyrelsens sida. Att kontrollstyrelsen skulle vägrat en partihandelsrättighet åt enskilda, som ej förut hade sålt sin rörelse till oss, det tror jag mig kunna på goda grunder helt enkelt förneka. Det skulle ovill-

korligen hava kommit till min kännedom — enskilda personer som förut hade drivit en sådan rörelse och ännu hade den kvar.

Vin- och spritcentralen är numera konstituerat på det sättet, att det har en del dotterbolag med speciella uppgifter, anskaffning av olika sorters viner, punschfabrikation o. s. v. Dessa fyra bolag ha fått partihandelsrättigheter, och det är Vin- och spritcentralen som tar inkomsterna från de andra. Vad Vin- och spritcentralens egen ställning beträffar, är den sådan, att aktieägarna, såväl preferens- som stamaktieägarna, inte kunna få mer än begränsad ränta. Preferensaktieägarna kunna lå 7 procent på aktiekapitalet, och stamaktieägarna en ränta högst uppgående till den genomsnittliga aktiebelåningsräntan för räkenskapsåret, uträknad av riksbanken.

Bolagets stadgar äro sådana, att de inte kunna ändras utan Kungl. Maj:ts tillåtelse. Jag skall strax komma till vart vinsten går. Jag vill endast nämna, att styrelsen består av 8 personer, av vilka 4 jämte ordföranden äro utsedda av Kungl. Maj:t; 4 äro utsedda på bolagsstämman. Kungl. Maj:t har sålunda majoritet, är avgörande inom styrelsen. Av revisorerna, som äro 4 utses 2 av Kungl. Maj:t. Beträffande vinsten står det, att sedan aktieägarna fått sitt, den återstående vinsten skall, efter det avsättningar till reservfond och pensionsfond blivit gjorda, i den mån den ej användes enligt paragraf 8 till inlösen av preferensaktier eller för sådant ändamål avsättes, levereras till kungl. statskontoret för statsverkets räkning.

Nu klagar herr Lithander över att det allmänna och Kungl. Maj:t ej ha tillräckligt inflytande på Vin- och spritcentralen. Ja, jag vet ej vilka pretentioner han har på att det allmänna skall ha inflytande, men kontrollstyrelsen kan när som helst ge inköpsnämnden — ty det är det som herr Lithander underlåter att omtala, att en sådan finnes; det är de svenska systembolagens förenade inköpsnämnd — order att uppköpa av andra än detta bolag av utländska firmor direkt, under förutsättning att de bjuda fullgoda varor till bättre pris än Vin- och spritcentralen. Det är den ena möjligheten man här gentemot bolaget. Den andra möjligheten att utöva inflytande ligger däri, att Kungl. Maj:t har majoritet inom styrelsen. Den tredje möjligheten är, att Kungl. Maj:t, som är hembjuden alla aktierna till pari, kan av riksdagen begära att aktierna inköpas. Aktierna, majoritetens, ligga i riksbankens kassavalv, och det finns sådant kontrakt med hänsyn till dem, uppgjort i finansdepartementet, att ägarna vilket ögonblick som helst kunna förmås avstå från sina aktier. Är denna tredubbla säkerhet ej tillräcklig för att taga kål på eller komma till rätta med ett motspänstigt bolag, även om det är Vin- och spritcentralen, då vet jag ej vilka garantier herrarna fordra.

Jag kommer nu till frågan om vinsten, vilken nu icke finns upptagen i statsverkspropositionen för 1922. Det är givetvis icke min sak att förklara varför den vinsten ej blivit upptagen. Jag förmodar, att det på ena eller andra sättet står i samband med att den ej förut varit upptagen, därför att den förut ej funnits tillgänglig. Stadgarna ändrades för ett halvt år sedan. Förut inflöt

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

vinsten via Stockholmsystemet, som då ägde stamaktierna. Sedan dess har sambandet med Stockholmssystemet avklippits och Vin- och spritcentralen satts direkt, på sätt jag skildrat, under statsverket. Rörande vinsten 1922, inskränker jag mig att säga att den givetvis blir betydande helt enkelt därför att rörelsen är så utomordentligt omfattande och därför att — trots att motsatsen stått i tidningspressen — administrationskostnaderna kunna hållas förhållandevis låga.

Jag hörde, att herr Lithander ville väcka en viss opinion mot de löner, som skulle utbetalas i Vin- och spritcentralen, och ehuru jag anser, att det är olämpligt att nu från denna plats gå in i alla sådana enskilda detaljer som detta, vill jag dock hava sagt, att i hela bolaget och hela koncernen förekommer ej ett öres tantième. Och lönerna äro notoriskt små, därom finns intet tvivel, i jämförelse med de löner, som betalas dels inom större privata affärsföretag och dels inom rent statliga monopol. Det är gjort med avsikt för att icke ge lastarenom rum. Men jag erkänner, att detta syfte icke uppnåtts.

Att administrationskostnaderna äro förhållandevis små, beror, förutom på den ofantliga omsättningen, därpå att vi ej ha några resande. Man behöver ej resande med ett sådant system som detta, den saken klarar sig ändå. Och vi ha icke, herr Lithander, några annonser heller utom den där stora annonsen. Men vad tror herr Lithander i själva verket den spelar för roll för ett stort bolag, en sammanslutning av 200 firmor? Och över huvud taget är det endast undantagsvis som det annonseras. I denna annons har det icke intagits några priser, utan den upptager endast vilka varor som finnas. Vilket herr Lithander fann så huvudlöst. Detta beror helt enkelt därpå, att priserna äro partipriser, avsedda för systembolagen och icke detaljpriser avsedda för allmänheten. Systembolagen skola sedan lägga på icke en fix, utan en i någon mån varierande procent. Det skulle vålla ett oändligt trassel om allmänheten skulle läsa i tidningarna om partiprisen, men sedan hos bolaget få betala ett avsevärt högre pris. Här kommer riksdagen t. ex. och beslutar en omsättningsskatt på 25 % å det pris systembolagen erlagga för spritdrycker, vilken skatt allmänheten naturligtvis får betala i detaljpriset. Visserligen är allmänheten städse benägen att hänföra de höga detaljprisen till Vin- och spritcentralen — och särskilt till en olycklig ledamot av dess styrelse — men jag är dock ej säker om det vore lämpligt annonsera partiprisen även om detta vore en vinst för spritcentralen. Då skulle allmänheten ondgöra sig över systembolagens avance, glömska av exempelvis den nyss vidrörda omsättningsskatten och även utskänkningskatten. Summan är att det är svårt för allmänheten att av de priser, som den får betala i minuthandeln, bedöma de priser, som av bolagen betalas till Vin- och spritcentralen. En liter renat brännvin, som ju är grundvalen för det hela, kostar allmänheten — jag törs icke säga precis vad den kostar, men jag tror det är något över 3 kronor. Men Vin- och spritcentralens pris är kronor 1:85, fritt levererat från Ystad till Haparanda. Givetvis kan jag icke här gå igenom alla priserna, men jag vill endast framhålla, att vår pris-

sättning ansluter sig till världshandelspriserna och de priser, som dessa varor skulle betinga, om de av bolagen skulle inköpas från annat håll. Och kontrollstyrelsens prisenämnd granskar dessa priser med mycket stor noggrannhet. Det finns exempel på att enskilda systembolag kunnat skaffa sig billigare priser genom agenter i utlandet, men dessa exempel ha då hänsyn tagits till varornas kvalitet icke varit uppmuntrande. Vin- och spritcentralen har visserligen fått sänka vissa priser, där det funnits vara fog därför, men rörelsen är så omfattande och koncentrationen så väl genomförd, att vinstmedel utöver aktiekapitalets förräntning finnas att inleverera till statskassan. Huru stor vinst på innevarande års rörelse blir det då, fråga herrarna. Ja, det beror givetvis på rörelsens omfattning. Under det gångna året och under nu pågående bränningskampanj ha vi haft behov av mycket stora kapital. Bolaget har lager inne, som uppgå till 40 miljoner kronor, och tomter och byggnader, representerande ett värde av 15 miljoner kronor. Det gör, att ett bolag, som givetvis måste skötas i enlighet med ekonomiskt sunda principer, i dessa tider icke lämnar ifrån sig behövt rörelsekapital. Den vinst, som kan beräknas för 1922 års stat, kommer säkerligen att bli avsevärd, men vad innevarande års bolagsstämma kan komma att besluta rörande bokföringsvinsten för 1920 blir givetvis beroende på kassaställningen. I stor utsträckning torde vinsten böra överföras till reservfonden såvida icke statsmakterna vilja placera exempelvis rusdrycksfondens medel i preferensaktier i bolaget. Ur bolagets synpunkt är det skäligen likgiltigt om aktiekapitalet eller reservfonden ökas.

Jag skall emellertid gå över till den allvarliga anmärkningen, som herr Lithander gjorde, att det var ett enskilt bolag, som beskattade allmänheten. Av vad jag sagt torde framgå, att bolaget icke kan göra detta. Men naturligtvis kunna vi göra vår vinst väsentligt lägre genom att sänka priserna. Ty genom vår ställning och vårt uppköpssystem böra vi kunna skaffa oss våra varor till billigare pris än någon annan firma, vem den än må vara.

Nu sade herr Lithander, att detta system medgiver, att enskilda personer i bolaget — han ville naturligtvis icke påstå att de gjort det — kunna taga emot provisioner. Det hade bara fattats, att han sagt att de gjort det. Då hade eventuella efterräkningar även för kritikern kunnat bli svåra. Men sätillvida har herr Lithander rätt, att den eller de som inom spritcentralen verkställa varuuppköp, om de missbruka sin ställning, kunna mottaga provisioner, utan att svenska statens representanter i styrelsen och bland revisorerna kunna få kännedom därom. Men så kan ske på många områden. Tro icke herrarna, att det *kan* bli returprovisioner t. ex. i tobaksmonopolet? En av anledningarna till att denna koncentration kommit till är just, att man icke bör överlåta åt 160 skilda systembolag att göra sina inköp själva från utländska agenter och utländska hus, därför att den risk, som herr Lithander talar om, då blir så mycket större. I Vin- och spritcentralen kan jag icke säga annat än att genom valet av de ledande personerna, och den mest ingående revi-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

sion, som står att erhålla, farorna för berörda missbruk inskränkts till det minsta möjliga. Det är kanske endast en, två eller tre, som äro i det läget att de skulle kunna på nämnt sätt missbruka sin ställning. Och den man, som satts på den ledande posten, är icke blott en skicklig fackman utan även en hederlig man, och hans efterträdare kommer också att vara det, om den organisation som nu finnes bibehålles. Man har sålunda på detta område vidtagit mesta möjliga åtgärder för att mota åtskilliga tänkbara missförhållanden. Men hur skulle det bli, om herr Lithanders dröm skulle gå i uppfyllelse, om det vore 160 systembolag, som endast utdelade 5 % till aktieägarna, men som med den ställning de hade skulle kunna inleverera till statskassan ett stort antal miljoner kronor i överskott? Om jag nu själv skulle vilja gå ut och köpa cognac för Stockholmssystemets räkning hos fria handlande utomlands eller enskilda handlande här i Sverige, då kunna herrarna förstå, att om jag är chef för ett sådant bolag, så kunde jag göra mig stora okontrollerbara vinster genom att missbruka min ställning. Detta är ett fel, som vidlåder hela systembolagsidén och varje företag, där den eller de avgörande icke handla i öppet och erkänt eget, ekonomiskt intresse, ett fel, så allvarligt, att det är fullt berättigat att ha uppmärksamheten riktad härpå. Men vi ha försökt skaffa alla de garantier, som kunna vinnas för att icke de osunda förhållanden skola kunna breda ut sig som skulle frodas, därest herr Lithanders plan ginge igenom.

Herr Lithander har slagit sig till riddare för näringsfriheten och i kraft härav går han till attack mot en monopolistisk företeelse sådan som Vin- och spritcentralen. Han tror att priserna skulle kunna bliva lägre om här etablerades konkurrens. Herr Röing har förut vidrört det förhållandet att näringsfriheten på många områden icke mäktar åstadkomma verklig konkurrens. Jag fruktar att just på spritens område detta skulle bliva fallet i än högre grad. Men jag är villig medgiva att näringsfriheten har sina fördelar och varje ur affärssynpunkt konstlat system sina olägenheter. Men herr Lithander synes alldeles förbise att försäljningen av rusdrycker, i vad den rör försäljningen till allmänheten redan genom systembolagen är monopoliserad, och då uppstår en fråga som bör prövas jämväl av den mest entusiastiske förkämpen för näringsfriheten: leder det icke till orimliga konsekvenser att så att säga ovanpå ett monopolsystem för detaljhandel etablera näringsfrihet för partihandel? Det låter väl tänka sig, att alla sakliga skäl tala för att ombilda jämväl partihandeln i närmare överensstämmelse med detaljhandeln, just för att få system i det hela. Min bestämda mening är i allmänhet den att näringsfrihet kan accepteras, monopolsystem kan accepteras, men ett *blandat* system är förkastligt.

Härmed kommer jag in på motiven för Vin- och spritcentralens bildande. Jag vill av dem endast omnämna fyra; jag måste ju fatta mig kort. Ett av skälen, varför spirituosahandeln ansågs böra organiseras på det sätt som skett, var, att när restriktionerna infördes, hade man behov av att tillse, att de stora lagren helt enkelt icke »försvunne». Mina

herrar, i Stockholm försvunno på detta sätt under år 1917 betydande lager från flertalet privata spiritousahandlande, utan att man hade anledning att misstänka att ägaren gjort sig skyldig till kontraktstridigt förfaringssätt. En fullt hederlig vinhandlare blev efter de inventeringar, som Stockholmssystemet gjorde, omärkligt bestulen på icke mindre än 20 % av hela sitt cognagslager! De enskilda affärsmännen hade icke den kraft, som fordrades gentemot de anställda. Det fordrades mycken kraft för att kunna genomföra en noggrann undersökning för var och en som lämnade arbetslokalerna. Men arbetarna visade sig småningom förstå denna saks vikt, men mycket motstånd restes i början. Detta är ett av skälen — visst icke det viktigaste — för att försärkning och behandling av spritdrycker måste ske under auktorativ kontroll, som knappast kunde åstadkommas, om det funnes ett par hundra privata vinhandlare. Ett annat skäl var nödvändigheten att genomföra en fullt riktig ursprungsbeteckning på dessa varor. Och jag tror, att vad herr Lithander härom har anfört kan Vin- och spritcentralen taga med mycket stort lugn. Ett tredje skäl, som jag endast som hastigast skall vidröra, var att hela lagstiftningen av sociala skäl uppbyggts på principen: borttagandet av det enskilda ekonomiska intresset vid rusdryckshanteringen. Tro herrarna verkligen, att vi haft samma rörelsefrihet ifråga om den nya lagens tillämpning, om vi haft 150 vinhandlare, vilkas existens vore beroende på huru mycket de fingo sälja? För icke länge sedan inskränktes starkvinsomsättningen på ett stort nöjesetablissemang i Stockholm högst avsevärt. Ett av spritcentralens dotterbolag hade hittintills levererat dessa betydande kvantiteter. Då leveransen nu i en hast upphörde stodo hela lokaler tomma och icke så få av arbetspersonalen blevo obehöfliga för denna uppgift. Huru skulle en privat vinhandlare, som för sin utkomst helt varit beroende på en leverans sådan som denna, kunnat finna sig i en dylik konsekvens av lagstiftningen, som gick oskyldigt ut över honom och hans arbetare?

Det fjärde och viktigaste skälet, som även herr Lithander berörde, var det kommersiellt monstruösa tillstånd, som skulle skapats genom en enda uppköpare, pris- och inköpsnämnden, med många försäljare. Huru skulle en enskild partihandlare ha ställt sig, om nämnden t. ex. kom och sade, att det där vinet är ej bra, det vilja vi icke köpa? Vad skulle han göra, när han icke hade någon annan att sälja till? Det hela skulle resultera i ett så osunt system, att antingen skulle systembolagen komma fullständigt i händerna på vinhandlarna, då dessa mycket snart skulle bilda karteller och systematiskt utkrama allmänheten och systembolagen på pengar, eller också skulle de privata affärsmännen komma i ett olidligt läge.

Nu skulle väl visserligen herr Lithander svara mig med att säga: Det är märkvärdigt, att herr Bratt visar sig mån om svenska folkets slantar. Hittills har han icke handlat på det sättet. Är det någon som förstått att pressa ut pengar, så är det väl herr Bratt. Och vart ha dessa pengar tagit vägen? Ja, mina herrar, organisatio-

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Fort.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

nen skapades just för att det skulle bli ett friktionsfritt förhållande mellan försäljaren och de konstitutionellt likartade systembolagen. Försäljningsprisen granskas av kontrollstyrelsens organ men skulle i något fall systembolagen få giva 20 eller 10 öre för mycket för en vara, så är det visserligen icke önskvärt, men om de göra det, så finns det i Vin- & Spritcentralen ett bräddavlopp, genom vilket det för mycket erlagda flyter in till statskassan, på samma sätt som vinstmedelen gå från systembolagen.

Nu må det vara nog sagt om Vin- och spritcentralen. Visserligen vore härom mycket mer att säga och otvivelaktigt kunde jag hålla på en god stund till. Men jag skall övergå till vad herr Lithander kallade, att vi sträcka ut tentaklerna. Först kanske jag emellertid får nämna ett ord med anledning av hans omtanke om de svenska bärvinerna. Denna är mycket malplacerad. Det möter icke det ringaste hinder från vin- och spritcentralens sida att sådana viner tillverkas. Men det kommer icke längre att stå på etiketten »Very old superior» eller »Finest madeira», utan det kommer att stå »svenskt bärvin», och då är det ingen människa, som dricker det.

Likaledes talade herr Lithander om, att om det vore många vinhandlare, så skulle det bli mera skatt till stat och kommun. Jag förstår icke hans resonemang på denna punkten. Om det vore många vinhandlare, skulle ju enligt hans mening priserna sjunka, och sålunda skulle ju totalvinsten på det försälda bli mycket mindre. Hur skall det då kunna bli större skatt? Dessutom har jag trott, att svenska riksdagen har beslutat större skatt, om inkomsten ligger på en än om den ligger på många händer. Det gör, att ur åtminstone skattesynpunkt den nuvarande ordningen måtte vara idealisk.

Så var det detta om griparmarna och tentaklerna! Ena gången tar spritcentralen Carnegies porterbryggeri, en annan gång tar den Grand hotell. Och nu har bolaget åter försökt »taga» ett bolag — det har ju icke gått ännu — som skulle framställa svenska läkemedel! Beträffande Grand hotell och Carnegies porter vill jag säga, att det ju icke är första gången svenska vinhandlare ägt restauranter och varit intresserade i bryggerier. Traditionen finns. Men anledningen till att vi avslutat köpet av Grand hotell — i fullt samförstånd med den då sittande regeringens finansminister, och en annan ledamot av regeringen var också tillfrågad om sin åsikt — var den, att Grand hotell stod inför ödet att stängas. Och då hade Stockholm förlorat sitt största hotell. Jag tror det var jag som väckte frågan på tal, att vi skulle köpa det till ett pris, som syntes vara skäligt och som förmodligen skulle kunna förräntas, därest företaget sköttes på ett ekonomiskt förståndigt sätt. Måste det nedläggas kunde staten på förmånliga villkor förvärva fastigheterna, vilka kunde komma väl till pass och i varje fall syntes vara ett större intresse, än om de skulle gå en annan väg. Detta var emellertid anledningen till köpet. Nu vågar jag påstå, att om det gått därhän, att Grand hotell måst läggas ned, så hade det blivit en oerhörd kritik gent emot restriktionerna. Då hade det varit »systemets» fel. Och det bara

stärker mig i min uppfattning, att vad vi än göra, så blir det kritik. Kritiken spelar ju då icke så stor roll.

Senare köpte vi Carnegies porterbryggeri, och det sammanhänger med ett annat tema, som förresten står i sammanhang med ett riksdagsbeslut. Jag kan icke ingå på ett utförligare omnämnande av denna sak, men jag vill framhålla, att bland de uppgifter, som blivit lagda på de svenska systembolagen, ingår också enligt den genomförda rusdrycksförsäljningslagstiftningen att handha försäljningen av maldrycker med 3,6 volymprocent alkohol och därutöver. Dessa skulle komma under systembolagen och försälas å motbok. Om dylika drycker nu skulle börja tillverkas, skulle det — därom äro alla sakkunniga ense — vålla utomordentligt stora svårigheter dels ur nykterhetssynpunkt och dels ur administrativ och teknisk synpunkt. Den uppfattningen har därför allt mera gjort sig gällande att bolagen skulle behöva få ägna sig odelat åt sina nya uppgifter i vad dessa beröra försäljningen av spritdrycker och viner under ett år eller två och först sedan söka taga hand om de starkare maldryckerna. Riksdagen har ock beslutat en utredning om huruvida dessa starkare maldrycker böra i fortsättningen tillåtas eller ej. Men riksdagen uraktlät att under utredningstiden sörja för att tillverkningen av de starkare maldryckerna icke återupptogs. Hade riksdagen det gjort, hade situationen icke inneburit någon fara. Man borde kunna ha gjort det, då ju ingen satt i sjön. Bryggerierna buro sig mycket bra. Och låt vara, att det nuvarande pilsnerdrickat icke är så gott eller så bra som det gamla ölet, men som en efterdyning av kristidens svårigheter, hade det säkerligen väl fördragits under något år. Men det träffades icke någon sådan bestämmelse. Och det gjorde, att Carnegies porterbryggeri, som led förhållandevis mera än ölbryggerierna under dessa förhållanden på grund av att den sänkta alkoholhalten mera förändrar denna drycks karaktär, helt enkelt sade ifrån, att det sätter i gång med tillverkningen av starkare porter, lagen lade ju ej något hinder i vägen därför. Då sade de andra bryggerierna, att det kunna de icke åskåda, utan då sätta också de igång med de alkoholstarkare dryckerna. Detta spelade en stor roll för hela det svenska restriktionssystemet och även för nykterhetstillståndet. Då det å andra sidan var fullt lojala personer i Carnegieska bolagets ledning vilka endast motvilligt ansågo sig skyldiga använda sig av de lagliga möjligheterna, så kunde man komma överens — även i det fallet efter samråd med vederbörande departementschef — om att övertaga aktierna i bolaget, vilka vi tro och hoppas med bibehållande t. v. av den nuvarande alkoholstyrkan i portern kunna förränta. Skulle riksdagen emellertid besluta, att ändringar icke skall göras i maldrycks-tillverkningsförordningen, så blir situationen en annan. Bryggerierna äro emellertid mycket lojala och hålla den ingångna konventionen, men nyckeln till det hela var Carnegies porterbryggeri. Därför skedde inköpet.

Därmed kommer jag över till den senaste »landvinningen», förvärvet av Astrafabrikerna i Södertälje. Många finnas som nu säga: Hittills ha vi förstått och kunnat gilla edra åtgöranden, men detta

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

begripa vi icke alls; vad har ni med läkemedelstillverkningen att göra? Det är ju vin och sprit ni handlar med, skall ni då taga hand om läkemedlen? Jag vill gärna erkänna, att det ligger något befogat i det resonemanget. Och i den skrivelse, som Vin- och spritcentralens styrelse avgav i anledning av remiss från socialministern, säger styrelsen uttryckligen, att den »icke ansett sig utan vidare kunna iklåda sig ansvaret för genomförande av en dylik affär och upptagandet av en verksamhet, vilken, såsom den här ifrågavarande, ligger så fjärran från bolagets egentliga arbetsuppgifter». Planen väckte stor tveksamhet hos styrelsen, ehuru spritcentralen endast skulle tjänstgöra som ett slags emissionsinstitut för det bolag, som skulle tillverka läkemedlen. Nu sade herr Lithander — och det visar, hur litet han satt sig in i denna sak, som han med så frejdigt mod kritiserar. Jag vill icke säga avsiktligt, ty jag vill icke tro det — att »bolaget vände sig till regeringen».

Så förhöll det sig icke. Det var regeringen, som vände sig till oss. Det var medicinalstyrelsen som väl har det högsta ansvaret på detta område, som sade, att det borde handlas något så när snabbt för att försäkra sig om de fabriker, som under kristiden uppförts efter högst ovanliga mått — alldeles för stora för resten — i Södertälje, och lade fram en plan för regeringen och sade, att det vore det enda sättet för att nu kunna göra någonting, att det bildades ett bolag i likhet med Vin- och spritcentralen, som var privat till formen och affärsdrivande men stod under det allmännas ledning och kontroll. I den avsikten vände sig medicinalstyrelsen under hand till Vin- och spritcentralen som icke kunde svara annat, än att planen kunde övervägas endast, därest Kungl. Maj:t uttryckt sin önskan därom och förklarade att Vin- och spritcentralens ställning icke lade hinder i vägen därför. Kungl. Maj:t har i konselj gillat planen och framlagt sin önskan, och under sådana omständigheter har Vin- och spritcentralens styrelse icke ansett sig böra uraktlåta att lämna sin medverkan. Det ekonomiska ansvaret ha vi under vissa förutsättningar tagit på oss. Men vi ha icke givit upphov till detta bolag, förrän regeringen tydligt sagt ifrån, att det är ett stort allmänt intresse och att det icke var något hinder för Vin- och spritcentralen att göra det. Såsom förhållandena sedan utvecklats sig vill jag gärna erkänna, att den synpunkt, som nu synes ha blivit den dominerande i diskussionen, att Vin- och spritcentralen förälskat sig i socialistiska ideal och velat göra sig till ett redskap för dylika strävanden, den synpunkten var fullkomligt främmande för styrelsen, och jag vågar påstå, fastän jag icke har någon rätt att göra det, jämväl för den föregående regeringen. Den synpunkten hade trots frågans ingående diskuterande aldrig ens omnämnts.

Det vore nu i hög grad frestande att gå in på, huru denna fråga ligger för ögonblicket. Jag vill emellertid därom endast säga följande: apotekarna sälja ju läkemedel till allmänheten, och hittills har man tagit för givet, att apotekare, som sälja läkemedel till allmänheten, själva skola svara för deras sammansättning. 1913 års apoteksvarustadga har visserligen inaugurerat en bestämd frihet i fråga

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

om droghandeln, men man har tagit för givet, att medicinalstyrelsen alltjämt haft befogenhet att säga till apotekarna: ni få köpa droger och enkla medel, som ni själva kunna analysera, men sammansatta läkemedel (preparanda) får ni icke köpa, ty ni kunna icke analysera dem, och ni veta ej, vad de innehålla. Ni få köpa ingredienserna, men ni skola själva framställa dessa läkemedel. Nu ha förhållandena emellertid utvecklats så, att många sådana läkemedel med större fördel framställas fabriksmässigt. Medicinalstyrelsen anser därför lämpligt att dessa sammansatta läkemedel, i den mån apotekarna ej själva önska framställa dem, inköpas från ett företag, som kunde noggrant kontrolleras. Den stora mängden av läkemedel, droger o. s. v. hava apotekarna givetvis rätt att köpa varifrån de vilja. Det var så-⁶ lunda icke frågan om upprättandet av ett monopol utan på sin höjd att utvidga ett monopol, som redan fanns. Men därtill kommer den för riksdagen och i synnerhet för allmänheten intressanta synpunkten, att dessa läkemedel, som nu skola göras av apotekarna, prissätts efter en särskild laboratorietaxa, som gör dem avsevärt dyrare än de behöva vara. Det är karakteristiskt, att man hittills har ansett, att medicinalstyrelsen bör bygga läkemedelstaxan i minuthandeln på de dyra framställningskostnaderna i apoteken. Men apoteken ha i viss mån frångått dessa bestämmelser och köpt från droghandlare direkt till billigare pris men ändå av allmänheten tagit det högre pris, som betingas av att tillverkningen sker under apotekskontroll. Apotekarna ha på det sättet kunna avsevärt höja sin avance. Vin- och spritcentralen svarade till den framlagda planen: skola vi inlåta oss på detta, så skall det åtminstone bli till någon fördel för allmänheten, därigenom att taxan omarbetas efter de lägre prisen.

Senare har den frågan kommit upp: har 1913 års stadga därhän etablerat näringsfrihet, att medicinalstyrelsen icke har någon befogenhet över dessa preparanda? Detta är en juridisk fråga, som jag icke vill närmare gå in på, då ärendet möjligen kommer inför riksdagen i annat sammanhang. Jag vill endast nämna, att är det så, att 1913 års apoteksvarustadga skulle innehålla förbud för medicinalstyrelsen att utöva den strängaste kontroll vid sammansatta läkemedels framställning, då har det skett utan att denna sida av saken belysts av den kommitté som avfattat stadgan, utan att Kungl. Maj:t, som lade fram propositionen, nämnt därom, utan att riksdagen, som beslöt i frågan, diskuterat saken, och slutligen utan att medicinalstyrelsen efterföljt stadgan. Apotekarna som profiterat av den förmånliga prissättningen ha heller ej förstått stadgans innehård och apotekaresocietetens styrelse har helt nyligen enhälligt hävdats medicinalstyrelsens rätt. Skulle det visa sig vid den juridiska undersökningen att 1913 års stadga upphäver medicinalstyrelsens befogenhet i detta fall, ja, då är naturligtvis läget sådant, att medicinalstyrelsen alldeles icke kan göra några förfoganden över dessa preparanda och följaktligen varken förbjuda apotekarna att köpa dem av droghandlarna eller medgiva dem att endast köpa dem från centrallaboratoriet. Då har frågan kommit i ett nytt skede. Den juridiska sidan av saken tror jag mig icke kunna bedöma. Jag tror dock icke, att man kan tolka denna stadga

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

så hårdraget. Jag vägrar i allmänhet, eftersom jag icke är jurist, att gå med på en strängt formell lagtolkning, som jag anser skadlig, men det kan hända, att juristerna, jämväl sådana som erkänna, att tolkningen leder till men för det allmänna, komma att finna, att en sådan tolkning är riktig, och är så fallet, bör lagen ändras. Spritcentralens ställning till läkemedelshistorien var emellertid ingalunda den, att vi önskade utvidga verksamheten. Vi ha lojalt böjt oss för de framställda önskemålen för att kunna även på detta område vara till gagn för en utveckling, som vi trodde vara den riktiga.

Ett enda ord till vill jag säga till herr Lithander. Han har här givit en bild av detta bolag såsom fött i löndom och uppvuxet i mörker och skumrask men jag tror, att de herrar, som följt med riksdagsförhandlingarna, skola finna, att det icke är första gången herr Lithander givit en sådan framställning. Det är icke heller första gången han blir desavouerad, men var övertygad om, att han ändå kommer åter. Ett memento därvidlag bör dock vara bevillningsutskottets utlåtande nr 47 vid 1918 års riksdag, då han i sitt nit för denna sak gick så långt, att han till och med väckte en motion om att lagändring skulle göras, för att hindra tillkomsten av Vin- och spritcentralen. Där har utskottet — och riksdagen följde utskottet — avstyrkt motionen och sagt: »utskottet är jämväl förvissat om, att därest partihandeln utövas av ett fåtal, under offentlig kontroll stående bolag med begränsad vinstandel, åtskilliga hittillsvarande osunda företeelser på ifrågavarande område, såsom varuförfalskning och varuförsämring, anbringande av missvisande etiketter m. m., skola komma att upphöra». Därtill har fogats en reservation, som likaledes går med på samma sak, och även reservanterna säga: »Det torde också, efter utskottets förmenande, kunna antagas, att, därest partihandeln utövas av ett mindre antal under offentlig kontroll stående bolag med begränsad vinstandel, åtskilliga hittillsvarande osunda företeelser på ifrågavarande område, såsom varuförfalskning och varuförsämring, anbringande av missvisande etiketter m. m., komma att upphöra.» Riksdagen har varit med om denna utveckling och likaledes de olika ministärerna, till att börja med en högerminister och sedan den liberala och den socialdemokratiska och även den nuvarande ministären. Jag vill tillägga, att det misstroende, som kommit Vin- och spritcentralen så livligt till del från tidningarna och allmänheten och från herr Lithanders sida, har icke visats oss från någon av de regeringar, som vi haft att göra med. Detta gör, att Vin- och spritcentralens styrelse har gott samvete, och den kommer icke att giva sig för skott med så löst krut i som herr Lithanders.

Hans excellens herr statsministern friherre De Geer: Herr talman! Jag har begärt ordet icke för att bemöta den siste ärade talar-
ren och icke heller för att på något vis beklaga mig över den kritik, som regeringens proposition har varit utsatt för. Denna kritik har i varje fall varit betydligt mildare och mindre omfattande än den, som Vin- och spritcentralen varit utsatt för. Men jag skall i alla fall be att få yttra några ord med anledning av de anmärkningar, som såväl

i går som i dag framstälts emot den försvarsbudget, som av regeringen framlagts.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
Försl.

Jag ber herrarna vara övertygade om, att det var ingalunda med några synnerligen glada känslor, som regeringen beslöt sig för att framlägga en så hög budget för försvarsändamål. Det skulle naturligtvis för oss ha varit mycket angenämare, om vi kunnat gå fram med en budget, som varit lägre, i stället för högre än den föregående. Men vi vågade icke göra detta, vi kunde icke se saken såsom herr Röing i dag, då han sade, att riksdagen måste se saken ur den ekonomiska situationens synpunkt och att det framför allt vore nödvändigt att få bättre köpkraft för den svenska kronan. Det är ett önskemål, som var och en sätter mycket högt, men det är icke så säkert, att den svenska kronans köpkraft skulle bli större, om vi icke hade ett försvar, som vi hoppas skall göra, att man icke vill kränka vår frihet och vår självständighet. Jag skulle vilja betrakta detta försvar såsom något analogt med en brandförsäkring. Jag tänkte på det, när herr Hage talade om det nationalekonomiskt oriktiga i att öka de improduktiva utgifterna särskilt för försvaret, och att man borde lägga mera an på de produktiva utgifterna. Det är fullkomligt sant, men jag ser denna sak helt och hållet ur den synpunkten, att det är en säkerhetsåtgärd, som man ännu icke vågar undandraga sig.

Ser man på situationen i världen, får man väl säga, att ännu kan det icke anses, att rättssäkerheten staterna emellan är garanterad. Visserligen har det tagits ett storartat initiativ, till vilket verknin-
gar jag för min del hyser det största förtroende, genom nationernas förbunds instiftande, men ingen kan begära, att sedan mänskligheten från urminnes tider haft den ovanan att slita sina tvister med våld, detta på en enda gång skulle kunna avskaffas. Det fordras nog någon tid, innan rättssäkerheten staterna emellan kan bli genomförd. När man ser, huru få tecken till avrustning som ännu yppats i världen och hurusom alla stormakter med undantag av den, som med våld hindras att rusta, fortsätta att hålla sina arméer och flottor i hög krigsberedskap, kan man mycket väl tänka sig, att det ännu finnes rum för krigiska förvecklingar. Vill man stå utanför dem, känner man här för icke något annat medel än att hålla försvaret vid makt, för att andra stater skola finna det mindre lockande att anfalla oss.

Då man har denna uppfattning, kan en regering icke gärna underlåta att föreslå, att vårt försvar skall förse med de numera nödvändiga tekniska hjälpmedlen. Man har tyvärr under världskriget visat en mycket stor uppfinningsrikedom ifråga om förstörelsemedel av mer och i synnerhet mindre tilltalande art; men ett försvar, som icke disponerar över dylika medel, är tillspillogivet, om vi skulle komma i strid med en fiende, som besitter alla dessa moderna stridsmedel, som de civiliserade staterna icke akta för rovt att använda. Jag skall icke ingå på någon specialisering; försvarsministern har redogjort för en hel del försvarsmedel, som vi sakna, något som ju var och en kan förstå är mycket betänkligt. Tänk blott på luftförsvaret, hur litet utvecklade det är. Vårt land ligger öppet för några dussin flygmaskiner, som

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

kunna komma hit och anställa den största skada, utan att vi för närvarande äro fullt beredda att skydda oss emot dem.

Sedan är det en annan sak, som jag för min del har svårare att bedöma, men beträffande vilken jag måste tro, att det verkligen förhåller sig så, som det framställts i alla de yttranden därom, vilka fällts från sakkunnigt håll, och det är, att någon liten förändring i våra värnpliktsövningar måste göras. Herr vice talmannen yttrade i går, att det gäller blott att använda tiden bättre. Det är ett argument, som ofta använts och som jag tror kanske *haft* sitt berättigande, men jag anser också, att numera gör man vid armén sitt bästa för att väl använda övningstiden. Herr vice talmannen rekommenderade också, att vi skulle taga till mönster, förhållandena i Schweiz. Det kan nog vara att tänka på, men det går icke så fort att skapa en sådan armé, och dessutom, mina herrar, är det nog en ganska väsentlig skillnad mellan Schweiz och oss. Vi skola komma ihåg, att den schweiziska nationen har i alla tider levat på en liten fläck mitt inne bland stridande nationer, uppvuxen vid att bokstavligen höra kanonerna dåna runt omkring sig, och detta giver nog ett särskilt allvar åt schweizarnas övningar och deras håg att försvara sitt land. Dessutom vet man ju, att i Schweiz är det en nationell sed, att var och en skall kunna skjuta. Det är något, som alla deras nationella fester gå ut på, nämligen att anordna skyttegillen och stora skjuttävlingar. Här är icke förhållandet detsamma. Vår ungdom anses vara ett utmärkt soldatmaterial, och ett så intelligent folk som svenskarna kan otvivelaktigt utbildas till goda fosterlandsförsvarare, men det kan ju hända, att det behövs något mera övning för att kunna slåss i den terräng, som vi ha, än i den, som schweizarna ha i sina bergspass. Jag tror därför, att man icke får bortse från att förhållandena nog ändå icke äro så tillfredsställande ifråga om övningarna.

Jag har endast med dessa ord velat framhålla, att regeringen med hänsyn till den nuvarande situationen i världen har ansett det vara sin plikt att framlägga de förslag, som den gjort. Sedan må det bli riksdagens sak, om riksdagen vill taga på sig ansvaret att nedsätta de anslag, som vi ansett vara nödvändiga.

Herr Söderberg: Herr talman, mina herrar! Jag har trots den långa debatten trott mig våga taga kammarens tid i anspråk några minuter för att taga upp en fråga, som står inför sitt avgörande inom den närmaste framtiden i regeringen, en fråga, som har samband med den nu framlagda statsverkspropositionen på det sättet, att den kan i någon mån, fastän kanske mycket litet, inverka på de beräknade vinstmedel, statens järnvägar avsetts att giva.

Järnvägsstyrelsen har gjort en framställning till regeringen om antagande av ny taxa för den s. k. föroretstrafiken. Denna framställning har väckt synnerlig oro och starka betänkligheter. Det får icke förundra någon, att så är fallet. Dels är den uppgjord på det sättet, att den kommer att drabba vissa grupper av medborgare synnerligen hårt och andra mindre hårt. Det må icke förundra, att man är betänksam mot alla förhöjningar i tider, då allt tenderar att

sjunka och arbetslönerna mest, såvitt jag kan förstå, och då arbetslöshet hotar i mycket stor omfattning. De grupper av befolkningen, som beröras av dessa ifrågasatta biljettförhöjningar tillhöra åtminstone i Stockholms närhet i stort sett de mindre bemedlades kategori, och så mycket större måste då den oro bliva, som man hyser för den här ifrågasatta förhöjningen i levnadskostnaderna. Det har väckt oro också därför, att man tyckt sig finna, att de beräkningsgrunder, som järnvägsstyrelsen anlagt, äro något omtvistade. Järnvägsstyrelsen erkänner själv, att några exakta beräkningar, huruvida lokaltrafiken bär sig, icke hava gjorts och att verkställandet av dylika beräkningar skulle taga för mycket tid och draga för stora kostnader, för att man skulle ge sig in på det. Så ungefär har man resonerat. Det anses emellertid vara mycket omtvistat, även bland folk som syssla med dessa saker, huruvida icke lokaltrafiken bör bära sig. Jag lämnar dock den saken därhän.

Järnvägsstyrelsen har givit sig in på kalkyler, huruvida icke ändå trots dessa förhöjningar det skulle vara förmånligare att bo i förorterna än att bo i Stockholm, och det har gjorts vissa jämförelser mellan hyresbeloppen på de olika orterna. Jag skall då blott nämna ett enda exempel, som jag känner, för att visa, att järnvägsstyrelsens beräkningar nog äro minst sagt omtvistade. I den ort, jag tänker på, har järnvägsstyrelsen fått fram ett medeltal i fråga om hyror för två rum och kök av 515 kronor, under det att de kommunala myndigheter, som också haft att räkna med hyran vid bestämmande av ersättning till sådana kommunens tjänstemän, som äro berättigade till bostadsersättning, kommit till ett belopp av 800 kronor.

Jag skall i övrigt icke ingå på framställningen från järnvägsstyrelsen i annan mån, än att jag vill sätta ifråga, huruvida icke järnvägsstyrelsen trots riksdagens beslut, att det hela skall skötas affärsmässigt, i vissa fall ändå bör anlägga sociala synpunkter, och här är ett sådant område, där dessa sociala synpunkter böra komma till sin rätt, såvitt det finnes någon möjlighet.

Bostadsfrågan för storstäderna är oerhört svår för närvarande. Det tycks vara svårigheter att bringa någon ljusning i dessa förhållanden. Det meddelades i en tidning häromdagen, att Stockholms stad icke kunnat fullt utnyttja de anslag, riksdagen beviljat till uppförande av bostäder, beroende på att man i nu rådande osäkra tider icke vågat sig på att uppföra avsedda byggnader. I detta sammanhang skulle kanske kunna sägas, att om detta är riktigt, vore det möjligen skäl i att vid fördelningen av dessa statsanslag något bättre tillgodose förorternas krav, där man ändå vågat sig på att uppföra bostäder och naturligtvis så mycket säkrare skulle våga sig på det, om man kunde i större omfattning få bidrag av statsmedel.

Jag har ansett det vara i någon mån berättigat att föra denna fråga på tal, och jag skulle tro, att när regeringen går att slutgiltigt avgöra denna fråga, det skall väcka bättre förståelse och säkrare bidraga till att skapa mera lugn bland de människor det här gäller, om regeringen tar större hänsyn i detta speciella fall till de sociala frågorna än till de synpunkter som järnvägsstyrelsen anlagt, nämligen de rent affärsmässiga.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Ports.)

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet M u r r a y: Herr talman, mina herrar! Det har av några talare riktats några särskilda förfrågningar till mig i min egenskap av kommunikationsminister samt eljest framställts en del allmänna anmärkningar, vilka jag icke är i tillfälle att i sin helhet besvara och som väl icke voro avsedda att kunna på rak arm besvaras. Jag har emellertid velat upptaga några av dem.

Herr Lithander anförde klagomål över indragningen av dagsnälltågen mellan Stockholm och Göteborg och även över andra indragningar som järnvägsstyrelsen gjort. Det är för mig självklart, att man måste med den största aktsamhet skrida till indragningar i förbindelserna mellan rikets två största städer. När järnvägsstyrelsen ändock i samråd med dåvarande regering gjort detta, är det därför, att man funnit tvingande ekonomiska skäl föreligga för att göra dessa indragningar. Det har sagts att det icke borde komma att medföra så stora kostnader, om man åter insatte dessa dagsnälltåg. Jag har i detta hänseende hört mig för hos järnvägsstyrelsen, och det har sagts mig, att ett återinförande av dessa dagsnälltåg kunde beräknas medföra en merkostnad av cirka en miljon kronor om året. Vidare har det sagts mig, att dessa snälltåg icke kunna insättas nu under, så att säga, pågående termin därför att det nu icke finnes några förbindelser med de anslutna banorna, vadan man skulle för närvarande uteslutande bygga denna förbindelse på den trafik, som finnes mellan Göteborg och Stockholm. Detta är de upplysningar, som jag under hand fått från järnvägsstyrelsen. Jag skall emellertid taga saken i förnyat övervägande och grundligt pröva densamma.

Vidare anmärkte herr Lithander på de planerade ångfärjeförbindelserna mellan Göteborg och England samt varnade för att oförsiktigt inlåta sig på ett sådant förhävande utan en noggrann granskning av de ekonomiska kalkylerna. Läget därutinnan är för närvarande det, att en utredning som gjorts här i Sverige visat, att med 1914 års priser och med beräkning av 1913 års trafik skulle en dylik ångfärjeförbindelse komma att gå med en årlig driftförlust av cirka 3 miljoner kronor. Nu är det emellertid tydligt, att man har att räkna med helt andra och högre siffror för närvarande och att följaktligen driftförlusterna väl också komma att ställa sig väsentligt större. Regeringen beslöt år 1919 att förhandla med England i denna fråga, men de engelska myndigheterna ha visat sig synnerligen avvisande, och man har från regeringsbanken sagt i parlamentet, att man icke ens vill vara med om en undersökning av saken, ehuru man i princip icke haft något emot färjetrafiken. Däremot har det engelska industriförbundet visat sitt intresse, och det är mellan representeranter för detta industriförbund och några svenska officiella delegerade, som i dagarna förhandlingar ägt rum. Våra delegerade hava erhållit instruktion att för den engelska kommittén framlägga de svenska synpunkterna på frågan — det är ju ett tämligen vagt uttryck — men i instruktionen har dessutom uttryckligen sagts ifrån, att de delegerade icke skulle få inlåta sig på några för Sverige bin-

dande utfästelser. Nu är det tydligt, att när det stora engelska riket ställer sig betänksamt inför kostnaderna, måste detsamma i ännu högre grad vara fallet med oss, och de förhandlingar, som nu föras, få således ingalunda avse och avse säkerligen icke heller att nu göra upp något, som i en nära framtid kan leda till stora utgifter för oss. De torde fasthållre vara inriktade på att hålla frågan levande, ty det är givetvis ett stort svenskt intresse, att vi ekonomiskt och kulturellt kunna närma oss det stora öriket. Men något mera än att utreda frågan från engelsk synpunkt och vidare att utreda densamma ekonomiskt samt överhuvud hålla saken vid liv, kan enligt min mening dessa förhandlingar icke få innebära. Det är såvitt jag kan förstå tydligt, att man för en avsevärd tid framåt måste av ekonomiska skäl ställa sig avvaktande i denna fråga.

Herr Röing skall under förmiddagen ha yttrat — jag var icke då inne i kammaren — att de ord jag i går anförde rörande taxepolitiken i de affärsdrivande verken skulle hava inneburit en utfästelse att någon taxeförhöjning där icke skulle förekomma, icke ens ifråga om postverket. Med anledning därav skall jag be att få något närmare precisera, vad jag i går uttalade. Det är ju så, att riksdagen har sagt ifrån, att den förväntar, att de affärsdrivande verken för framtiden skola drivas så, att icke blott icke någon driftsförlust uppkommer, utan även så, att de lämna en skälig avkastning på det nedlagda kapitalet. Denna synpunkt torde otvivelaktigt vara riktig. Jag erinrade härom, men jag tillade också, att om, vartill för ögonblicket starka tendenser framträda, sådana tider komma, då rörelsen totalt eller så gott som totalt utsinar, det knappast kan vara rimligt att på den sista tynande trafiken lägga alltjämt ökade taxor med påföljd, att även den alldeles upphör. Det kan inträda en sådan situation, då riksdagens i och för sig sunda direktiv icke längre kan upprätthållas, och jag sade, att jag för min personliga del hade en känsla av, att vi måhända närma oss en sådan situation.

Har jag fått herr Röings ifrågavarande uttalande oriktigt framställt, så har jag nu polemiserat förgäves. Vad som egentligen låg mig om hjärtat, var att säga, att jag icke i denna stund kunde utfästa, att det icke bleve nödvändigt att för postverkets del komma med någon mindre förhöjning, ty postverket står redan nu på driftförlustens kant. Det *kan* således hända, att det blir oundgängligt göra några mindre höjningar; jag kan åtminstone i denna stund icke giva någon utfästelse, att så icke kommer att ske.

Slutligen ber jag att med anledning av vad herr Söderberg nämnde om förortstrafiken få säga, att jag mer än väl förstår de synpunkter som han framlagt och att i en sådan vargatid, som vi nu leva i, det måste kännas svårt för den i närheten av Stockholm boende befolkningen, som här har sin utkomst och sitt arbete. om på denna befolkning skall läggas ytterligare avgifter, sådana som delvis förutsätts i nu föreliggande förslag till ändring av förortsbanetaxorna. Jag skall icke försumma att hålla denna synpunkt levande framför mig, när frågan avgöres. Jag vill tillägga, att det nog icke lider något tvivel om att så gott som all förortsbane trafik i denna

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. stund, såväl privat som statlig, är förlustbringande. Sedan blir det en annan fråga, om en sådan förlust helt eller delvis bör tagas eller icke.

(Forts.)

Herr Hagman. Herr talman, mina herrar! Om det icke vore så, att jag redan under gårdagen, alltså nu för nära trettio timmar sedan, begärde ordet med den bästa förutsättning att kunna få det under gårdagen — och vilket jag hoppats också skulle skett — hade jag knappast efter den långa och uttömmande debatt, som här ägt rum, velat upptaga kammarens tid med att ytterligare understryka några spörsmål, som av föregående talare berörts. Men det finns för närvarande ett spörsmål, som jag för min del måste betrakta såsom ett av de viktigaste av dem, som nu föreligga, nämligen den situation, som för tillfället råder på arbetsmarknaden i vårt land. Det har här skett en fullständig omkastning av förhållandena under loppet av de tre sista månaderna, i det att vi för närvarande ha att räkna med driftinställelser, stagnation och avskedanden av personal, under det att i medio av föregående år det icke kunde anskaffas tillräcklig arbetskraft för att tillgodose olika industriernas behov, utan man gjorde då från arbetsgivaresidan synnerligen kraftiga ansträngningar för att fylla det föreliggande behovet av arbetskraft genom utländsk import. Det är alldeles klart, att produktionens betingelser äro, att densamma skall kunna utföras på ett sådant sätt, att den icke går med någon direkt förlust, och när vi tidigare under denna kristid gjort gällande, att industrien hade en sådan högkonjunktur, så att vinstsiffrorna blivit synnerligen höga, anfördes från industriens män, att dessa vinster helt säkert voro nödvändiga för att möta den fredskris, som i sinom tid helt säkert skulle uppkomma, när vi skulle återgå till mera normala förhållanden. Vi stå nu helt säkert i början av denna befarade fredskris, men då se vi, hur våra industrier i regeln åtminstone icke använda sig av dessa stora tidigare inkomster för att hålla driften igång utan hur man genast är färdig att inställa verksamheten och avskeda personalen, och då gå vi helt säkert mycket bekymmersamma tider till mötes.

Nu är det klart, att den syn på problemet, som de båda här närmast intresserade parterna ha, nämligen å ena sidan arbetsgivarna och å andra sidan arbetarna, är konträr, och det kommer naturligtvis också att bidra till att ytterligare komplicera problemet. Men jag tror, att man här särskilt måste förutsätta, att det finns vilja å båda sidor att åstadkomma en avveckling på ett mjukt och smidigt sätt, som ju dock trots allt måste komma, om vi skola gå tillbaka till en mera hållbar prisnivå än den för närvarande föreliggande. Det är stor anledning och starka skäl att icke alltför bryskt taga på det spörsmål, som nu uppkommit. Jag tror, att det varit önskvärt, om man från industriens målsmän i praktiken kraftigare genomfört det gjorda uttalandet om att de stora vinsterna skulle användas till att betala övergången till en lägre prisnivå. Från arbetaresidan har

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

man också vid ett tillfälle för någon tid sedan, när dessa spörsmål behandlades, framlagt sin synpunkt på saken som ingalunda är oresonlig, på så sätt, att man ansett, att ingen förändring i rådande löne- och arbetsvillkor under några som helst förhållanden får ske, utan att man dessförinnan erbjudits att tillsammans med arbetsgivaren pröva den föreliggande situationen och, därest det visar sig omöjligt att med förut gällande bestämmelser hålla driften igång, då pröva den förändring, som kunde behöva vidtagas, för att en fortsättning av driften överhuvud taget skall möjliggöras. På denna — jag skulle vilja säga — framsträckta hand ha emellertid lämnats tvära och förkastande svar, i det att ett sådant krav som att arbetarna skulle få någon inblick i industriens driftkostnader och därtill hörande ting stämplats såsom ett rent bolsjevikiskt krav och det skulle icke under några förhållanden kunna tillåtas, att man övergick till ett sådant gemensamt granskande av de föreliggande komplicerade förhållandena. Jag tror emellertid, att det varit i hög grad önskvärt, om man från arbetsgivaresidan beaktade detta uppslag och överhuvud bidroge till att dessa nu föreliggande svårartade ekonomiska problem — svåra nog i sig själva — icke behövde göras ännu svårare, därigenom att man förvägrar arbetarna att överhuvud få en inblick i industriens ställning, som säkerligen är väl behövlig på många håll redan därför att, såsom jag för min del är böjd att tro, man från arbetsgivaresidan icke försummat att i god tid klaga över svårigheter, som kanske icke alltid förelegat.

Nu är faktiskt ställningen den, att till statens arbetslöshetskommission — den centrala myndigheten för arbetslöshetens bekämpande — inkomma en mängd framställningar, som gå ut på att en hjälpverksamhet måste i en eller annan form igångsättas, därför att arbetslösheten på de olika platserna nu räckt så många veckor, så att man icke längre kan fortsätta utan någon som helst hjälpverksamhet. Det har nämligen kunnat konstateras, att kommuner, som i första hand skola träda hjälpande emellan, på många ställen sakna det nödiga ekonomiska underlaget, och att på många ställen detta är beroende därav att kommunens väsentligaste inkomstkälla kanske just är den industri, som måst stoppa sin verksamhet på grund av den allmänna depressionen, och alla övriga av kommunens innevånare äro sådana, som behöva hjälp. Detta är därför en situation, som är synnerligen svårartad, och som absolut kräver, att staten måste träda hjälpande emellan, och det blir säkert också under den tid, som vi gå till mötes, betydligt svårare för staten än det exempelvis var under den stora arbetslöshetsperioden 1914 och 1915, då understödsverksamheten var ganska omfattande. Då hade man på alla områden reserver att tillgå från tidigare normala förhållanden, under det att den dyrtid och kris, som vi nu ha rätt så nära inpå oss bakåt, gjort, att inga sådana reserver finnas; och det stora flertalet kan icke gå så värst länge utan inkomst, förrän hjälp i en eller annan form måste meddelas.

Nu är det lyckligtvis så, att vi ha kvar den provisoriska organisation för arbetslöshetens bekämpande som kom till stånd omedel-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

bart efter krigsutbrottet 1914 och som naturligtvis nu får lov att träda i mera effektiv verksamhet. Vid behandlingen av anslag till arbetslöshetsunderstöd vid 1920 års riksdag hade visserligen statsutskottet i sitt utlåtande uttalat såsom en förhoppning, att man snart skulle kunna gå till en avveckling av denna kristidsorganisation, som heter statens arbetslöshetskommission och underlydande kommunala kommittéer för arbetslöshetens bekämpande. Men man ville i alla fall vänta något för att se, huru förhållandena utvecklade sig, och de ha, såsom jag förut tillät mig framhålla, och såsom vi alla känna till, avsevärt försvärats efter den relativt kortvariga högkonjunkturen under sommaren 1920. I den föreliggande statsverkspropositionen är under femte huvudtiteln upptaget ett belopp av 3 miljoner kr. för år 1921 och en miljon kr. för år 1922 såsom anslag till arbetslöshetens bekämpande. Detta belopp överensstämmer med de äskanden som arbetslöshetskommissionen på sin tid i skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 oktober förordade att upptagas i 1922 års stat. Då var emellertid situationen betydligt ljusare än vad fallet för närvarande är, och jag har velat begagna detta tillfälle, när vi gå att remittera statsverkspropositionen, att göra riksdagens ledamöter uppmärksamma på att det nog blir nödvändigt att beträffande anslag till detta ändamål gå väsentligt utöver de belopp, som här äro angivna och begärda. Det kommer säkerligen från flera håll framställningar därom i form av motioner, och det kan ju också hända, att arbetslöshetskommissionen finner sig nödsakad att på nytt påkalla uppmärksamheten på dessa ting. Vi finna ju även chefen för socialdepartementet i propositionen säga, att beloppen förefalla att vara små och att det skulle kunna tagas i övervägande, huruvida de icke behöfde höjas.

Nu är det säkerligen att befara, att när man framför krav på att dessa anslagsbelopp skola höjas, en hel rad invändningar kommer att resas mot sådana yrkanden. Vi ha ju här under gårdagen hört att uttalanden på Brüssel-konferensen tagits fram, innehållande att understöd till ändamål som icke äro absolut nödvändiga — och därvid vill jag minnas, att särskilt arbetslöshetsunderstöd nämndes — böra icke av respektive stater utbetalas, därför att de skulle förhindra ett återställande av normala ekonomiska förhållanden. Det är emellertid så, att även om man kunde ordna de problem, som stå i samband med driftens upprätthållande inom industrien, kommer det alltid under själva övergångstiden att finnas en del yrkesgrupper och en mängd arbetare, som icke kunna finna någon sysselsättning, och då är det alldeles nödvändigt att från samhällets sida en sådan situation beaktas så att man genom att ställa nödiga medel till disposition tillser, att icke övergången till mera drägliga förhållanden kommer att kosta allt för stora och omfattande offer.

Vid studiet av statsverkspropositionen i dess helhet har det förefallit mig, som om man också mycket lätt kan upptäcka, varifrån nödiga medel till denna understödsverksamhet kunna tagas. Herr Lindman anförde i går vid öppnandet av remissdebatten, att ledstjärnan för riksdagens verksamhet och över huvud för varje enskild medborgares verksamhet nu under den närmaste tiden borde bli spar-

samhet och åter sparsamhet, och han androg också några exempel för att visa, huru man icke iakttagit denna sparsamhet.

Jag måste instämma i att det är klart att en sådan övergångstid, varuti vi nu rätt snart komma att befinna oss, naturligtvis kommer att kräva konsumtionsinskränkningar på alla möjliga områden. Men då är det också egendomligt, såsom det också så många gånger under debatten framhållits, att man icke har iakttagit denna sparsamhet vid fjärde huvudtiteln, som nu anses kräva ett belopp av cirka 250,000,000 kronor. Det förefaller mig vara synnerligen berättigat att överflytta en del av de medel, som här begäras, till att hjälpa de ofrivilliga offren för arbetslösheten.

Under gårdagen framhöll en ärad ledamot av denna kammare — representanten för Karlskrona stad, om jag icke är felaktigt under rättad — att man som lämpligt nödhjälpsarbete skulle kunna bygga örlogsfartyg, och att detta skulle berättiga till att sådana anslag funnos med. Jag tror, att detta måste betecknas som en alldeles felaktig nödhjälpsverksamhet, ty även om det kan sägas vara en hjälp under den tid, detta arbete pågår, blir det ju dock så, att dessa fartyg för lång framtid draga dryga omkostnader och belasta vår budget. Denna form för nödhjälpsarbete förefaller mig därför verkligen icke vara att rekommendera. Man måste se till att erhålla mera produktiva arbetsområden för de nödhjälpsarbeten, som måste igångsättas.

Den situation på arbetsmarknaden, som nu föreligger speciellt med hänsyn till våra rent provisoriska hjälpförhållanden, då det gäller att bekämpa arbetslösheten och understödja offren för densamma, ger, såsom också en talare förut här i dag har framhållit, anledning till en hel mängd reflektioner, speciellt därför, att vi på detta område, där det gäller arbetslöshetens bekämpande, befinna oss så långt efter våra grannländer och för övrigt även efter en hel del andra länder i världen. Vi ha icke kommit från ord till handling, när det gäller en verkligt ordnad och rationell arbetslöshetsförsäkring. Då jag speciellt är intresserad för dessa saker, har jag sett efter huru frågan ligger, och jag fann då, att den första åtgärd, som man här vidtog, då man från samhällets sida skulle intressera sig för arbetslöshetens offer, var den arbetslöshetsräkning, som ägde rum under åren 1909 och 1910, men som icke ledde till något resultat. Vid sammanträde inom Kungl. Maj:ts regering den 17 november 1911 beslöt man att lämna civildepartementet i uppdrag att påbörja en utredning av frågan. Sedermera har den 31 december 1915 tillsatts den socialförsäkringskommitté, som för någon tid sedan har framlagt förslag om ordnande av vår sjukförsäkringsfråga. Denna kommitté erhöll även i uppdrag att utarbeta förslag till en rationell arbetslöshetsförsäkring i vårt land.

Vi ha emellertid icke sett något resultat av denna kommittés arbete. Jag fann just i berättelsen om vad sig i riket tilldragit, att kommittén t. o. m. utgången av år 1920 har kostat 495,000 kronor. Jag finner det verkligen påkallat att förena mig i den hemställan, som förut i dag till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, vars intresse för ett dylikt ärende jag känner, gjorts

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

därom, att alla de åtgärder vidtagas, som äro möjliga, för att vi skola komma fram till en bättre ordning på detta område än vad nu är fallet. Vi få nämligen alltid, så länge vi skola räkna med en direkt kapitalistisk produktion, räkna med mer eller mindre omfattande kriser och störningar av det produktionella livet. Det är alldeles uppenbart, att de arbetslösa, som gett sin arbetskraft åt den ena eller andra industrien, kunna ha rätt att fordra att även under den tid, då denna industri icke kan bereda dem arbete, erhålla inkomst efter andra grunder än de vi för närvarande använda.

Det nuvarande systemet har många brister. Det tillgodoser visserligen den viktiga principen om arbetskraftens rörlighet men gör det på ett sätt, som lett till ständiga konflikter och komplikationer. Vi ha ju tillfälle att se, hur det uppstår konflikter även vid de nödhjälpsarbeten, som redan ha börjat igångsättas här och var ute i landet.

Under en tid som denna, då arbetsmarknaden är så ansträngd som fallet är, är det naturligtvis oerhört viktigt, att statens egna myndigheter icke avskeda i större utsträckning än vad som är oundgängligen nödvändigt. Jag tänker därvidlag på de affärsdrivande verken och även en del av statens mera tillfälliga arbetsanordnare. Jag vill begagna tillfället att, då ju på en hel del av dessa områden konflikter förekomma, här påtala ett förhållande, som jag icke finner vara förenligt med den ståndpunkt, som staten bör intaga i föreliggande fall.

Det är så, att vid några av de kasärnbyggnader, där arbetet utföres direkt för kasärnbyggnadsnämndens räkning — arbetet ifråga är måleriarbete — har man etablerat arbetsinställelse av en mycket egendomlig grund. Man har nämligen velat göra gällande, att det vid dessa kasärnetablissemang skulle arbetas efter andra principer än som gälla för orten och platsen i fråga enligt upprättat kollektivavtal. Detta är ju något, som aldrig annars förekommer i det industriella livet. Vid behandling av förslag till lagar om kollektivavtal, som tidigare ägt rum här i riksdagen, har man ju varit ense därom, att den principen borde tillämpas, att det skall råda likartade arbetsförhållanden på samma plats. Icke desto mindre har emellertid kasärnbyggnadsnämnden krävt, att det skulle göras speciella undantag för dess vidkommande, icke i för arbetarna förbättrande utan i försämrande riktning. När man då icke kunnat få arbetskraft, som varit villig att ställa sig till disposition på dessa sämre arbetsvillkor, har man infört annonser i dagspressen om att man anställde måleriarbetare och elever, som voro villiga att arbeta på dessa villkor.

Detta är ett förhållande, som är synnerligen egendomligt, icke minst därför, att ju även i årets statsverksproposition upptagits ett belopp av 40,000 kronor till den centrala skiljenämnden, som ju har att slita tvister om kollektivavtal. Man borde därför kunna kräva, att statens myndigheter på andra områden kände till de principer, som numera ingå i kollektivavtal och deras tillämpning, även om icke all-

tid alla parter, som uppträda på arbetsmarknaden, äro bundna av avtalet. Överallt tillämpas annars den genomgående principen, att samma arbetsbestämmelser skola gälla för samma plats.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr Lithander har i dag under sin framställning här i kamraren varit inne på ett område, som jag också vill begagna tillfället att beröra, därför att det ser ut som om han såge på dessa förhållanden alldeles för ensidigt. Han vill framför allt, att vi skola ernå förbättrade förhållanden inom vårt ekonomiska liv därigenom, att rätten att arbeta skall bliva fri, och att det skall bliva fri tävlan, och han omnämnde speciellt som ett hinder för denna fria tävlan de blockader, som proklameras i vissa namngivna tidningar. Jag måste till herr Lithander säga, att naturligtvis är arbetet fritt, ty jag vet icke, att det finns någon, som kan hindra folk att utföra arbete, men om vissa grupper överenskomma om att man endast vill arbeta efter vissa arbetsvillkor, är det naturligtvis dessa gruppers självklara rätt. Man behöver icke gå längre än till det anförande, som herr Röing höll i dag, i vilket han tydligt och klart uppvisade, hurusom det förhållandet, att man genom sammanslutning vill uppnå vissa resultat, tillämpas även på andra områden. Han omnämnde därvidlag speciellt järnhandlarna, vilkas sätt att utnyttja sin organisation helt säkert har en helt annan effekt för konsumenterna, än arbetarnas sammanslutning för att skydda priset på sin arbetskraft kan medföra. Jag skulle också vilja rekommendera herr Lithander att på den punkten sätta sig i förbindelse med sin partikamrat, häradshövding von Sydow, svenska arbetsgivareföreningens ordförande, som ju allt emellanåt har tillfälle att taga ställning till just denna rätt om frihet att arbeta. Vi ha i vår ägo vissa cirkulär — och det har också offentligt meddelats i pressen — som taga sikte just på att vissa namngivna personer av ett eller annat skäl icke skola beredas arbete.

Om dessa konflikter, som naturligtvis i viss mån för tillfället äventyra lugnet och tryggheten på arbetsmarknaden, vill jag begagna tillfället att säga, att de som bekant i regel röra sig om rent ekonomiska fordringar. Det har på vissa arbetsområden visat sig vara nödvändigt att använda sig av dessa blockader för att få berättigade krav uppfyllda enligt ingångna avtal. Hade man icke denna möjlighet, skulle verkligen dessa arbetsgrupper bli utsatta för alldeles för stora förluster.

Innan jag slutar, herr talman, skall jag tillåta mig att med några ord beröra en annan fråga, därför att jag hade tillfälle att vara med då densamma ingående ventilerades. Det gäller indextalet, som ju beräknas av socialstyrelsen i vårt land. Då riksdagen på sin tid beslöt, att statstjänarnas dyrtidstillägg skulle bindas i viss relation till indextalet, ansåg riksdagen också, att en undersökning skulle göras för att få grunderna för dess uträknande prövade, så att det hela var så betryggande som möjligt. Tillsammans med tvenne andra riksdagens ledamöter, representerande andra partier, fick jag detta uppdrag. Vid ett sammanträde, som räckte under ett par dagar, hade jag tillfälle att ganska grundligt bliva informerad i hur indextalet kom till stånd. Vid detta tillfälle hade man också inbjudit en repre-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

sentant för pressen, en förutvarande ledamot av riksdagen, som hade framställt anmärkningar både offentligt i pressen och i första kammaren, för att han skulle få tillfälle att göra sina erinringar inför det forum, som då var samlat. Vidare deltog i sammanträdet ett av socialstyrelsens ombud som hade till uppgift att på sin ort upptaga primäruppgifter till indexberäkningarna. Jag får verkligen säga, att sedan alla fått veta, huru dessa primäruppgifter upptogs och vilket arbete som nedlades på att få materialet omfattande och därigenom tillförlitligt och vilket system, som användes för bearbetningen, samt vilken noggrannhet, varmed det hela utfördes, så funno samtliga, som där voro samlade, alltså även han, som förut varit synnerligen kritisk mot indextalet, att man icke kunde komma fram till ett mera exakt resultat än det, som man fick av det förarbete, som nedlades för det primära materialets insamlande. Och jag tror, att man utan att göra sig skyldig till den allra minsta överdrift kan ansluta sig till den mening, som herr statsrådet och chefen för socialdepartementet här uttalade under gårdagen, nämligen att den indexberäkning, vi hava i vårt land, det är den bästa, som över huvud kan uppdrivas.

Herr Bergström i Bäckland: Herr talman, mina herrar! Det var, om jag icke minnes fel, under remissdebatten vid förra årets riksdag, som en förstakammarledamot frågade, vem en viss talare var, som stod antecknad å talarelistan för denna kammare. När så den upplysningen lämnades, att den åsyftade talaren hade blivit invald i riksdagen 1917, anmärkte den frågande, att det hade dröjt i tio år, innan han själv hade vågat att gå upp i någon remissdebatt.

Nu är det nog så, att djärvheten har vuxit hos kammarens yngre ledamöter, och kanske djärvheten också har vuxit hos den frågande själv. Det är detta, som gör, att jag nu djärvts begära ordet vid detta tillfälle. För övrigt behövs det väl egentligen ingen djärvhet för att yttra sig i en remissdebatt, ty de bästa tankarna och de bästa idéerna inom varje parti bruka i de flesta fall komma till uttryck i början av varje remissdebatt. Emellertid skall jag försöka att från min synpunkt sett rätt använda den korta tid, som jag nu ämnar taga i anspråk, genom att påpeka ett och annat, som berör småfolket och då särskilt bondeklassen. Denna klass, och även arbetareklassen, har alltid fått leva ett mycket sparsamt och på samma gång strävsamt liv. Många önskningar bland småfolket, som äro berättigade, kunna dessa människor aldrig få se uppfyllda. Önskan t. ex. att pryda hemmet med ett konstverk får i de flesta fall stanna vid inköpet av en oljetryckstavla från Ählén & Holm.

När en jordbrukare skall skaffa sig ett nytt jordbruk, så får han icke fråga efter, om det på den nya platsen finnes allmänt läroverk, läroverk för flickor och teater utan huru långt det är till kyrkan och kvarnen. Sådana inrättningar som post och telefon börja nu nästan bliva fördelar endast för de rika, åtminstone gäller detta vad telefon beträffar. Dessutom är det i vissa trakter så, att tele-

fonlinjerna äro så upptagna, att det går fortare för en allmogemänniska att komma från den ena platsen till den andra än att använda telefon. Denna regering tyckes även på dessa områden endast hava höjda avgifter att ställa i utsikt.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Med avseende på jordbrukets inkomster så hava ju dessa varit något så när goda, det skall villigt erkännas, under krigsåren, om det också varit maximipris på dessa inkomster. Jag säger med avsikt maximipris å inkomsterna, ty vad en jordbrukare har att sälja utgör ju hans inkomster, hans arbetsinkomst. Priset å de flesta lantmannaprodukter har nu betydligt sjunkit, under det att varupriserna för övrigt äro nästan lika höga som förut. I min hemtrakt har priset å kött varit mycket lågt, och varan har knappast gått att sälja på grund av importen från Finland. Denna import från Finland är en rätt bekymmersam fråga för oss jordbrukare där uppe inom stora delar av Norrland.

Nu förstår jag så väl, att det kan frågas: *vad vill då vi jordbrukare med avseende på de ekonomiska frågorna?* För min del skulle jag vilja ge det svaret, att många av oss kräva, att utredningen om mellanhandssystemet måtte bliva så genomgripande och omfattande som möjligt. Herr Röing betonade också idag rättmätigheten av ett sådant krav. Bönderna där hemma säga, att det gör icke så mycket, om priset på lantmannaprodukter sjunker, blott även varupriserna för övrigt gå ned. Men det är ju detta, som nu icke sker, åtminstone icke i någon nämnvärd utsträckning.

Jag vet, och det fingo vi också höra i går, att man skjuter skulden för de ekonomiska svårigheterna för vårt land på lagen om den förkortade arbetstiden. Jag får för min del säga, att jag icke kan gilla denna lag sådan den blev fastställd. Men det finnes nog andra orsaker, djupare orsaker, till de ekonomiska svårigheter, som nu särskilt beröra småfolket. Om en familj får en viss summa pengar att dela, och några av familjemedlemmarna taga för sig det mesta av summan, så få de övriga icke mycket att dela emellan sig. Det finns en viss summa, som vi kunna kalla för inkomstsumma för den stora familjen Sveriges folk. Nu är det klart, att när *den* stora summan och *den* stora summan tages av vissa samhällsmedlemmar, så blir det icke mycket, som varje enskild individ av småfolket får, när resten skall delas. Nu är det nog sant — det skall jag villigt erkänna — att sådana, som icke hava kroppsarbete utan måste använda sina själskrafter i sitt arbete, ofta få hava en längre arbetstid än åtta timmar. Men dessa kunna väl ändå icke behöva i näringsämnen t. ex. potatis för 25 tusen kronor eller kött för 10 tusen kronor och därför äro nödsakade att ha en inkomst, som kan räknas i hundratusental. Nej, det är nog det rena vinstbegäret, som gör sig gällande på så många områden.

Nu skulle jag också vilja säga, att många av oss jordbrukare — och jag tänker nu särskilt på mina valmän — kräva, att staten icke är alltför försiktig, när det gäller att låta de stora inkomsttagarna med sina inkomster gagna samhället. Jag väckte — och det kanske var mitt oförstånd — för några riksdagar tillbaka en motion

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

om bildandet av en fond för de arbetslösa med bidrag huvudsakligen ifrån industriella företag. Motionen blev naturligtvis avslagen. Nu hava de stora vinsterna under kriget gått till aktieägarna, och de arbetslösa får staten taga hand om; och staten måste också känna sitt ansvar gentemot dessa på det ena eller andra sättet.

Så skulle jag också vilja säga, att vi kräva verklig sparsamhet. Denna regering har ju manat till sparsamhet. Jag får säga, att vi jordbrukare känna så väl till den konsten. Det skulle vara gott, om den konsten även skulle börja övas bland andra samhällskasser än bland jordbrukare och arbetare. För övrigt, vad hjälper det egentligen för oss ute på landsbygden att spara, då vi rentav tvingas att uppföra vissa byggnader, som draga stora kostnader. Detta berördes för övrigt också här i går. Nu vill det rentav synas av statsverkspropositionen, som om regeringen icke själv skulle riktigt följa sin egen mening. Jag har velat säga detta, för att det även skulle komma till uttryck vad som rör sig bland männen i de djupa leden.

Vi skulle också, många av oss jordbrukare, önska, att städernas intressen på olika områden icke finge göra sig alltför mycket gällande. När det är fråga om att bygga den ena eller andra anstalten, så blir det alltid en tävlingskamp mellan de olika städer, som möjligtvis kunna ha utsikter att få en anstalt i sin närhet. När de, som bo i städerna, skola hämta vila och vederkvickelse, resa de ut på landsbygden. Men när det är fråga om att bygga sanatorier, skall ett sådant alltid förläggas intill en stad. Man skulle gärna vilja hava det mitt i centralaste delen av en sådan. Detta kunna vi icke gilla.

Det är också en annan sak, som jag här skulle vilja något beröra. Den gäller icke endast jordbrukarna utan även andra samhällsklasser. Det lär nämligen vara så — jag har åtminstone blivit underrättad därom, men kanske är det felaktigt — att i den nya apotekstaxan kvarstår den osmakliga bestämmelsen, att det skall erläggas en viss avgift för varje tillsats, som göres till en medicin. Medicinen är nog dyr ändå utan denna särskilda avgift.

Emellertid få vi bönder icke så helt uppgå i våra ekonomiska frågor, att vi glömma bort, att även andra frågor, politiska frågor, beröra oss på det mest intima sätt. Vi få icke så fästa oss vid våra speciella jordbruksfrågor att vi icke tänka på, att det t. ex. kan finnas bondesöner, som kunna få sitta i fängsligt förvar för sin religiösa uppfattning i militärfrågan. Jag läste i en stockholmstidning — det var för övrigt Svenska Morgonbladet — att vid ett förhör med en sådan samvetsöm värnpliktig en pastor, som blivit tillkallad för att lämna vissa upplysningar, hade fått sådana frågor, att han kände sig nödsakad fråga, om han vore anklagad eller huru därmed förhölle sig. De samvetsömma värnpliktige torde hava föga stöd att vänta hos den nuvarande försvarsministern. Men jag vill ändå hoppas på grund av det lilla, jag känner herr statsrådet från debatterna i denna kammare, att herr statsrådet icke kan gilla ett tillvägagångssätt sådant som det jag här omnämmt.

Med anledning av ett yttrande, som fälldes här i går, vill jag

säga, att när det gäller de allmänna politiska frågorna äro vi lantmän — jag tänker nu särskilt på mina valmän — icke alls benägna att lyssna till locktonerna från högerns industrimän. Varje gång högerns industrimän hava vänt sig till oss jordbrukare, har jag kommit att tänka på en liten berättelse, som jag så gärna skulle vilja relatera i detta sammanhang. Jag läste en gång, att det var en liten gosse — han blev sedan en framstående man — som blev ombedd att draga slipstenen, medan en man skulle slipa sin yxa, och den lille gossen drog och drog så att svetten lackade, och mannen slipade sin yxa väl. Gossen tänkte väl som så, att han skulle få en liten slant, ty det är icke endast vi stora som tycka om stora och många slantar utan även smågossarna. Men när mannen hade slipat sin yxa och slipat den väl, gick han utan att tacka, och den författaren som anför denna berättelse tillägger: »Om du möter någon på din väg, som är mycket vänlig och inställsam, så kom ihåg: det är någon, som vill ha sin yxa slipad.» När nu högerns industrimän hava vänt sig till oss jordbrukare och väntat att få hjälp av oss för att få igenom sina krav, då vilja de förvisso ha sin yxa slipad, och att vi skola dra slipstenen.

Näväl, trots att det börjar bli rätt modernt att leka kurra gömma i politiskt avseende, ja, så modernt att man nu egentligen icke kan veta vad vi hava att vänta av en sittande regering, så passar ändock icke den politiken för oss bönder, och det finns många som icke heller gilla densamma. Vi, dessa många, kräva bland annat, att nykterhetsfrågan löses i överensstämmelse med vad majoriteten av Sveriges nykterhetsvänner fordra. Vi kräva också, att militärbördorna lättas efter som omständigheterna det kunna medgiva, och herr talman, vi, dessa många, skola också veta att giva eftertryck åt våra berättigade krav.

Herr M å n s s o n i Hagaström: Herr talman, mina herrar! Ingen borde väl mera än jag nu vara belåten, när jag står inför en regering efter mitt sinne, en regering som jag alltid agiterat för, en partilös och förutsättningslös regering, som handhar de löpande ärendena. Jag har sedan mer än ett årtionde tillbaka bekämpat partiregeringarna, bekämpat riksdagens deltagande i regeringsbestyren och hävdadt den uppfattningen, att riksdagen skulle vara riksdag, svenska folkets ombud inför regeringen, som skulle vara ämbetsmannakårens spets, en regering, som skulle hava ansvaret för de ämbets- och tjänstemän, som handha förvaltningen och som äro tjänare åt folket. Jag är ganska ensam om denna statsrättsliga uppfattning i denna fråga, förmodar jag, men min ställning i detta avseende är ju heller icke obekant. Jag vill endast säga, att jag tror, att hade vi varit fria från partiregeringar såväl av högern som av andra partier och haft expeditionministärer, då skulle vårt land icke hava varit så vanskött i många avseenden, som det nu har varit.

Om jag alltså ur statsrättslig synpunkt är belåten med det regeringssystem, som vi nu se företrätt för en gångs skull här, så är jag dock icke belåten med de arrangemang, som denna regering

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

låter framskymta i propositionen, och klart är, att jag, med min uppfattning om vad regeringen och riksdagen böra vara, anser, att regeringens uppgift är att taga emot stryk och riksdagens att ge stryk. Jag vet nog, att i morgon en hel del människor skola himla sig och skrika över detta mitt kätteri. Jag skulle dock kunna anföra hundratal skäl för att min synpunkt är för den samhälleliga nyttan den riktigaste.

I dag skall jag endast taga fram en sak och uppehålla mig huvudsakligen vid den. Herr Lindman nämnde i går, att vi behöva sparsamhet, och han klagade över bristande sparsamhet i förvaltningen, och särskilt gick han löst på de många kommittéer, som gud skall veta äro alltför många och alltför dyrbara. Den, som lärt sig att läsa mellan raderna och icke endast på raderna, och mellan orden och icke endast orden, märkte dock för väl, var skon klämde på herr Lindmans fot, att det gällde icke sparsamheten i förvaltningen, ånej, det gällde en, två, tre, fyra nya utredningar och ämbetsverk med en hel massa generaldirektörer och byråchefer och kansliråd och gud vet allt vad det skulle bli. Där ha vi nu det, som låg bakom detta och ingenting annat.

Visserligen bör riksdagen se till, att kommittéernas antal blir så litet som är oundgängligen nödvändigt, och att hushållningen blir den bästa möjliga, men därför bör riksdagen också vara lyhörd med avseende på den eviga kampen mellan byråkrati och riksdag. Sedan urminnes tider pågå försök att mota bort folket från varje betydelse i de allmänna ärendenas avgörande. Byråkratien skall handha papperen, sätta röda stämplor på dem, förklara dem hemliga och låsa in dem i kassaskåpen. Och när så folk fråga varför, skall byråkratien säga: det är hemligt, hemligt, hemligt — bevars väl, det är hemligt! Det är det, ser ni, som ligger bakom allt skriket om kommittéväsendet, ehuru jag medger, att mycket av det skriket är i hög grad berättigat. Men det finnes en annan historia, som följer med kommittéväsendet, och som gör, att jag för min del finner detsamma i viss mån betänkligt, ehuru jag å andra sidan anser, att det är oundgängligen nödvändigt, att riksdagen vid frågornas förundersökning genom sina ombud får tillfälle att vara med, så att det icke bygges på rent bedrägliga byråkratiska uppgifter, som vi fingo bygga 1914, det bekanta olycksåret i försvarsfrågan. Det finnes, som sagt, ett men även i kommittéväsendet, ett men, som jag i högre grad fäst mig vid än vid de tämligen betydelselösa kostnaderna härför i vårt lands budget, och det är, att ett system med det nuvarande starka partiväsendet tär på folkrepresentationens kraft och binder dess medlemmar. Med det nuvarande partiväsendet, som är så skarpt — det skola alla bestrida öppet och allmänt, ingen skall förneka det enskilt — är det så, att en riksdagsman känner sig bunden av vad som en framstående medlem av hans parti eller styrelse som kommittémedlem varit med om att besluta. Har en man i ett stort parti, vilken intar en framskjuten ställning, bestämt intagit en hållning i en kommitté, då vågar jag tio mot ett, att ingen eller ytterst få av den mannens partikamrater sedermera i sitt utskott eller motionsvis

i riksdagen våga gå i annan riktning, än vad som partiet genom denne man halvt om halvt har bundit sig för. Där ha vi de olyckliga följerna, som åtfölja kommittésystemet, och så blir riksdagen återigen dragen vid näsan, icke av den gamla yrkesbyråkratien utan av en halvbyråkrati, som växer upp inom riksdagen, och som även den är farlig. Den som vill se på tredje huvudtiteln — det är den jag nu närmast syftar på — och den som vill se på behandlingen här i kammaren av denna huvudtitel förut och i vintras, skall få ännu ett tillfälle bland de många att sanna mina ord.

Sedan näringslivets män här i kammaren år efter år hållit på att tala om huru nödvändigt det vore, att vår representation i utlandet verkligen bleve sammansatt så, att näringslivets krav tillgodosåges, då gav riksdagen äntligen efter för det man fann förnuftigt, och skrev, 1918 tror jag det var, till Kungl. Maj:t om saken. En kommitté tillsattes för att utvidga representationens konsulära del och för att sörja för ett tillgodoseende av de merkantila intressena. Och vad se vi nu? Jo, läs tredje huvudtiteln och läs detta bredvid det till denna huvudtitel fogade betänkandet! Se på de siffror, som där finnas! Där vi i år hade en budgetsiffra på 3,678,000 kronor, där möter nu vårt förvånade öga en siffra av 6,106,000 kronor. Är det någon av herrarna, som tror, att inte den budgeten går igenom? Då känner den mannen mycket litet till den svenska riksdagen, känner litet till, hur betydelselös egentligen den svenska riksdagen är, nedsjunken som den är i partibanden, där man kväver varje viljeyttring eller, då den inte kan kvävas, i varje fall hämmar den under årtionden framåt.

Det är väl intet samhälleligt verksamhetsområde, som under kriget framstått i en dager så löjlig och så förargelseväckande som just det diplomatiska området. Var två eller tre varit församlade och talat om kriget liksom särskilt bland dem, som läst de vita, blå, gula, röda och svarta böckerna och deras kommentarer och kommentarers kommentarer, har det hetat: de där eländiga gyckelboc-karna måste ut på huvudet från den civiliserade mänskligheten efter allt vad som nu hänt. Det systemet har under hela den tid, det varit till, från det första ögonblicket till det sista, aldrig gjort någon verklig nytta, endast skada. Det har varit ett organ, ett uttryck för furstefåfänga under förfallstider, då folket ingenting hade att säga till om. Det systemet väntade vi nu skulle avskrivras, och de demokratiska partierna sade ju också, att den hemliga diplomatiens tid måste vara slut.

Men den som ser på denna huvudtitel märker sannerligen riktigheten av ordspråket, att människan spår, men Gud rår. Det är andra makter som råda, när det kniper, ser ni, än deras, som vredgade slå näven i bordet och säga: det är ett eländigt spektakel detta, det måste vi göra slut på. Vi trodde alla, att efter de skandaler, som utspelats i nästan hela den diplomatiska världen före och under kriget, och som t. o. m. tvingat diplomater i andra länder att komma med digra försvarsskrifter i bokform, ehuru man där icke haft något att försvara sig med, vi trodde, säger jag, att efter dessa skandaler det

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

skulle i och med nationernas förbunds upprättande bli mer enkelhet och öppenhet överallt i folkens umgänge sinsemellan och att det framför allt i vår utrikespolitik skulle gå därefter, att vi komme fram till idealet för en sådan utrikespolitik, nämligen att icke ha någon alls. Vi kunna ju ändå nu icke föra någon självständig utrikespolitik. Består nationernas förbund, så komma de stora herrarna i världen, tre, fyra stycken, att regera oss genom nationernas förbund. Består icke nationernas förbund, så regera stormakternas pansarflottor oss utan nationernas förbund. Stormakterna ha under kriget fört oss in i verkliga bojer ända fram till sväldödens rand ett slag. De ha nu under freden, den s. k. freden, hållit oss så nere, att vi icke ens på många år vågat och icke ännu våga sända så mycket som en slättermaskin eller en såningsmaskin till det stora landet i öster, som vi förr så ofantligt handlade med. Vad betyder det då, om vi ha en bajonett eller hundratusen bajonetter, om vi ha en roddbåt eller en pansarbåtsflotta, det betyder icke ett skal, icke ett spår annat än att det blir mera utgifter för kol, olja, bemanning och dylikt. Det är rena humbugen, förstår ni. Vi föra ju ingen förnuftig politik, utan vi gå fortfarande som strutsarna med huvudet i buskarna än här och än där.

Den kommitté, som har suttit och arbetat med det här betänkandet, har nu kommit till ett resultat, som man sannerligen kan förvåna sig över. Man skyr inte ens för att hosta någonting här och där på raderna om ambassadörer. Vi skola förvandla en del av våra nuvarande sändebud till ambassadörer! Vet herrarna, vad en ambassadör är för någonting? Jo, under det att ett vanligt sändebud är ett sådant, som utsändes från regering till regering, så är en ambassadör något, som i mina ögon är alldeles idiotiskt, men naturligtvis på diplomatiskt språk är mycket utmärkt: det är ett sändebud från den regerande monarken personligen till det andra landets monark personligen, i följd varav han erhåller rätt till personligt företräde hos denna monark utan de ceremonier, som de andra sändebuden ha. Det är någonting sådant, som när påven på sin tid ville ha in pengar för syndernas förlåtelse: då sände han ut en särskilt helig legat, som var utgången ur hans kropp, och därför hade en särskild beteckning.

Den moderna demokratien, som har lovat att avskaffa den hemliga diplomati och all sådan där galenskap alltifrån den Westfaliska fredens dagar, då man kunde slåss i sex, sju år om vem som skulle vara till höger eller till vänster om en person, under det att hyddorna brunno och folket ödelades, den har så behandlat denna hemliga diplomati, som jag nu har antytt. Personligt tillträde till våra dagars regenter med förbigående av ministrarna! Tänk om vi hade ett sändebud, som personligen kunde få tillträde till kejsaren av Sahara, vad hade vi för det? Gäller det handel med ökenriket, så svarar kejsaren: gack till min handelsminister; han kan icke säga annat. Gäller det yttre politik: gack till min utrikesminister! Vid de nutida hoven är det icke så som förr i världen en sängkammarpolitik, som man kan förlita sig på och få skydd och hjälp av. Vad är det då för förnuftigt intresse av ett personligt tillträde? Men det

kan gärna stå i betänkandet som en märkesten över den nya demokratiens genomgripande reformatoriska sinnelag! En enda sak möjliggör man genom detta — det säges också i betänkandet — och det är, att det går för riksdagen att ge vederbörande sändebud i stället för trettiotusen kronor, på sex kronor när, åttiotusen kronor, på sex kronor när, om det vill sig väl. Varför de inte kunna få de sex kronorna med, det tillhör väl också den högre diplomatiska klokheten, som vi andra icke kunna få kännedom om.

Vi ha nu hitintills tjuguen beskickningar, därav femton på ordinarie stat, nämligen i Belgien, Danmark, Tyskland, Finland, Frankrike, Italien, Norge, Spanien, Portugal, England, Ryssland, Schweiz, Förenta staterna, Argentina och Japan med Kina. Jag har ett par tre gånger här i kammaren uppträtt och vid behandlingen av denna huvudtitel påpekat, att jag anser en beskickning i Italien vara fullkomligt meningslös. Vi ha så litet handelsförbindelser med detta land, att före kriget av vår till 600,000,000 kronor uppgående utförsel endast 2,500,000 kronor kommo på Italien. Och politiskt är det fullkomligt oförklarligt, vad vi ha för otalt egentligen med Italiens regering, och som skulle nödvändiggöra för oss att i Rom ha en dyrbar legation liggande för jämnan. Men det är ju så, nästan mera med den diplomatiska kårens medlemmar än det varit med officerarna förut, att de icke sakna möjligheter att motivera inrättande av nya platser och genomförande av nya utvidgningar och löneförhöjningar. Om verkligen någon tror, att vi, därför att vi ha en beskickning i Rom, få sälja så mycket som en last bräder mer till Italien, så är han alldeles bakom flötet om de orsaker, som konstituerar uppkomsten av en handelstransaktion. Om man i vanliga fall skyller på, att det kan resa någon historiker dit ned någon gång för att i Vatikanens bibliotek läsa de gamla papperen där, så vill jag säga, att Vatikanens bibliotek står öppet för alla, vare sig vi ha en minister, som bor i Rom, eller icke. En skrivelse från utrikesministern i Sverige väger allra minst lika tungt som en rekommendation från vederbörande minister i Rom. Det är till den grad urböta meningslöst, att det är fullkomligt oförklarligt, hur regering kan sitta efter regering och tolerera ett sådant penning- och arbetskraftslöseri, som detta innebär.

Samma historia gäller Turkiet. Turkiet har numera sjunkit ned från sin stormaktställning till en politisk ställning, som man i Europa icke räknar med, även om det är så, att denna stat blir i viss mån internationell även framdeles — den har alltid varit en internationell stat, där alla äventyrare och lewebussar i hela världen samlas för att leva rövare. Det kunde de göra ostraffat, ty blevo de häktade, kom vederbörande legation och tog dem fria utan vidare resonemang. Vi ha aldrig haft någon förbindelse med det där landet med undantag av att en äventyrlig kung låg där ett halvt år och spelade schack och lånte pengar, när han inte kunde klämma fram fler i sitt eget land. I anledning därav finga vi denna beskickning i dessa vidbyxade matadorers huvudstad, där vi nu hålla ett stort, välbeläget beskickningshus med tillhörande paradisiska trädgård, som vi

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

mycket väl kunde sälja till någon internationell kommission, som håller till där nere. Och männen i beskickningen kunde säkerligen göra något nyttigare arbete. Det kunde kanhända ordnas med ett storartat generalkonsulat för hela främre Orienten, som kunde ställas under en verkligt duktig köpmannaledning. Vårt affärliv skulle nämligen enligt min mening ha nytta av en representation i dessa trakter, där man sedan gammalt är benägen att betala de varor, man erhåller, med konkurser — de rekommenderas där som äldsta och förnämsta betalningsmedel.

På samma sätt förhåller det sig med Wien och Budapest. Där har nu den tusenåriga Habsburgska staten exploderat och sjunkit, och vrakspillrorna ha flutit upp på ytan. Jag kan icke se, att det finnes någon som helst mening uti att längre hålla någon beskickning där, annat än möjligen ett konsulat. Österrike ligger nu slaget och kan få bliva en sådan där korsväg för Mellan- och Västeuropa, för Tyskland, Polen, Jugoslavien, Böhmen, Ungern och Ryssland, som där i första hand komma att driva handel. Det blir icke någon handel för oss — det kunna vi vara tämligen säkra på — i annan mån än att det kan tänkas fall, där man blir *tvungen* att taga varor från vårt land, och de varor, som vi kunna sälja, sälja vi, om vi ha en beskickning eller icke. Polen är då vida viktigare för oss än Österrike. Vår diplomati i Österrike är av ingen betydelse, åtminstone har den icke större, än att dessa saker kunna klaras från Warschau eller Berlin. Ungefär vad jag här sagt, men med mindre skärpa, gäller Spanien och Portugal. Där skulle vi kunna ha generalkonsulat och överlämna åt våra sändebud i Paris att sköta de diplomatiska förbindelserna. För alla dessa poster kommer det att bliva betydande löneförhöjningar, när de som stått på extra stat komma att överföras på ordinarie, såsom i Grekland, Jugoslavien, Holland, Polen, Rumänien, Schweiz, Böhmen, Mexiko och Brasilien.

Kanske jag icke förstår saken, men jag undrar, vad vi ha för viktiga affärer med Böhmen, som omöjliggöra för sändebudet i Wien att sköta dessa affärer. Och beträffande länder som Rumänien och Brasilien — vad ha vi för affärer med Brasilien? I ett avseende skall jag dock be att få modifiera mitt omdöme, nämligen beträffande betydelsen av en sändebudspost i Brasilien. Om vi där hade ett sändebud, som ville följa med förhållandena i detta underbart styrda land, som ville giva oss del av de rapporter, som den engelska regeringens sändebud skickar ut och som vi kunde få läsa, något som en del av herrarna här i kammaren skulle ha mycket gott av att läsa, varav man finge se, huru tullarna där höjts i himmelens sky, till rekordet i världen, och varav man finge se, huru de mest hopplösa ansträngningar göras för att med tillhjälp av tullar skapa grundvalen för en självbärande industri, huru detta land vanskötes av en obildad överklass och de djupa leden nedtrampas i materiellt och andligt armod, och huru det är omöjligt att bringa reda i förhållandena utan de mest våldsamma katastrofer — vill man anställa en beskickning för att lära, huru sådana olyckor för ett land uppkomma, då skall jag gå med på inrät-

tandet av en sådan sändebudspost. Under andra förhållanden förefaller mig detta meningslöst.

Våra diplomatiska förbindelser med Rumänien äro väl icke viktigare än att de kunna klaras av ett för detta land och Balkanhalvön gemensamt sändebud. Jugoslavien är en ny stormakt och kommer att bliva en ekonomisk stormakt, varför det synes mig riktigt att man till Jugoslavien förlägger platsen för detta sändebud, som då får sköta om våra diplomatiska affärer med de andra länderna på Balkanhalvön.

Jag skall med hänsyn till den framskridna tiden förbigå en del underordnade saker om den föreslagna organisationen för legationerna. Jag skall bara be att något få uppehålla mig vid det oväsen, som på senare tid trängt fram rörande attachéerna. Vi ha nu icke bara de gamla marin- och militärattachéerna, vi ha också attachéer för handel och för sociala ändamål och nu slutligen för jordbruket, och man håller ju också på att få till stånd fiskeriråd, så att fiskarna skola ha särskilda ombud där nere. Och så komma väl andra yrken och begära särskilda ombud. Någon gräns för byråkratien finnes icke, så länge det existerar en enda repslagarämästare, som vill ha ett eget ombud och en egen attaché.

Militär- och marinattachéernas lysande saga känna vi. Denna institution bankruttrade 1910, så att vi ha numera ingen anledning att behålla den. När de franska flottorna både vid västkusten och Medelhavet hade sina epokgörande flottövningar, varvid undervattensbåtens överlägsenhet över allt så grundligt demonstrerades, att manövrer, som företagits en dag, upprevs åtta dagar efteråt, så hade våra attachéer icke ett jota aning om detta. När England införde sitt firing-direction-system för sitt artilleri, så hade attachéerna icke heller om detta någon aning. Man kunde möta officerare i marininstaben, som fräckt förnekade tillvaron av ett sådant system. Att tyskarna hade ett ännu bättre, det visste icke vi lekmän, men det visste icke heller attachéerna. På vilket område det än gällt, vare sig den italienska flottans eller den franska flottans eller den engelska flottans manövrer, hela utveckling och sjökrigsmaterial, visade det sig, att våra attachéer voro fullständigt bakom flötet. Och vad värre är: de gitte icke ens att läsa facktidningar, då deras mesta tid upptogs av middagar, visiter, supéer och besök — de läste icke sådana facktidskrifter, som de sedan kunnat sända hem. Ty hade de vetat om, hade regeringen och officerskåren vetat om detta, trots den agitation, som bedrevs 1914, ja, då framstår denna regering och denna officerskår som något rent bedrägligt, och det ställer saken i ett ännu värre ljus.

Nu ha, som väl är, marin- och militärattachéerna fått nya uppgifter. När de icke kunna följa med rustningarna, så skola de följa med avrustningarna. Detta motiveras av kommittén med uttalandet: slutligen böra från vår sida alla de strävanden, som avse en allmän begränsning av rustningarna på det kraftigaste understödjas. Och därför måste man ha militär- och marinattachéer. Men därför böra också, säger kommittén, attachéerna fortfarande eller för framtiden vara av minst majors grad. Den reformen skall i varje fall genomfö-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

ras. Man synes tro, att majorer och de, som kommit så högt på den militära rangtrappan, att de icke ha några högre löner att förvänta, skola vara villiga att vara med, när det gäller att avskaffa försvaret, men att löjtnanter och kaptener, som ha befordran i sikte, skola vara olämpliga och ovilliga att bliva attachéer i detta fall. Det är verkligen en trevlig omväxling. När den tragiska galenskapen under så många år behärskat världen, så är det ett ombyte och en omväxling, att den komiska galenskapen kommer med på ett hörn.

Huru illa våra affärer med utlandet skötas, främst när det gäller utländska förhandlingar, det visade herr Nylander i sitt anförande, däri han på det mest upprörande och uppseendeväckande sätt skildrade, huru våra förhandlingar skötts i t. ex. avtalsfrågorna. Men herr Nylander talade också om en demokratisk rekrytering av diplomatiern. Tror någon av de höga herrar, diplomater och andra, som stå bakom detta förslag till utveckling av en livdömd institution, att det kan bliva en demokratisk rekrytering av diplomatiern? Den diplomatiska kåren är i ännu högre grad än officerskåren reserverad för de med relationer utrustade. Där hjälper ingen begåvning, ingen duglighet, ingen flit. Man skall händelsevis ha en vän, som har inflytande, ser du, det är det enda, som hjälper. Kommer där en fattig men kunnig man, som bjuder sig till, så är det med mild förvåning som han motses.

Jag kände en ung man, som i licentiatbetyg hade berömlig i slaviska språket, berömlig i romanska språk och med beröm godkänd i engelska. Två år sedan han gått ut från en verkstad hade han tagit studentexamen, på ytterligare ett år fil. kandidatexamen och efter ytterligare två år hade han erhållit licentiatbetyg. Han kunde utom de romanska och slaviska språken, engelska, polska, lettiska, franska och hölländska. Jag hemställde hövligast, om man icke på en plats, där det behövdes kunskap i polska språket, skulle kunna tillgodogöra sig hans arbetskraft. Jag fick till svar: han har ju ingen juridisk examen. Jag undrar, huru många av herrarna på de där posterna, som verkligen ha juridisk examen? Jag talade vid en annan man om hans språkskicklighet, arbetsvillighet och flit. Då frågade denne man, vad han varit förut. Textilarbetare. Då betänkte sig denne en stund och så sade han: ja, då bör han kunna bli en utmärkt hotellvaktmästare. De som äro dugliga, språkkunniga, flitiga vråkas åt sidan, men de med relationer försedda komma att få löner på 70,000 och 80,000 kronor med ortstillägg. Sannerligen, ni ge era efterkommande ett tungt arv att släpa på, när denna institution inom kort kommer att reformeras. Jag säger som gamle kung Hans på sin tid, när han red tillsammans med Sten Sture den äldre 1497. De svenska herrarna hade då i halvtannat årtionde suckat och lidit under Sten Stures regemente: ingen hade blivit riddare och ingens hustru hade blivit fru. Då reste sig deras »rättskänsla» och de vråkte honom undan och inkallade kung Hans. Dalarnas, Gästriklands, Hälsinglands och Västmanlands allmoge samlades då till ett antal av 30,000 och mötte herrarna. Det kom till ett avgörande vid Rotebro den 29 september 1497, då Svante Sture i spetsen för

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

de danska och tyska knektarna och de svenska herrarna vräkte hela Dala-hären i plurret. När detta var slut och dalkarlarna sänkta, ihjälslagna eller slagna på flykten och försoning åvägabragt mellan Sten Sture den äldre och den danske kungen och de redo sida vid sida över Norrbro, som då fanns på den plats, där det nuvarande riksdagshuset ligger, då sade kung Hans till Sten Sture den äldre: herr Sten, I haven givit oss ett tungt arv — dem, som Gud gjort till herrar, haven I gjort till trälar, och dem Gud gjort till trälar, haven I gjort till herrar. Och så må jag säga med avseende på det svar, som jag nyss talade om: de som skulle blivit hotellvaktmästare, ha blivit diplomater, och de, som skulle blivit diplomater, ha blivit hotellvaktmästare. Men en gång måste ändå denna historia redas upp och då blir det för svenska folket ett tungt arv att draga på.

En attachéinstitution, som är om möjligt ännu löjligare än den militära, är den sociala. Social attaché, vad är det för någonting? Kan någon förklara mig vad han skall göra annat än läsa tidskrifter, och det kunna vi göra själva lika bra en trappa ned, det blir billigare här, utan ortstillägg, än att läsa dem i Paris och London — det är det rena skojet. Vare det nog sagt om den saken. Vi må väl hoppas, att riksdagen kan finna på något sätt att använda den arbetskraften på andra ställen.

Skola vi ha någon verklig nytta av vår sändebudsinstitution, kräves det att det startas en posttidning, en stor statstidning, för vilkens räkning skilda sändebud skulle vara ålagda att varje månad komma in med sin rapport, en revy över vederbörande lands utveckling politiskt, finansiellt och kommersiellt, vid äventyr av ämbetets förlust. När vi få en sådan diplomati och en sådan posttidning, som ju varje köpman kan läsa på sitt kontor och där han kan få reda på hur det står till i Persien, Argentina, Brasilien, Främre Orienten, Bortre Orienten o. s. v., då ha vi en diplomati, som även jag vill vara med om att ge löner åt. Men så länge vi inte få en rad från dess hand och man inte har någonting att göra, så länge vill inte jag vara med om ett dylikt spektakel.

Av andra ärenden, som varit föremål för debatt, vill jag uppehålla mig vid ett och säga några ord om finanstullfrågan.

Jag kommer nog att få tillfälle, om jag får ha hälsa, att säga några ord i vinter om denna sak, men det vill jag redan yttra till herr finansministern och regeringen, att skall man taga upp skatt, kan man knappast fundera ut ett olyckligare sätt än detta. Vill jag få in 20,000,000 kronor, skall jag inte göra det på det viset, att skatteindrivaren tar 30,000,000 för sin del, därför att han har besväret att driva in det, varigenom det blir en summa på 50,000,000 kronor. Ett sådant skattesystem kunde vi haft under gulaschtiden, då man inte brydde sig om pengar utan lät dem rulla. Men att i tider av arbetslöshet, fattigdom och nöd, ha ett skattesystem, som tager fem öre när man vill ha två — ty det veta ju alla människor, att när handlandena skola vara skatteindrivare och exempelvis driva in 20,000,000 kronor, det stannar minst 30,000,000 kronor vid deras

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.) fingrar och i deras kassa, vilka aldrig komma staten till godo — det är ett sådant system, att ett osaligare icke kan uppfinnas.

Jag har förut framfört den synpunkten, att vi borde omlägga vårt skattesystem, så att de som ha inkomster verkligen betala skatt. Men det har varit så i vårt land som vi veta, att våra jurister icke kunna göra en lag, förrän tyskarna har gjort den. Först då kunna de översätta den. Men göra en ny det kunna de icke. Och nu är det så, att tyskarna icke förrän i fjol — jag har inte följt med saken så noga, men jag har hört sägas det — genomfört ett system, varigenom de redan på arbetsplatsen, där inkomsten förvärfvas, ta ut skatt från alla, från presidenten och ned till arbetaren — tio procent av inkomsten, som således användes till skatt. Så skall man belägga en skatt och icke så, att man lägger ut en grov ryssja, som hälften kryper igenom, och att man kommer och begär att man skall betala skatt på ett sådant sätt på indirekt väg, att handlanden tager en och en halv gånger så mycket i provision som staten får. Detta gäller icke bara kaffetullen; här kommer efter vad det förspörjes hela raden av andra skatter på indirekt väg, och det blir väl tillfälle att sedan säga några ord om den saken.

Emellertid skulle jag vilja säga ett ord — jag var icke närvarande då herr Röing talade, men jag har hört att denna sak blivit berörd förut — och det rör mellanhandssystemet. Detta innebär en fruktansvärd utsugningsapparat. Om Gustav Vasa kunde om de 160 klostrens invånare, vi hade den gången, säga, att de åto som gräshoppor och förtärde all must och näring i landet, så är detta i än högre grad fallet med de nuvarande mellanhänderna. Det är ett system, som innebär något oerhört för en civiliserad nation, att man skall för en artikel som kostar 6 eller 12 kronor taga två gånger så mycket som grosshandelspriset eller två gånger tillverkningspriset för att man säljer det; vad man skall ha är 100 % eller 150 % på tillverkningsvärdet. Om *tillverkarna* fingo detta, skulle det icke förarga mig hälften så mycket, men att folk, ovidkommande människor, som äro onyttigare än junkrarna på sin tid voro — ty de hade ändå en andlig mission att fylla — skola riva åt sig landets must och mærg, det är ett system, som vi icke kunna tåla och icke få tåla.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare debatten rörande förevarande propositioner till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 3.

Avgåvos följande motioner nämligen av

herr *Bengtsson* i Kullen, nr 19, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision av gällande författning om folkskoleväsendet på landsbygden;

herr *Block*, nr 20, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av tillsyn genom läkare över hälsotillståndet i landsbygdens folkskolor;

herr *Persson* i Tofta, nr 21, om förlängd giltighetstid för och utvidgad tillämpning av lagen med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring;

herrar *Anderson* i Råstock och *Lövgren* i Nyborg, nr 22, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om lagstiftning rörande beredande av tillfälle för parter i rättegångar och deras biträden att sitta öfvervara förhandlingarna;

herr *Johansson* i Kullersta *m. fl.*, nr 23, om upphävande av legostadgan; och

herr *Kant m. fl.*, nr 24, om rätt för revisorn C. G. Beskow att vid beräkning av ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tid, därunder han varit utesluten från revisorsförordnande.

Dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.9 e. m.

In fidem
Per Cronvall.
